

સુધરેલી રીત મુજબ
વર્નાક્યુલર ટેકસ્ટ બુક્સ રીવિઝન કમિટીએ
જે તૈયાર કરેલી. જે

પાંચમી યો પડીના અથે.

(કવિતાની સમજૂતી, વ્યુત્પત્તિ; પાઠના સવાલ
તથા સાર; અપૂર્ણાંકના નિયમો; બ્રિટિશ
હિંદના રાજકીય ભાગ સાથે.)

રચનાર-મેસર. સી. ડી. શાહ. એન્ડ કો.

રચનારનું ઠેકાણું-શાહપોર-સુરત.

પ્રસિદ્ધ કર્તા-C. M. Shah.

પ્રસિદ્ધ કરવાનું ઠેકાણું-શાહપોર-સુરત.

આ પુસ્તક સને ૧૮૬૭ના રૂપ મા આકે મુદ્રા

સને ૧૯૨૨ રજીસ્ટર કરાયા છે.

છાપનાર-નારાયણરાવ લક્ષ્મણરાવ નીકે.

છાપવાનું ઠેકાણું-શંકર પ્રી. પ્રેસ ચંડીયાના પુલપર-સુરત.

કિંમત આઠ આના.

૧૦૪૧૫

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૮૦૪૧૫ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ પાંચમી યોગજીના અર્ધ

વિષય મ ૩૪૫ : ૮૭.૩ : ૮ - : ૨૫

પાંચમી ચોપડીના અર્થ.

પાઠ ૧.

મરદાષ્ટ=મરદાદરી

કેવળ=એકલા

ઉપરાંત=વધારામાં

દ્રઢ=અચળ, મજબુત

સ્નાયુ=માસના તંતુ;

જે તંતુ વડે હાડકાને

માંસના ભોગ્યા વળ-

ગેલા રહે છે તે

દાખ=કબજો; અંકુશ

કેળવણી=શિક્ષણ

ભેદ=ધ્રુપું કારણ; તદ્વા-

વત

પ્રયત્ન=(પ્ર+યત્ન)=પરિ-

શ્રમ; ધણી મહેનત

મજબૂત=કસરત માટે

દાટેલું ઉલું ગોળ

ભાકડું

આટાપાટા=એક જાતની

રમત

ક્રિકેટ=બોલબેટની રમત

ચરબી=ચામડીની નીચે

ઠરેલો ચીકણો પદાર્થ

અભ્યર્થ=સ્ત્રી સંગથી

દૂર રહેવું તે; જનોઇ

દે ત્યારથી પરણતાં

સુધીનો વિધાવ્યાસનો

વખત

અંકુશમાં=તાઆમાં;

કબજમાં

રોડણાં=રડણાં

બડબડાટ=નારાજ થઇ

મનમાં બબડવું તે

ખંતીલા=કાળજીવાળા

દ્રેષ=કીનો; અદેખાઇ

છળકપટ=દુઝોટકો

આચકો ખાશે=અટકશે

અણુઘટનો=અયોગ્ય

બલકે=એટલું નહિ

પણ વધારે

અસુસ=ખાસ

નકલ=કોપી; ઉતારો;

ખીન્નનું જોઇ ચાલતું.

અનિતિ=ખરાબ ચાલ

આયુષ્ય=આવરદા

સ્વાલ—કેળવણી

કેટલા પ્રકારની છે ?

શરીરની કેળવણી કેવા

પ્રકારે થાય છે અને

તેથી શા ફાયદા થાય

છે ? મનની કેળવણી-

માં નીતિ કેળવવા

પર શા માટે વધારે

બક્ષ આપવું ? સારી

રીતે મન કેળવવાથી

શા શા લાભ થાય

છે ? અનીતિએ ચાલ

નારની શી દશા થાય

છે ? માણસમાં કયા

ગુણો હોય તે મરદાષ્ટ

કહેવાય ?

પાઠ ૨.

સમયસૂચકતા=ધટનો ઉ-

પાય જલદી સૂઝે

એવી બુદ્ધિ

અકરમાત=એકાએક

અણુધાર્યો બનાવ

અણુધાર્યું=ઓચિંતું

સાવધાન=સાવચેત

ધુમટ=અર્ધગોળ શિખ-

રવાળું ઢાંકણ

ભાત=તરેહ; ચિત્રામણ

ગરક=ગરમાવ; લીન

ફરસખંધી=પથર જડે-

લી જમીન

આંખ=નજર; નીધા

રહ=ખરાબ

ગતિ સ્વભાવ=મૂળ

ખાસીયત

આતુરતા=ઈંતેજરી

મુગે મોઢે=મોઢ્યા વિના;

જાણુવા છતાં

દાનવ=રાક્ષસ

પ્રસન્ન=ખુશ

સ્વસ્થ=હનો તેમને તેમ;

ગભરાયા વગર; શાંત

સવાણ-કંઈ પણ ઉ-

પાય મનની કેવી સ્થિ-

તિમાં સૂઝે છે ?

સંકટ વખતે સમય-

સૂચકતા વાપરવા માટે

શું યુક્તિ કરવી ?

પાઠ ૩.

અસ્વચ્છ હવા=કાર્બો-

નિક એસિડ ગ્રાસ

કે દુર્ગંધવાળી ખરાબ

હવા

વાટે=રસ્તે

એઠવાડ=એઠું

વાતાવરણ=વાતું આવ

રણ; પૃથ્વીની આસ-

પાસ વિંટળાયેલો વાયુ

પ્રયોગ=અજમાયશ

સિદ્ધ=સાબિત; પુરવાર

પ્રાણવાયુ=ઓક્સિજન;

પ્રાણને આધાર આ-

પનાર વાયુ

શુદ્ધ=ચોક્કો

કુદરતે=ઇશ્વર ક્રિયાએ

પરિણામ=ફળ. છેવટ

તંદુરસ્તી=આરોગ્યતા

જળવાયુ=સત્યવાય

સોષ=જોગવાઈ; સવડ

કમકમાટ=ચીતળી

મુઝાઇએ=ગુંગળાએ

ઠરાતું=થેભાતું

ધુમાતો=ધુમાડો નીકળે

એવો;

બદબો=ખરાબ વાસ;

દુર્ગંધ

સંભવ=આશા

આસન્દમ

સવાણ-અંધિઆર

ધર કે ભોંયરામાં જતાં

પહેલાં શું કરવું ? અં-

ધારી ઓરડીમાં ૧૪૬

માંથી ધણા અંગ્રેજો

શાથી મરી ગયા? હવા

શાથી સુધરે છે ?

પાઠ ૪.

જવામદ=જહાદુર; જુ.
વાન પુરુષ
જવદ્જેજ=ભાગ્યેજ
આપર્ણાડ=એ ગ્રેટિયટન
ની પશ્ચિમમાં બેટ છે
સુકાની=સુકાન ફેરવનાર
બડકા=બળતું
ફરજ=કર્તવ્ય; ધર્મ
પાળણ્યોપણ્ય=ગુજરાન
તુતક=વહાણમાં ઉતાર-
જો માટેની બેઠક
સહીસલામત=જેવો ને
તેવો; સુખરૂપ
ઝોથું=પડદો; આડું પડ
ધૈર્ય=ધીરજ; શાંતિ
ફુવા=આશિર્વાદ
નિશાની=ઇસારત
સુખરૂપ=સહીસલામત
ખડક=પાણીમાંનો કુંગર
આંચ=હરકત; નુકશાન
દરકાર=પરવા
ખહેલવાન=કુસ્તીમાજ;

જવામદ

બરદરીયા વચ્ચે=દરીઆ-
ની અધવચ્ચે
નોંધ=લખાણની યાદી
શૂરવીરપણું=મહાદુરી
શ્રદ્ધા=ભરોસો; વિશ્વાસ
દઢતાથી=મજબુતપણે
સવાલ—લડાઈ સિ
વાય ખીજી કષ્ટ કષ્ટ
આખતોમાં શૂરવીરપણું
ગણાય છે? જોન કોકે-
નના વૃત્તાંતમાંથી આ
પણું શી શિખામણ
મળે છે ?

પાઠ ૫

ગુરુભક્તિ=ગુરૂને માટે
માટે અને પ્રેમ
ધર્મ=ફરજ; કર્તવ્ય
ભાગવત=હિંદુ ધર્મનું
પુસ્તક; શ્રી કૃષ્ણનું
જન્મ ચરિત્ર
ગુરુપતિન=ગુરુની સ્ત્રી
બકી=કરી

સરત=હોડ, હારજીત

કાટકા=મોટા આગળ;
કડાકા
મુસળધાર=સાંભેલાના
જેવી જાડી ધારમાં
પડ્યા કરતો એવો
અંધકાર છવાઈ ગયો=
અંધારું થયું
ગળગળા=પાણી પાણી
જેવા; છાતી ભરાઈ
આવેથી રડવા સરખા
સરસ=સાથે
એક નિષા=ખરો ભાવ;
ખરી શ્રદ્ધા
પ્રસંગ=વખત; જોગ
અમૂલ્ય=મૂલ્યની કીમતી
આચાર્ય=ઉપદેશ આપ-
નાર ગુરુ
સવાલ—શ્રી કૃષ્ણ
અને સુદામાના દ્રષ્ટાંતથી
શો બોધ મળે છે ?
ગુરુ સેવાથી શા ભાવ
છે ગુરુ શિષ્ય બને સેવા

શા માટે કરાવે છે?	પુષ્ટિ=ખળ	સેના
પાઠ ૬	તંદુરસ્તી=આરોગ્યતા	દ્રાવિડ=દક્ષિણ હિંદના
સાધારણ=વ્યવહારમાં	પુષ્ટિકારક=ખળ આપનાર	લોક
દરરોજ આવતો	દેખરેખ=તપાસ	શક=સિધ્ધિખન
સ્વચ્છંદી=સ્વતંત્ર; ફાં	સામર્થ્ય=જોર	વેદ=ધર્મશ્રી ગ્રાન; (વેદ
તેમ જતી	ભવિષ્ય=આવતો વખત	ચાર છે, ઋગવેદ, સામ-
સંયમ=મનને તાઆમાં	અતિશય=ધણું	વેદ, યજુર્વેદ, અથ-
રાખી એક વિચારમાં	રચી=ભાવ	ગંતેક)
જોડવું તે	ખીચવટ=ખીસવણી	ગમાયણુ=રામચંદ્રની
દમ=રિવાજ; રીતભાત	ખાતર=માટે	કથાનું પુસ્તક
બાન કરાવ્યું=ચેતાવ્યો	જગૃતિ=હોશિયારી	મહાભારત=કૌરવ પાંડ-
ઝોધું આવશે=ખરાખ	કઠક=કડવી	વના મોટા યુદ્ધનું
ભાગશે	મઘાર્ક=(મઘ+અર્ક)દારન	વીરરસ કાવ્ય
રમરણુ=ચાદ; ફામ	સત્વ; દારનો કસ	પુરાણુ=ધર્મજી લીલાનો
નાસ્તો=સવારે થોડું ખા	અભિપ્રાય=મત	ગ્રંથ (પુરાણુ અદારછે)
વું તે; શિરામણુ	ચડસ=ગાંજનું ધી	અનેક=(અન+એક)=
ઉંધણુસી=બહુ ઉંધનાર	સંભવ=આશા	ધણું
ખાડું=દીલગીર	કોકેન=કિવનાઇન જેવો	શિવ=મહાદેવ; સંહાર
કવતે=અયોગ્ય વખતે	ધોળો ભૂકો	કરનાર દેવ
જરિયાત=અગત્ય	પાઠ ૯.	વિષ્ણુ=વ્યાપક ધર્મશ્ર;
પાઠ ૮	કોમ=ખત	પાલણુ કરનાર દેવ
નિભાવ=ટકાવ	આર્ય=સૌથી પહેલાં હિં-	માના=દેવી; ધર્મશ્રી
જીવિવધારો	દુસ્તાનમાં આવી વ-	શક્તિ

ઉપાસના=મકિત
 ઇષ્ટદેવ=જેના ઉપર
 આસ્થા હોય તે દેવ;
 પોતે પસંદ કરેલો દેવ
 અવતાર=માણસના
 રૂપમાં પરમેશ્વરનું
 પ્રગટ થવું
 કૃષ્ણીરપંથ=કૃષ્ણીરનો
 મત માનનાર
 પ્રત=શાસ્ત્રમાં કહેલા
 નિયમો
 મોક્ષ=મુક્તિ; ઉદ્ધાર
 મૌતમયુદ્ધ=મૌદ્ધ ધર્મનો
 સ્થાપનાર
 શ્વેતાંબર=(શ્વેત+અંબર)
 બર) સફેદ લુગડા-
 વાળા (એ લોકો
 પોતાના દેવને સફેદ
 લુગડાં પહેરાવે છે)
 દિવંબર=(દિઠ+અંબર)
 નાગા (એ લોકો
 પોતાના દેવને કપડા
 પહેરાવતા નથી)

પંથ=ધર્મ; માર્ગ.
 તીર્થંકર=જેન મતમાં
 થનાનો મોટો અવ-
 તારી પુરુષ
 અહિંસા=હિંસા ન
 કરવી તે; કોષપણ
 જીવને દુઃખ ન દેવું તે
 વૈરાગ્ય=સંસારની મળ-
 માંથી મનનું ઉડી
 જવું તે
 સિદ્ધાંત=(સિદ્ધ+અંત)
 =વાદવિવાદથી નક્કી
 થએલું તે; નક્કી સાર
 અરબસ્તાન=એશિયા
 ખંડની પશ્ચિમમાં દેશ છે
 તુર્કસ્તાન=અરબસ્તાનની
 ઉત્તરમાં દેશ છે (એને
 એશિયાષ તુર્કસ્તાન
 કહે છે)
 પ્રદેશો=મોટા દેશો
 પેમંબર=ઉપદેશ કરવા
 મોક્ષલેલા પુરુષ (પે-
 ગામ=સંદેશો+મર=

લાવનાર) ધર્મરતે લાંબો
 સંદેશો લાવનાર
 કુરાન=મુસલમાનનું ધર્મ
 પુસ્તક
 ઉપવાસ=ભુખ્યા રહેવું.
 શ્રીઆ=મુસલમાનનો
 એક ધર્મ (પંથ)
 ઇરાન=અરબસ્તાનની
 પૂર્વે દેશ છે
 સંજય=સુરત જિલ્લાની
 દક્ષિણમાં છે
 ઉદવાડા=પારડી તાલુ-
 કામાં પારસીનું જા-
 તાનું ઠેકાણું છે
 ઝગડો=રડવાડ; લડાઈ
 શૂદ્ર વાણી=સાચું
 મોલવું તે
 અવસ્તા=પારસીનું ધર્મ
 પુસ્તક
 જરથોસ્ત=જરથોસ્તી
 ધર્મ સ્થાપનાર
 મહાબારકાઠો=મદ્રાસ ઇ-
 ભાકાનો પશ્ચિમ કાઠો

બાઈબલ=ખ્રિસ્તીઓનું
ધર્મ પુસ્તક

ધસુ ખ્રિસ્ત=ખ્રિસ્તી
ધર્મના સ્થાપનાર;
જીજ્ઞ ક્રાઈસ્ટ

પાઠ ૧૦.

વસંતઋતુ=ફાગણ ને
ચેત્ર મહીનો; (એ મ-
હિનામાં ઝાડને નવાં
પંદડાં આવે છે.
વર્ષની ઋતુ છ છે
વસંત, ગ્રીષ્મ, વર્ષા,
શરદ, હેમંત, શિશિર)
સંક્ષિપ્ત=ટુંકો

ઇતિહાસ=આગળ થયે
મએલા રાજ્યઓના
ગુણ દોષ તથા તેમની
રાજ્યનીતિનું વર્ણન
જેમાં કરેલું હોય તે
શિલાલેખ=જેના પર
લેખ કોતરેલો હોય તે
પત્થર

તાત્રપદ=જેના પર લેખ

કોતરેલો હોય તે
તાંબાની તકતી
એલમી=બીજા રાજ્યનો
પ્રતિનિધિ; વકીલ
ગ્રીસ=ગ્રીસ દેશનો
રહેવાસી

ઉતારા=નકશો
કરકસર=જરૂરનો ખર્ચ
કરવો તે
ગરબડાટ=ધોધાટ
બીડ=લોકોનો જમાવ
થાપણુ=મુંડી; મંડોળ
સહી=મટુ; કબુલાત
સિક્કા=છાપ

સાક્ષી=સાહેદી
કાંડું=પોંચો; હાથના
પંજ આગળનો ભાગ
ન્યાયાસન=(ન્યાય+આ-
સન)=ઇન્સાફ કરતી
વખને ઐસવાની જગા
તહેનાત=હજીર
સલાહ=અભીપ્રાય

અમણુ=બાહ્ય ધર્મના સાધુ

દર્મ=એક જાતનું ધાસ
એકમન=એક ચિત
કરી=પરદેજ
ભરગમ્છી=ભરતકામ
મનાઇ=ના

પાઠ ૧૧.

પ્રાચીન=જુનાં; પહેલાંના
લાંગરેલી=લોહાની બિલા-
ડી નાખી થોભાવેલી
પુરાવો=સાબીતી
ઋગ્વેદસંહિતા=ઋગ્વે-
દના મંત્રોનો સંગ્રહ
વરુણદેવ=જળનો દેવ
નાવ=હોડી; નૌકા

અશ્વનીકુમાર=દેવોના
વૈદ; અશ્વની અને
કુમાર એ બે ભાઈ
છે અને તે બે એક
દેવ ગણાય છે
સમુદ્રયાન=સમુદ્રની મુ-
સાફરી કરવાનો રિવાજ
ભરકમ્છ=અગ્રપુર
બૂશિર=જમીનની અણી

લાંબી થઇને સમુદ્રમાં	ખોખરા કરશે=મારશે	નિર્બંધ=અમુક વ્યાખ્યાન
અઝેલી હોયને	શ્રા.શ્ર=સામાન્ય નિયમ	પર સારી ઇત્તરત
અજાસી=વહાણ કે આ-	સંગ્રહ; અનુભવનો	વાળું લખાણ
અખોટ ચલાવનાર	અંતેળ	નોટ=રૂપીઆને બદલે
લંકા=સિંહલદીપ	ગ્રામ=સૂર સંબંધી એક	વપરાનો ચલણી ડાગળ
નાંવે=આવે નહિ	મ પ	ચેપ=અડકવાથી એક-
મંદિર=ઘેર	મૂર્ચના=સૂરને એકવાગ	નો રોગ બીજામાં
સુમાત્રા=ઔશાન્યામાં	ચઢાવવા ને પાછા	આવવો
ખેટ છે	હિતારવા તે	હેવાલ=વૃત્તાંત; હકીકત
જવા=સુમાત્રાના અગ્નિ	તાલ=ગાયમાં માત્રા	પ્રસિદ્ધ કર્યું=જાહેરમાં
કોણમાં ખેટ છે	પ્રમાણે જે માપ તે	આબુ
પરીઆના પરીઆ=છોક-	રાગ=ગાયનની રાહ	અસરકારક=અસર કરે
રાંનાં છોકરાં	દાઝ=રીસ; ગુસ્સો	એવું
પરીઆ=પેઠી; ઓલાદ	ખાણીઓ=લાકડાની	જડ=મૂળ
પાઠ ૧૩.	મેટી ખાંડણી	વીમો=અમુક રકમ લાભ,
ઉમરતા=અયત	કળ વળી=દુઃખ નરમ	અમુક મુદત માટે,
વાડ=કાંટાની આડ	પડ્યું	અમુક રકમની, જાન
છીંડું=આકું	પાઠ ૧૪.	માલની તુકસાની
નિર્મળી=વાદળાં વગરની	મુલતવી=મોકુફ; વામદા-	ભરી આપવી તે.
વહોરો છો=માથે લો છે	પર	પાઠ ૧૫.
સ્વર=અવાજ	ઢીલ=આળસાઈ	બુઢી=ધરડી
શંખ=મેટો શંખલો;	અનુભવ=જાન માહિતી	ચમન=અરબસ્તાનમાં
ખાવાઓ પૂંકે છે તે	હંચે=ઉપલે નંચરે	એક પ્રાંત છે

શૈખ-અરખ લોકાની

ખોટી ટોળાનો સરદાર

અખૂટ=(અ+ખૂટ)=

ધણોજ

ખોટ=તંગી; તંગાસ

ધનરને માગે=દાનમાં

સખત શબ્દ=કઠોર

વચન

મગન=ખુશ

દાદ=ધન્સાદની માગણી;

ફરિયાદ

ફરિયાદ=દાવો

અદ્ભૂત=નવાઇ જેવી

એકલપંથી=સાથી વિ-

નાનો મુસાફર

ડોળ=ખોટો દેખાવ

સ્તબ્ધ=હાલે ચાલે નહિ

તેવા; સ્થિર

ફાંસીઆ=ફાંસો ઇશ

મારી નાખનાર (એવા)

ફાંસીઆનો હિંદમાંથી

ઇ. સ ૧૮૩૫માં લોડ

વિદ્યમ બેન્ટિકે નાશ

કયો હતો)

પાઠ ૧૬.

ઉંડાઉપણું=ગળ ઉપરાંત

ખરચવું તે

જહાપનાહ=ફુનિયાનું

ગજબ કરનાર; પાદશાહ

વિચિત્ર=નવાઇ જેવો;

તરેહવાર

ખુલાસો=સમાધાન

જમા ઉધાર=આવક

જવક; ઉપજ ખરચ

અડસટ્ટો=આસરો; સુમાર

પગરણું=અવસર; સાઈ

ટાણું

અચાનક=એચિતો;

એકાએક

જોગવાઈ=તબવીજ;

ગોઠવણ

નિંદવા=વખોડવા

દોષ=ખોડ; ખામી

ગૃહસ્થાઈ=ગૃહસ્થના

લક્ષણ

લેણદાર=માગનાર

ઉધરાણી=માગતા પૈસા

લેવા આવવા તે

ચિઠી આં કરે=ખીજવાંધ;

ગુરસે મામ.

કોરટ=ધન્સાદ કરવાની

કચેરી

ચેનખાણ=મોજ શાખ

મિથ્યાભિમાન=ખોટો

ડોળ; ખોટી મગફરી

ખરચાણ=ઉંડાઉ

પરતંત્ર=પારકાને તાબે

વાહવાહ=વખાણ

વળતો=ખીજો

જપત=કપજ; સરકાર

દરાજ કરી લઈ જાય તે

દયામણી=દયા ઉપજો

એવી

ગુલામ=વેચાણ લીધેલો

ચાકર

હાથ પહોંચતો હોય=

પૈસાની સીલક હોય

પ્રસંગે=અવસરે

પેટે પાટા બાંધી=ગરિ-

બાધથી ગુજરાન ચ-	ગમ	તેને પાછો ઘેર પકડી
લાવી; બૂખ તરસ	પાઠશાળા=કોલેજ	લાવે છે)
વેઠી	કુટુંબ પ્રીતિ=કુટુંબના	વિધિ=ક્રિયા
પાઠ ૧૭	માણસપર જેવો બાવ	દેવ સાખે=દેવની સા-
અમતા=માયા હેત	હોય તેવો બાવ	ક્ષીએ
વેઠ=મદત મળુરી	રસભેર=મળ સહિત	પહેરામણી=કન્યાનો બા.
વૈતર=સખત મળુરી	પાદર=ગામના ઝાંપા	પ વરને તથા તેના
અમસ્તી=ફેકટ	બહારની જગો	સગાંએને જે રકમ
ધડો=દાખલો	ગોરબ=ગાયોના પગથી	આપે છે તે.
ધર્મજી=ધર્મ પ્રમાણે	ભડેલી ધૂળ.	પરસ્પર=એક બીજાનો
ચાલનાર	અંદર માર્ગે=જળમાર્ગે;	પહલું=છોકરીને દરદા-
ગરાસણી=ગરાસીઆની	જમીનમાર્ગે=રથળમાર્ગે	ગીના માટે આપવાની
બાયડી; રબપુતાણી	સડકને રસ્તે	રકમ
આવડ=આવડત	વેતરણુ=નોડ; નિકાલ;	વિભાગ=ભાગના ભાગ
ત્રેવડ=ગોઠવણુ; વેતરણુ	ગોઠવણુ	અઅ=દ્વિયાર
વર્ગ=જાત	જૂજ=ચોડો	ધર્મોપદેશ=(ધર્મ+ઉપ-
ચાણુદાર=ચાણુનો	દેવાદાર=દેણુદાર	દેશ)=ધર્મનો બોધ
અમલદાર; ફોજદાર	એપ=અસર; ભાગણી	મંડળ=ટોળું
વહીવટદાર=વહીવટ કર-	પાઠ ૧૮.	પૂર્વે=પહેલાં
નાર; મામલતદાર	બડવો=જનોાધને લગતી	ઠાણિદાસ=ભોજ રાજ
સૂચના=અગમચેતી;	ક્રિયાનો એક ચાલ;	ના વખતમાં પ્રખ્યાત
ચેતવણી	બટુક; (એમાં છોકરો	કવિ થઈ ગયો છે
મહવાસ=મેળાપ; સંભા-	દોડે છે અને મામે	

પાઠ ૨૦
ધાટ=પશ્ચિમ ધાટ; સ-

હ્ય દ્રિ

ગુદા=પહાડની પોલાણ;

પહાડની બકોલ

દેવાલય=(દેવ+આલય)

=દેવને રહેવાનું ઠેકાણું;

દહેરં

ચિતા=ચેહ

।શદ્ધક્રમ=ક્રોધક્રમ

પાધવીપટ=પાધવીની પેટે

લાંબો ને સાંકડો

ચૈત્ય=પર્વતમાં કોરેલું

બાધ લોકતું દહેરં

પટ=પહેનાય

દાગમ=ધાતુગર્ભ; પૂજનું

ઠેકાણું

સ્તંભ=ધાંબલો

।નહાર=મઠ; બાધ સાધુને

રહેવાની જગા;

।સુ=બીજા માગી

ગુજરાન ચલાવનાર

શબ્દમંત્ર=પદ્યકર્તા

નાશ થાય એવું

વૃત્તિ=વલણ; ઇચ્છા

નિર્વાણ=શાંતિ; મુક્તિ;

મોક્ષ

કલ્પનામાં=ગાંધી મી-

ચીને મનની નજર

આગળ

દિનચર્યા=સાધુને રોજ

શું કરવું તે

સૂર્યોદય=(સૂર્ય+ઉદય)=

સૂરજનું ઉગવું તે

દોષ=અવગુણ

ભિક્ષાપાત્ર=ભિક્ષાનું

વાસણ

શંકા=શક પડતી બા-

બત; નાહ સમજાવેલી

વાત

પાઠ ૨૧.

નહે=નદીમાયા દૂર

પણી લઈ જવા માટે

બોદેલી ખાધ

મોલ=તૂલ

હિંદુશાસ્ત્ર=આર્ય ધર્મ

પુસ્તક

સમવડો=ભોગવાધ

ઝૂકી=લચી

બળદેવ=શ્રી કૃષ્ણના

મોટા ભાઈ

રસાળ=(રસ+આળ=

ફળદ્રુપ

કંપનિત=અગ્રેજી રાજ્યનું

એક વેપારી મંડળ;

(એનાં હાથમાં આ

દેશની સત્તા સને

૧૮૫૮ સુધી હતી)

શાખા=શાટો

સદી=સો વરસનો કાળ;

સૈકા

આ'વાદ=દુઃખી

પાઠ ૨૨.

સંપ્રદાય=પંથ

શરાણુ=ધાર કાઢવાનું

ઝોળર

કાવ્યકળા=કવિતાની ખૂ-

બી અને મુક્તિઓ

આગમ=મેળા પ;

મુલાકાત	ચાલતી દેશી ગુજરાતી	મરી જાય એવો રોગ
ભાટ=એક જાતના પ્રા- હાય; ખરા ખોટા વ.	ભાષા સંબંધી મંડળી	કાલેરા, પ્લેગ વગેરે
ખાણું કરનાર; ખારોટ	પદ્ધતિ=ધોરણ; રીત	પંજે=સપાટો
ચારણું=રાજના આશ્રિત	પ્રમુખપણું=અધ્યક્ષપણું;	ગુમાસ્તા ગીરી=ઉધરાણી
વર્ગમાંની એક જાત	ઉપરીપણું	ને નામાનું કામ
(એનો ધંધો રાજના	ઋતુવર્ણન=મોસમનું	વાકેફ=માહિતગાર; જા-
વખાણું કરવાં; રા-	ખ્યાન	ણીતો
જાની આગળ નાચવું	કાવ્ય=કવિતાનું પુસ્તક	દુરસદ=નવરાશ
ગાવું વગેરે ખેલ	માનવતો=આખરવાળો	વિશ્વાસઘાતી=ભરોસો
કરવાનો છે.)	ખિતાબ=પદકાવ્ય;	તોડનાર
દંતકથા=મોઢેથી ચાલતી	ઉપનામ	સંપૂર્ણ=(સ+પૂર્ણ)=પુ-
ખરી ખોટી વાત	સી. આઈ. ઇ. હિંદના	રેપુરો
કદર=પ્રજ્ઞ; જાણ	રાજ્યનો દોસ્ત	અત્યંત=(અતિ+અંત)
હિતેચ્છુ=(હિત+છેચ્છુ)=	વર્ણસન=વરસનો પગાર	=ધણીજ
ભણું કરનાર	દોરું=ખેંચુ	ઉચાપત કરવું=ઝોળવવું
સોસાયટી=મંડળ	શાખ=ચાહના; પ્રેમ	તે; ઉપાડી જવું તે
હેતુ=મતલબ; ધારણા	જમાનો=જુગ; કાળ	ખોટ=ખાધ
સંબંધ=પરિચય	પાઠ રડ.	સીલક=રોકડ નાણું
ઠરેલ=ડાહી	ધામિક=ધર્મ પર આ-	પાઠ રપ.
વેનચરિત્ર=વેન રાજાની	રચાવાળો	અડવો=ખેવકુદ
હકીકતનું પુસ્તક	નિરાધાર=આધાર વગ-	તોલ=જસમર
વર્નાકુબર સોસાયટી=	રતો; વસીલા વગરનો	સુખડું=ગોળપાપડી
	મરઠી=ધણા આણસ	વળાવવા=વિદાય કરવા

વાસો રહેજે=મુકામ

કરજે

ખેડી બાર=ખેતરની

વાડમાંથી જવા આ-

વવા માટે છોડું પાડી

વચમાં બે પાંખીઆ

વાળુ દાટેલું લાકડું

કુપ્પાં=કુર્ષા; આમડાનાં

કુંડા

શાવકાર=શાહકાર

ધેર=છોડથી ખૂબ ઠં-

કાર્થ રહેલી જગા

હારે=સાથે

મુકાની=માથેથી દાદી

નીચે લાક બાંધેલો

લુગડાને કકડો

તીર=આશુ

દામડું=ધનુષ

સેર=છે

હોકારા=બુમાટા

સે=છે

ધેલ=થપક

ઝાપટ=ઝૂટ

પતીજ=ભરોસો

પરખાવો=તપાસાવો,

પરીક્ષા કરાવો

આંકિ=પાર; હદ

વ્યસની=વ્યસનવાળો;

ગજેરી, અશીષી.

દારડીઓ વગેરે

આળ=તહોમત; બટો

પાપનો ધડો કુટવો=

છુપું રહેલું પાપનું

જાહેર થવું

દગો કોઠનો સગો નહિ=

કપટથી કોષ પાર પડતું

નથી.

ઝડો=જડતી, તપાસ

અન્નદાતા=પોષણ કર-

નાર

પાંડ રડ.

સર્વદમન=રાગ દુષ્યંત

અને શકુન્તલાનો પુત્ર

ભરત; બધાને દયા-

વનાર

બાળચેષ્ટા=બાળકની

રમત ગમત

તાપસી=તપશ્ચર્યા કરનાર

સ્ત્રી

તપોવન=તપ કરવાનું

જંગલ; ઋષિ આશ્રમ

કાળજી=અંતર; મન

અંહ=હું

ચકવર્તી=જેની આશુ

નાનાં મોટાં ધણાં

રાજ્યો પર વર્તાવી

હોય તેવું

લક્ષણ=ગુણ

સત્તાવતો=પજવતો

દીસંતી=દેખાતી

દંતકળી=લિંગતા દાંત

વણ=વગર; વિના

નિમિત્ત=સમય; કારણ

દાક્ષીકાલી=કાનને પ્રિય

લાગે એવી

બોલી=ભાષા; બોલ

તોતલી=તોતડી; બેબડી

પુત=છોકરો

મલિન=મેઘ

ભેખીએ=મણીએ

આશ્રમ=મઠ; તપોવન

આકૃતિ=ધાટ; ચહેરો

ચેષ્ટા=રમત ગમત

આશ્રમસ્થાન=તપસ્વી-

ઓતું રહેઠાણ

મુનિકુમાર=ઋષિ પુત્ર

ધર્મદારા=ધર્મ પ્રમાણે

પરણેલી સ્ત્રી; ભગ-

ના સંબંધથી જોડા-

એલી

દારા=સ્ત્રી

લાગ કર્યો=તણ દીધો

પૂછપરછ=તપાસ

શકુન્તલ=પક્ષી; મોર

શકુન્તલાવી=(શકુન્તલા+

આવી)શકુન્તલા આવી

અથવા શકુન્ત એટલે

મોર લાવી

માધેસો=(માન+ચેસો) મ.

ઉપરના પ્યારથી ગાડો

થએસો હોય એવું

તરજીમો=એક ભાષામાં

થી ખીજી ભાષામાં

સમજણ પાડવી તે.

વગર કારણે હસવાથી

જરા જરા દાંતની ક-

ળીઓ દેખાય છે; અને

સમજાય નહિ એવી

મોળડી અને કાલી

કાલી બોલી બોલે છે.

બોલે ચઢીને (બોળા-

માં) બેસવાને આતુર

એના છોકરાને જે

માથુસ બોળામાં લે

અને તે છોકરાના

શરીરે વળગેલી ધુળ-

થી જેનું શરીર મેલું

થાય તેનેજ નસીય-

વાન સમજવો.

પાઠ ૨૭.

શિક્ષણ=શિખવતું;

કેળવણી લેવાનું

વહાણુવટી=વહાણુ ચલે-

વનાર

મથી=મહેનત કરી

ધરોહો=વિચાર

ખંડ=જેમાં ધણુ દેશે

આવેલા હોય તે (જે

મકે એશિયાખંડ)

સ્પેન=યુરોપ ખંડની

પશ્ચિમમાં દેશ છે-

ટાપુ=ખેટ

શુદ્ધ=ખરોખર; ખરેખરી

પવન પડેલો હતો=પવન

બંધ હતો

આભ=આકાશ; ગગન

અધીરા=ધીરજ વગરના

ફાસલાવી=પટાવી

ધપકાવી=ધમકી આપી

કંટાળ્યા=કાયર થયા

અશકય=(અ+શકય)=

થઈ શકે નહિ એવું

રપટ=પ્રુક્ષા

જમીનના પક્ષી=જમીન

પર રહેનાર પક્ષી

આશા=ખરોસો; વિશ્વાસ

આખ ન માંચતાં=ઝંઘી

ન જતાં

આનંદભર્યા શબ્દો=ખુ-
શાલીના પોકાર

પહો દાટવો=સુરજ ઊગ
તાં પહેલાં અજવાળું
પડવું તે

કનડગત=હેરાનગતિ
ચુંબન=ખોડી; ખચી
સ્વાર્થ=(સ્વ=પોતાનો+
અર્થ=લાભ)=પોતાનો
લાભ

ખાતર=માટે

પાઠ ૨૮.

સલવાદી=(સલ+વાદ
+દ) સ.ચું બોલવા
વાળો

યગ્ન=દોમ

દક્ષિણા=ચુરુ કે પ્રાહ-
ણને જમણે હાથે
દાનમાં અપાતી રકમ

કસોટી=પરીક્ષા, તપાસ
તેજ ક્ષણે=તરતજ

માર્ગ=રસ્તો, વાટ
સર્વસ્વ=ખૂં, સધળું

મુદત=મહેતલ, વખત
વેરેલ=વેરસે

સ્થાનક=ઠેકાણું. જગા
અયોગ્ય=(અ+યોગ્ય)=
લાયક નહિ

કંટકવન=કાંટાવાળું
જંગલ

મુંવાળી=દુઃખ સહન ન
કરી શકે એવી

ક્ષત્રિયાણી=(ક્ષત્રિય+
આણી)=ક્ષત્રિયની
ઝેરી

બોલ=વચન, કોલ
આગ્રહ=મમત

નિંદી=વગોવી
અર્ધાક્રિયા=અર્ધાંગના,

મૂલ=કિંમત
સ્તબ્ધ થવું=ઠરી જવું

પાલવ=છેડો
ચંડાળ=મંગીઝો; નીચ

કામ કરનાર
આચકો ખાય છે=ખંચ-

કાય છે

મુડદું=લાસ; મરણું
પ્રાણી

જળામાંથી=દરમાંથી
અનાથ=(અ+નાથ)=

ધણી વગરની;
નિરાધાર

મસાણું=મુડદા દાટવા
ખાળવાની જગા

દેવું=દેણુ; કરજ
ફૂલ પાચરેલી જગાએ

ચાલવાને ખીસકુલ લા-
યક નહિ એવી જે

કોમળ અને રૂપાળી
સ્ત્રી, તે જેની અંદર

ધણાજ કાંટા છે એવા
વનમાં ધણીની પછ-

વાડે ચાલવા લાગી,
પાઠ ૨૯

સુરપાણ (ચૂળપાણ) નો
ધોધ=માંકડી ઘાટ; મો-

ખડી ઘાટ;
જળધોધ=એસથી પા-

ણીનો પડતો મોટો

પહોળો ધોધવો
 ચાણોદ=ડબોધ પાસે
 નર્મદા કાંઠે જાત્રાનું
 ઠેકાણું
 સામે વહેણે=વહેતા પા-
 ણીએ
 પનાઇ=ચપટા તળીઆ
 ની નાની હોડી
 બાહુ=ભુજ; ખંભાથી
 કાણી સુધીનો હાથ
 ફેફસાં=શ્વાસની ધમણો
 આદિયેશ્વર=સૂર્યે સ્થા-
 પેલા મહાદેવ
 ગુરૂત્તર=ગરૂડે સ્થાપેલા
 મહાદેવ
 છાછરાં=થોડાં ઉંડાં
 રાજપીપળા=એ રેવાં
 કાંઠા એજન્સિમાં
 સંસ્થાન છે.
 કાળભૈરવ=શિવનું ભય-
 કર રૂપ
 હરણ કાળ=હરણના
 કુદકા જેટલું પહોળું

ઘેર=મધુર
 વારી=જળ; પાણી
 ઢાળ ઉતાર=ઢાળ પડતી
 પાત્ર=નદી વહેવાનો
 માર્ગ
 શીણુ=ધોળા પરપોટા
 ભાસ=દેખાવ
 અનંત=(અન+અંત)=
 છેડા વગરની; પાર
 વિનાનો; ધણીજ
 પરકંભાવાસી=પ્રદક્ષિણા
 કરનાર
 સદાવૃત=(સદ+વૃત)=
 ગરીબ મુસાફરોને ધ-
 માંદા સીધું આપવું તે
 પાઠ ૩૧.
 દનકમૃગ=સોનાનો
 હરણ
 પંચવટી=પાંચ વડનો
 જથ્થો; દંડકારૂપ; ના-
 શકને સામે (ગોદા-
 વરી નદીને) કાંઠે એ
 સ્થાન છે

નેત્ર=આંખ
 કારે છે=સંતોષ પમાડે છે
 અલૌકિક=દૈવી; અદ્ભુત;
 આ લોક (પૃથ્વી) માં
 નહિ એવો
 મૃગસો=હરણ
 નિર્ભય=(નિર+ભય)=
 ધાસ્તી વગરના
 યુદ્ધી=તરેહ
 આર્યપુત્ર=એ શબ્દધણી
 ને બોલાવામાં વપરાતો
 હતો, સ્વામી, રામ.
 અયોધ્યા ગોગરા=સૂર્ય
 નદીને કાંઠે શહેર છે
 છક=દિંગ, તાળુખ
 મૃગચર્મ=હરણનું ચામડું
 જનકી=સીતા
 આસન=ખેડક
 અસુર=દૈત્ય
 વેષે=રૂપથી
 કારમી=વિકરાળ, બિહા-
 મણી; ભયકર
 ચીસ=ગમરાટમાં જૂમ

પાડવી તે
 પર્ણકુટી=કુંપડી
 ફાળ=ધારકો
 વલોવાઇ=ઉચલ પાચલ
 ચઇ
 કઠોર=વજ્ર; કડવા
 હરિઆળી=લીલોતરી
 વાળી
 અલખ=અલ્પ; ધ્યાનમાં
 નહિ આવે એવાં
 પરમાત્મા. (એ શબ્દ
 જોગી વાપરે છે)
 જગાવતો=ખેલાવતો
 ગોદાવરી=સચ્ચાંદ્રિ પર્વ-
 તમાંથી નીકળી ઉત્તર
 સરકાર પ્રાંતમાં વહી
 બંગાળી ઉપસાગરને
 મળે છે તે (એને
 કાંઠે નાશિક, ચં.
 બક રાજમહેદ્રી ને
 યાનાન છે.)
 આતથિ=ભિક્ષા માંગવા
 આવેલા માણસ

રાતાં ચઇ=ગુસ્સે ચઇ
 ભમર ચઢાવી=ડોળા
 કાઢી
 વિકરાળ=બિહામણું
 ધારણ કર્યું=પ્રકાર્યું
 રથ=ચાર પૈડાંની ધુમટ
 વાળી ગાડી,
 પાઠ ૩૨.
 કંજુસ=કૃપણ, બખીલ
 દળદર=ગરિબાઇ
 વિદ્યાર્થીના આશીર્વાદ=
 ભીખ માગવી તે;
 અસલ વિદ્યાર્થીઓ
 ભિક્ષા લાવીને ખાતા
 ઝીક મારવી=પત્યરપર
 પછાડી ધોવું
 વારસો=વડીલો તરફથી
 મળેલી પૂંજી
 વધ્યાસધ્યા=વધારાના
 સંકલ્પ=દરાવની નિ-
 શ્ચાની તરીકે હાથમાં
 પાણી લઇ જમીનપર
 મૂકવું તે

કૃપણ=કંજુસ
 પાઠ ૩૩.
 બનાવટ=રચના, ગોઠવણ
 નારિતક=ઇશ્વર નથી
 એમ માનનાર
 નારિતકપણું=ઇશ્વરનથી
 એમ માનવું તે
 કર્તા=બનાવનાર, રચનાર
 અસાધારણ=અણીજ
 કીમતીપણું=ઉપયોગી-
 પણું
 મેદ=ચરખી (એ જગા
 માણસમાં વધારે હોય
 છે.)
 કોમળપણું=નાજીકાઈ
 આરામ=વિસામો
 સરળતા=સહેલાઈ
 સંરક્ષણુ=સારી સંભાળ
 ભમર=ભવાં
 છાજલી=છજી
 જતન=રક્ષણ; સંભાળ
 ડોળા=આખનો ગોળો

વાટે=રસ્તે; રાહે	મહેતો	હરીઆમાર્ગે=જળ; માં
નસુકારાં=તાકના દમ	અમત્ય=અર	વહાણ વાટે
લેવામાં બે કાણા	ધ્યાન=લક્ષ	વતની=રહેવાસી
અહાં=આકાશ ચોમેર	આધારે=મરોસે	ખિસ્તી=મસુખિસ્તને
થી અંડ (ઈંડા) જેવું	ખોદાણુ=ખોદકમ	માનનાર
જણાય છે તેમાં રહેલી	સ્વાશ્રય=પોતાની મદદ	વહાણુવટી=ખલાસી
તમામ સૃષ્ટિ	કાળજી=ચેટક; ખંત	કેપ=ભુશિર
અધેર=ગેરવ્યવસ્થા	કમ=નસીબ	ઝોફ=ની
ગરબ સારે છે=કામ	ધારો=નિયમ; કાયદો	ગુડ=સારી
કરે છે	ફળ=પરિણામ	હોપ=આશ્વા
સાખ=સાહેદી, પુરાવો	અદકો=મોટે	જિરખ=પોર્ટુગલની
પૂરે છે=આપે છે	આપ=પોતાનો	રાજવાનીતું શહેર છે
ખુબી=તાસીર; બલીહારી	પુર=પુરા	નાતાલ=અગ્રેજની દિવા
પાઠ ઉપ.	પ્રતાપ=પરાક્રમ	ળી તાં ૨૫મીડિસેં
વિસારે મૂક્યા વિતા=	બધાથી મોટો પોતે	બરથી આઠ દિવસનો
બૂલી ન જતાં	ઉઘથ ઉઘમ ઉઘમ(જ)	તહેવાર, ખિસ્તમસ
પરપર=એક બીજાનો	છે; નસીબ બિચારું	ભાવ=પ્રીતિ
એદીપણું=આગસાધ	રકડું (કંગાળ) છે	બે.મી.એ=ગણીત
શુસ્તર વિદ્યા=પૃથ્વીનાં	પણ ઉઘમતું પરાક્રમ	કાલીકટ=મલબાર કાંઠે
પઠ સંબંધી વિદ્યા	પુરેપુરું (મોડું) છે.	બંદર છે
ચિહ્નો=નિશાની	પઠ ઉદ.	મથક=મુખ્ય ઠેકાણું
ખોળ=તપાસ	સફર=લાંબી મુસાફરી	સિંદલદીપ=લંકા
મુનીમ=કારભારી; મુખ્ય	ધનાઢય=પૈસાદાર	પરવાનગી=રજા; મંજૂરી

આવકાર=આદરસત્કાર
સમૃદ્ધિ=દોલત
છક=દિંગ, તાજુઅ
નજરાણું=મેટ
છૂટ=પરવાનગી; રખ
ધકકો=નુકશાન
પૂર્ણ=પુરેપુરી
માહીતી=અનુભવ
હિત=બલુ
પ્રવેશકર્થો=દાખલ થયો

પાઠ ૩૭.

ઉમરાવ=અમીર
કીટલી=ચાદાની
નાળયું=નળ
પ્રયોગ=અજમાએશ્વ
અનુભવ=માહીતગારી
સ્કોટલાંડ=ગ્રેટબ્રિટનમાં
દેશ છે
પુદ્ધિશાળી=અક્ષત્રઆજ
ગ્લાસગો=સ્કોટલાંડમાં
મોટામાં મોટું શહેર
નમુનો=ત્રાટ; આકાર
ખામી=ખોડ

આરંભ=શરૂઆત
ધૂમફેતુ=પૂછડીઓ તારો
કલાધડ=સ્કોટલાંડમાં
નદી છે
આટલાટિક=એ નામનો
મહાસાગર છે. (એમાં
પાણી ૩૫૦ લાખ
ચોરસ મેત્ર છે.)
ઉપરાઉપરી=એક પછી
એક
ઈન્જનર=આંધકામ ખા-
તાનો અમલદાર
દરજ્જે=પદ્વી; ઓધ્ધો
ગતપુદ્ધિ=પોતાની
અક્ષલ
અપૂર્વ=પહેલાં નહિ થ-
એલી એવી
રેલવે=સોડાની સડકનો
રસ્તો
ફોલમંદી=જીત
નિર્ભય=ખીક વગર
ખંત=કાળજી; ચેતક
નવાઈ=અચરતી

હવાઈ=હવામાં ઉડે એવું
એક જાતનું દારૂખાનું
જહોજલાલી=આખાદી
પાર્કિંગ=પંદર રૂપી ખાની
કિંમતનો સિકકો

પાઠ ૩૮.

મતભેદ=નિચારફેર; દરેક
જણનું જુદી જુદી
સમજનું કહેવું તે
એકંદર=સામટો, કુલ
પુનઃવો=સાખીતી
પણુ=પ્રાધા, નિયમ
નિશ્ચય=ઠરાવ
આખ્યાન=વાર્તા; કથા
શોખ=મજા
શામળ=નરસિંહ મેહે-
તાનો છોકરો
શીઘ્ર=તરત ને તરત
વારતા
નળાખ્યાન=નળ રાજની
વારતા
મામૈરું=મોસાળું

કવિત્વ=કવિપણું
 કવિત્વશક્તિ=કવિતા
 બનાવવાની આવડત
 આરોગ્ય=તંદુરસ્ત
 ઓખા=ખાજાસુરની ક-
 ન્યા; અનીરૂઢની ઓ
 સુભદ્રા=દેવકીની પુત્રી;
 કૃષ્ણની બેન; અશ્વિ-
 નની સ્ત્રી; અભિમન્યુ
 ની મા
 સુધન્વા=ચંપાવતીના
 રાજા હંસધ્વજનો પુત્ર
 પાત્ર=વિષય
 રસીલા=રસિક
 પાઠ ૪૦.
 રહેણી=રીતભાત
 ખડીફા=મહંમદ પેગં-
 બરના વારસ
 વંશપરંપરા=ઓલાદથી
 ઉતરી આવેલો; પેઢી
 ધર પેઢી
 હમારકસ=એશિઆઇ તુ-
 ઈસ્તાનમાં શહેર છે;

એ દુનિયામાં જુનામાં
 જુનું શહેર છે
 પ્રૌત્ર=દીકરાના દીકરા
 નો દીકરો
 ખલિકાત=ખલિકાની
 ગાદી
 અગદાદ=એશિઆઇ તુ-
 ઈસ્તાનમાં શહેર છે.
 વૃદ્ધિ=વધારો
 ધર્મધ્વજ=ધર્મગુરુ
 મુરખખી=મોટો
 દિનાર=અઢી રૂપિયાની
 કિંમતનો રૂપાનો
 સિકકો એ પહેલાં
 ચાલતો હતો
 તાજુખી=નવાઇ
 ખજનચી=ખજનાનો
 ઉપરી
 દૃષ્ટિ=નજર
 બનાનખાને=ઝૈરાને બે-
 સવા ઉઠવાની જગા;
 રજુતાસ
 હામ=નાજી

સુધ=ભાન; સમજ
 અલરશીદ=ઇન્સારી
 પાઠ ૪૨.
 દેશાટન=દેશે દેશ
 ફરતું તે; મુસાફરી
 કરવી તે
 શ્લોક=સંસ્કૃત કવિતા
 મિત્રતા=દોસ્તી; સોબત
 આપવાઇ=જાતની મો-
 ટાઇ; આપખડાસ;
 પતરાજી
 કળેટા=દુઃખો
 વાંધો=હરકત; અડચણ
 જાતહિંમત=પોતાની
 હિંમત
 કૃતિ=કામ; કાર્ય
 નિહાળવું=ધારીને જોવું
 અપાર=પાર વગરની;
 ધણીજ
 મિઠાશ=મજા; આનંદ
 રમરણુ=યદ્દાસ્ત
 બાવ=પ્રીતિ
 પુરતી=પુરેપુરી

પાઠ ૪૨.

ખારીલાપણું=દુસ્મનાવટ

અવગુણ=દોષ

અર્થ=મતલબ; સાર

હાર=મેઠા મનનો

પ્રેમી=માયાળુ

નીચ=હલકા મનનો

દેષી=કીનાખોર; અદેખો

ઉજળો=ખરો

કૂરપણું=ઘાતકીપણું

દેષ=અદેખાઈ; વેર

પ્રકટ થતી=શર થતી

ધોળાયા કરતો=મનમાં

રમ્યા કરતો

ધુંટાયા કરતો=ગોખાયા

કરતો

લૂણો=છો, ઇંટ, મટી

વગેરેમાં જે ખાર

નમે છે તે

ખારીલા=કીનાખોર;

દેષી.

હૃદય=અંતઃકરણ મન

ખાર=અહાવત; વેર

કાચમ=હંમેશાં

પ્રકૃલતા=આનંદથી ખી-

લવું તે

કૃત્ય=કામ; કાર્ય

સાધવામાં=પાર પાડવામાં

ફલાણો=અમુક

દેષીલા=ખારીલા

ધિક્કાર=તિરસ્કાર

કોણજાણેશ=હાલ જે ખ-

હાર અથોધ્યા તથા

આગ્રા પ્રાંતો કહેવાય

છે તે

ઘાતકી=કૂર; નિર્દય

દુસ્મનાવટ=દુસ્મનાઈ

પ્રેમ=માયા; હેત

હજુરમાં=પોતાની પાસે

વીર=મહાદુર; યોધો

ભૂપણુ=શણગાર

પાઠ ૪૩.

શાંતિભરી=ધીરજવાળા

કરિઆણું=તજ, લવેંગ,

એલચી, મરી, વગેરે

વખાર=જથામંથ માલ

રાખવાનું ઠેકાણું

ધુટકો=કલાજ; ઉપાય

ધારકો=એકદમ પડેલી

રીડર

મોગરો=દીવાની વાઢની

સળગતી ચીજુમરી

જ્વેત=સળગતી વાઢ

રચો=મનાઓ

સ્થિર=શાંત

ખાસ=ધણી; ખહુ

માર્ગ સૂઝી આબ્યો

=ઉપાધ જડયો

પાઠ ૪૫.

આશિન=આસો ખાસ

ખાવત=હાથીનો હાંકનાર

ખવાસ=હજુરીઓ ચાકર

ભાંડ=મસ્કરો

વાહન=મેસીને ફરવાનું

સાધન; (ગાડી રથ,

પાલખી વગેરે)

અધીરા=ધીરજ વગરના

જગરણુ=ઉજળગરા

બીડ=ગીરદી; ઠંઠ

આશ્વર્યકારક=નવાઈજેવું	ચોધડીઆં=ચાર ચાર	ઉત્પત્તિ વિષે અંબની
સુંદરીઓ=સ્ત્રીઓ	ધડીએ મંદિરવગેરેમાં	ની કથા જોવી)
રમણિક=સુંદર	નોખત વાગે છે તે	અંગદ=વાલી વાનરનો
સ્પર્ધા=મરસાઈ; હાંડપાઈ	નોખત=મોડું નગાઈ	પુત્ર (એ બ્રહ્મરૂપિતો)
હિસવ=તહેવારનો દિવસ	શંખનાદ શંખનો અવાજ	અવતાર હતો)
બરપુર=બરેમાં	શય્ય=પથારી	અંબુવાન=રામને સહાય
હર્ષને બહાર જવાનો	સમક્ષ=રૂબરૂ	કરનાર રીંછ (એ વિ-
રસ્તો આપના હતા=	મંત્ર=દેવની સ્તુતિ સં-	બ્ધના બગાસામાંથી
આનંદ દેખાડતા હતા	બંધી શ્લોક	ઉત્પન્ન થયો હતો)
સવારી=વરદાડા જેવું	પાઠ ૪૬.	વાનર=વાંદરા
સરધસ	ભાગ ૧ લો.	પ-તો=કામ
વકરો=માલ વેચનાં	જોડું=નરમાદા	અશોક વન=અગીયાનું
લિપજેલા પૈસા	પારંધી=શિકારી; વાધરી	નામ છે
પારણા=અપવાસ મુકવે	લાગણી=દયાની અસર	એધાણી=નિશાની
અષ્ટખુણ્ણ=(અષ્ટ+ખુણ્ણ)	સૂઝયું=સમજ પડી	સમાચાર=ખબર
આઠ ખુણ્ણવાળો	રામાયણુ=રામ અને સી	અનુચર=(અનુ+ચર)
બુરજો=મઠી; નાના કિલ્લા	તાના રનેહ સંબંધી	સેવક; દાસ
કીર્તિસ્તંભ=યાદગીરીનો	તથા સીતાને હરી	પડાવ=મુકામ
ચાંબલો	જનાર રાવણની માંડી	વિષ્ટિ=સલાહતું કહેણ
શસ=શ્રી કૃષ્ણ અને	સ્થિતિ વિષેનું કાવ્ય	વિભિષણુ=રાવણનો ભાઈ
ગોપીઓની દાંડીઆ	સુગ્રીવ=વાલી વાનરનો	સમાધાન=સલાહ
રમવાની કીડા; ઘેરી	ભાઈ	સલાહ=અભિપ્રાય
આ જોવો નાચ	હનુમાન=વાનર (એની	કુંભાર્ણ=રાવણનો ભાઈ

દ્રોણત=સવશ્વતો પુત્ર
પ્રવેશ કર્યો=દાખલ થયો
અગ્રેધ્યા=રામનું રાજ-
નગર

ભગ્ન=રામનો બાઈ
કેકયોનો પુત્ર
ગર્ભવંતી=દહાડાવાળી
જોડકા=સાથે જન્મેલા
એ બાળક
અશ્વમેધ=અધા રાજ્યો
પર જીત મેળવીને કર-
વામાં આવતો યજ્ઞ
પતિપતિન=ધણીધણી
આણી
રાજના ધર્મ=રાજની
ફરજ

પાઠ ૪૬.

ભાગ ૨ જે.

ભરતકુળ=ભરત રાજ્યનો
વંશ
હસ્તિનાપુર=દિલ્હીની
ઉત્તરે ૬૦ મેલપર
પાંડવ કૌરવની રાજ-
ધાનીનું શહેર હતું.

ધર્મનો અવતાર=ધર્મા-
ત્મા.

ગદા=આંકડાનું ફૂલના
ધાટનું લોહનું બારે
હથિયાર.

આશ્વાત્થા=તીર માર-
વામાં હોશિયાર

કૌરવ=કુરુના વંશના;
ધૃતરાષ્ટ્રના છોકરા

નિષ્કુળ=નકામો; ફાકટ
સ્વયંવર=કન્યાએ પોતે
વર પસંદ કરી પર-
ણનું તે.

મન્થવેધ=ઉંચે ટાંગેલા
માછલાનું પાણીમાં

પ્રતિબિંબ જોઈ ઉંચે
બાણ મારી તેની
આંખ વીધની તે

વરમાળ=કન્યા પોતે પ-
સંદ કરેલા વરને જે
માળા પહેરાવે છે તે
દ્રોણપ્રસ્થ=જુની દીલ્હી

(એ જમના નદીપર)

રાજસૂય=રાજ્યને કર-

વાનો યજ્ઞ

જુગદું=જુમાર

શકુનિ=ગાંધાર(કંદહાર)
નો રાજા; દુર્યોધનનો
મામો.

મહામારત=પાંડવ કૌરવ
ના યુદ્ધનું પુસ્તક

દોષ્ણાઆર્ય=અશ્વત્થામા-
ના પિતા; પાંડવ કૌરવ
ના ગુરુ

રૂધિર=લોહી

ભીષ્મપિતામહ=જાતનું.

ના ગંગાથી ઉત્પન્ન
થયેલા પુત્ર

વર્ણાશ્રમ=(વર્ણ+આ-
શ્રમ)=ચાર વર્ણને

તેના ચાર આશ્રમ

બ્રીધર્મ=બ્રીની ફરજ

સ્વરૂપ=અર્થ રૂપ

પાઠ ૪૭.

અંગકસરત=શરીરને
 કસવું તે
 નર્યા=નિરોગી
 ભિન્ન ભિન્ન=જુદા જુદા
 જ્ઞાનતંત્રુ=મગજને ખ-
 બર આપનાર તંત્રુ
 ચલનવલન=હાલચાલ
 ઉત્સાહ=ઉમંગ
 હીસા=કમજોર
 કંતાઈ=તવાઈ
 ગળી જાય=અશક્ત થાય
 જુઠા=અશક્ત; નકામા
 સત્તા=જોર
 બોજાઈપ=ભારે
 ત્વરા=ઝડપ
 પોષણ=પુષ્ટિ; બળ
 શરીર હલકું ફૂલ થાય
 છે=અગૃતિ આવે છે
 કબેજી=પેટમાંનો જમ-
 લી તરફનો એક ભાગ
 બરોળ=પેટમાં ડાબી

ખાજીની ગાંઠ; તક્લી
 ગુરદા=મૂત્ર પિંડો; પેદુમાં
 રહેલી પિશાબની ગાંઠો
 મંદ=કમતાકાત; કમજોર
 પુષ્ટિ=જોર
 દસ્ત=ઝાડો
 ખુલાસે=સાફ
 અપચો=અગરજી
 કબજીઆત=ઝાડાનું
 રોકાણ
 નિર્ધિક=નકામા
 થોડા=તરંગો; ખોટા ખુદા
 ધસધસાટ=જોરથી તેરી
 નિરૂધ્ધમી=કિલોગ વગરના
 વીતેછે=ખમવું પડે છે
 ચહેરો=શીકલ
 લાલી=લાલાહ; તેજ
 વદન=મુખ; મોં
 નિરોજ=શીકું; તેજ
 વગરનું
 પચારીવશ=પચારીમાંથી
 ન ફૂટાય એવો માદો;
 તાલીમયાજ=પહેલવાન

મગજ=હાથ કસરતનું
 એક સાધન
 બનેદી=મે છેડે ગુદાવાળી
 કસરતમાં વપરાતી
 લાંબી લાકડી
 દંડ=મે હાથ ને બે પગ
 જમીન સાથે ટેકી
 શરીરને ઊંચું નીચું
 કરવાની કસરત
 વિનોદ=આનંદ; રમત
 મમત.
 નજર બેસે છે=ધ્યાન
 ચોટે છે
 સંજોગ=વખત
 આંખ મીચીને=વગર
 વિચારે
 હદ=સીમા

પાઠ ૪૮.

પરોપકાર=(પર+ઉપકાર)
 પારકાનું ભણું કરવું
 તે; પરકભાણ
 પુણ્ય=ધર્મનું કામ
 પાપ=અધર્મનું કામ
 ધર્મોદ્ધિગમેર

અનહદ=(અનનહદ)

ધણોજ

વિદ્યાલય=અણુવાનું

ઠેકાણું

રૂએ=ગમે; પસંદ પડે

અલમનસાધ=અલાધ

કુશળતા=હોશિયારી

લોકોપકાર=(લોક+ઉપ-

કાર)=લોકોનું અણું.

વૃત્તિ=ધર્મજા

મરણ શય્યા=મરણ પ.

થારી

ભારે=મુશ્કેલીવાળા

મજબૂત

ધસાવું=ખરચવું

સાંકડું મન=અખિલાધ

દાખલો=દૃષ્ટાંત; ઉદાહરણ

લોક કલ્યાણનો માડવો

રૂએ=પરોપકાર કરે.

અહિત=નુકસાન; હાનિ

પાઠ. ૫૦.

વનદેવતા=વનની દેવ

અમવતી=પવિત્ર સ્ત્રી

આત્રેયી=આત્રિ ઋષિની

પુત્રી.

પાવન ચાઉં છું=પવિત્ર

થાઉં છું

દંડકારણ્ય=નર્મદા અને

ગોદાવરી નદી વચ્ચે-

ના પ્રદેશોમાં આવેલાં

વનો

પ્રવાસ=મુસાફરી

વિદ્ય=હરકત; અડચણ

કાળજાં ઠરે છે=મન

સંતોષ પામે છે

સંસ્કાર=નામ પાડવું;

વાળ ઉતારવા, જ-

નોધ દેવી વગેરે ધર્મ

ક્રિયા

ગ્રહણ કરવે=સમજાવે

વિમળ=સ્વચ્છ, નિર્મળ

સુખિંબ=સાર પ્રતિબિંબ

ઠીકરી=નાનું ઠીકરું

વજ્રપાત=સખત દુઃખ

અરૂંધતિ=વસિષ્ઠની સ્ત્રી

(એ સખત ઋષિની

સેવામાં હંમેશ રહે છે)

રઘુકુળ=રામનો વંશ

મોટો=વડો

ઋષ્યશૃંગ=શૃંગમુનિ; હજી-

રચતો જમાધ

મુની=ખાલી

વજ્ર=ઈંદ્રનું હથિયાર

કામળા=કામળ

મહાત્મા=મોટા પુરુષ

વાસંતી=વનદેવીનું

નામ છે

અગરસ=ઋષિનું નામ;

વશ્ય ને ઉર્વશીના

પુત્ર

વાલ્મીકિ=એ નામના

ઋષિ; રામાયણના કર્તા

ગુરુજી તો ખુદિમાન અને

ઠોઠ એ બંનેને એકજ

રીતે શીખવે છે, તે

ગુણીને સમજવાની

શક્તિ આપતા નથી

તેમજ ઠેકની કોઇ દિવસ

ઝાછી પણ કરતા
નથી; તોપણ પરિણામે
મોટો ફેર જરૂર નજરે
પડે છે. જેમ સ્વચ્છ
મણિમાં જેવું સાફ
પ્રતિબિંબ પડે છે,
તેવું હીકરામાં પડતું
નથી (મતલબ કે
બુદ્ધિમાન અને જડ-
માં મોટો ફેર નજરે
પડે છે)

વજ્રથી પણ ધણા
કઠણ અને ફૂલથી પણ
ધણા કામળ એવા
મહા પુરુષના મનને
અહા ! કોણ જાણી
શકે ? (મતલબ કે
કોણ જાણી શકે નહિ)

પાઠ ૫૩.

પંચાંગ=ટીપણું; જેમાંથી
તિથિ, વાર, તારીખ,
નક્ષત્ર, યોગ, કરણ,
વજેરે માલમ પડે છે તે

શક=વર્ષ; સાલ
વિક્રમ=ઉગ્ગ્રનનો પરમાર
વંશનો રાજા
શાલિવાહન=પૈઠણ નગ-
રીનો રાજા
હીજરીસાલ=મહામદ પે-
ગંબર મકકેથી મદીને
ગયા ત્યારથી ગણાતું
મુસલમાની વર્ષ
પારસી સાલ=યજ્ઞદેજરદી
વર્ષ

સંવત=વિક્રમનું વર્ષ
પૈઠણ=ગોદાવરી નદીને
કાંઠે શહેર છે
વેતાળ=જૂતની એક જાત;

પિશાચનો રાજા
અભિષેક=નવા રાજાને
ગાદીએ બેસાડતી વેળા
દૂધ પાણી વગેરેની
ધારા, મંત્રો બોલીને
કરવામાં આવે છે તે.

પાઠ ૫૨.

સદાકાળ=હંમેશાં

રસ્યું=ગીલીટ ચઢાવ્યું
લહેર=ખુમારી
ભંગડ=ભાંગ પીનાર
મંઝરીસ; ચીડ
ભાંભો=એક શબ્દ; વાંસની
અંદર બેસાડેલું લોહનું
ફળું.

ખૂમારાટ=ખુમારા
ઢાલ=ખચાવ કરનાર
ઢાંકણા જેવું હથિયાર
નાદાની=મેવકુશી
તરછોડી=ધિકારી
પરાણે=ખળાતકારે,
દલીલ=કારણ; પુરાવા
પાઠ ૫૩.

ખારોટ=ખાટની એક
જાત
પસાયતું=ક્રતામમાં આ-
પેલી જમીન
ઉમિ=ઉમંગ; એકાએક
જે ઇચ્છા થઈ આવે તે
સંવાદ=સવાલ જવાબ;
વાદિવાદ

ભોજ સમોવડ બૂપ=	રસ=લહેજત	સુતરફેણી
ભોજ રાજ જેવો	પરદુઃખમંજન=(પર+	વાંકવાળી=ગુણમાં આડી
મોટો (વિદ્યો-તેજક)	દુઃખ+મંજન)પારકાતું	ને આકારમાં વાંકી-
સમોવડ=સરખો;	દુઃખ દૂર કરનાર	આચમન=જમણી હથે-
ઉત્તેજન=આશ્રય	છપા=છ ચરણની ક-	લીમાં થોડું પાણી
ઉડું=મુસલમાની	વિતા	લક્ષ પી જવું તે
સિંહાસનજત્રીસી=જત્રી-	પાઠ પપ.	મળ્યા પણ ગળ્યા નહિ
સ પુતળીઓએ કહેલી	પ્રતિષ્ઠા=આખર; મોટાઇ	=વિદ્યા શિખ્યા પણ
વાત	મહાજન=મોટા માણસ;	અનુભવમાં મૂકતાં
કડી=કવિતામાંનો ચાર	લોકના ટોળાં	આવડી નહિ.
ચાર અથવા બપો	કાધુ=ખાળવા જનાર;	વિદાય કીધા=વળાવ્યા
ચરણનો ભાગ	રમણને જતા માણસ	પાઠ પડ.
કથે=કહે	રાજદાર=રાજ કચેરી	હજરત=હયો દરજ્જો
મુઠાભોતેરી=પોપટે કહેલી	સંભાષણ=વાતચીત;	ધરાવનાર; મુસલમાન
૭૨ વારતા	વાદવિવાદ	ને બોલાવવામાં વપરા
બધાથી સમજી શકાય	વિવાદ=સામસામા સ-	તો માન કરેલો શબ્દ
તેવી બાષા, કવિતાની	વાલ જવાબ	પરસ્પર=આરથા
તૂક ને બધાથી સમજી	સતપુરુષ=સારા માણસ	મૂર્તિપૂજક=(મૂર્તિ+પૂ,
શકાય તેવી વાત. વિવેક	ગામ ભેગા કર=ગામમાં	જક)=મૂર્તિ પૂજનાર
અને શિખામણ કહે	દાખલ પહોંચાડું	શ્રીમંત=(શ્રી+મંત)=
તેજ એક કવિ	દીર્ઘસૂત્રી=કામમાં ઢીલ	પૈસાદાર
શંભન=ખૂશ	કરનાર માણસ; લાં	પ્રેમાળ=(પ્રેમ+આળ=
	બા તાંતણાવાળી;	હેતવાળો) માયાળુ

પુનર્જનન=(પુનર=ખીજ
 વાર+જનન)=ફરીથી
 પરણવું તે
 કાષ્ઠપાપાણુ=લાકડા ને
 પત્થર
 નિર્મતા=અણવાનાર
 અનાદિ=(અનૂ=નહિ+
 આદિ=શરૂઆત)=જે
 ની શરૂઆત નથી તે
 ખુદા=પરમેશ્વર
 પરિપક્વ=પાકા; મજબુત
 વહી=જીવન કરેસ્તા
 ખુદા તરફથી જે સં
 દેશો લાવેલા તે
 અનુયાયી=સાથે અથવા
 પછવાડે ચાલનાર;
 સેવક: શિષ્ય
 તુચ્છકારી=ધિકારી
 સહનશીલતા=શાંતતા
 સદુપદેશ=(સદ+ઉપદેશ
 =સારી શિખામણુ
 વજનદાર=વજનવાળા
 અગ્રેસર=(અગ્ર+સર=

બનાર)=મુખી; આ-
 ગેવાન
 પ્રાસાદિક=કૃપા ભરેલી;
 દૈવી
 નિષ્કામ=સ્વર્થ વિનાનો
 ધાટ=ઉપાય
 પ્રપંચ=કાવતરૂં
 નિરૂપાયે=નાષલાજે
 પર્યંત=સુધી
 પ્રસાર=ફેલાવો [કરનાર
 ધર્મોપદેશક=ધર્મનો બોધ
 સુરાપાન=દારૂ પીવો તે
 સમાબ્ધિક=સમાજને
 લગતી
 સિરિઆ=એશિઆ
 તુર્કસ્તાનના એશિઆ-
 મેનરની દક્ષિણમાં
 પ્રાંત છે
 ઇસ્તખુલ=યુરોપી તુર્ક-
 સ્તાનની રાજધાનીનું
 શહેર છે
 ગાહોબલાલી=આબાદી:
 દબાવે

દક્ષિણમાં શુર=પલકમાં ના.
 શ્રી શાવ એવો; નાશવંત
 કુરાન=મુસલમાની ધર્મ
 પુસ્તક; મહંમદ પેગં-
 બર સાહેબની આજ્ઞા-
 ના વચનોના સંગ્રહનું
 પુસ્તક
 સવાલ—૪. સ.
 ૫૭૧, ૬૦૯, ૬૨૨ ને
 ૬૩૨માં શું બનાવ
 બન્યો? પેગંબર સાહેબને
 મક્કાથી મદીને જ-
 વાનું કારણ શું? મહં-
 મદ પેગંબર સાહેબે કયે
 ધર્મ ચલાવ્યો? એ ધર્મ
 માનનારા દુનિયામાં
 હાલ કેટલા માણસ છે?
 મહંમદ પેગંબર સા-
 હેબે શું ઉપદેશ કીધો?
 અરબસ્તાન, ઇરાન,
 રુમેન, મક્કા, મદીના
 ઇસ્તખુલ, બસરા, ન-
 ક્કામાં ખતાવો.

પાઠ ૫૭.

અહણુ કરવું=સ્વીકારવું;

પાળવું

દરતુર=મોઘેદના ગોર

અહુરમઝઃ=પારસી ધર્મ

પુસ્તકમાં કહેલા પૃ

થવીના પેદા કરનાર

અને પાલન કરના

રતું નામ

કરતી=પારસીની જનોઈ

સદરો=દુઝકી બાહેતું

મોદું પહેરણુ

ધુપ=સુંગધી ધુમાડો

અર્પણુ=આપી દેવું તે;

બળિદાન

લગ્નવધિ=લગ્નક્રિયા

અગિઆરી=(સં)=

(અગ્ન્યાગાર ઉપરથી)

(અગ્નિ=દેવતા+આગ)

ર=સ્થળ)=આતશ

બેહેરામ પૂજવાની

જગા; પારસીઓનું

દેવળ; (એમાં પ્રવિત્ર

અગ્નિ એટલે આતશ

રાખે છે)

મોઘેદ=પારસીનો ગોર;

અધ્યાર

સત્રાલ—પારસીનો

મૂળ દેશ કયો? શા માટે

ઇરાન છોડવું પડ્યું ?

દીવબંદરથી પારસીઓ

કયાં કયાં ગયા ? પાર

સીઓનો ધર્મ સમજાવો

પારસીઓનું જત્રાનું

ઠેકાણું કયાં છે ?

પાઠ ૫૮.

ગીઝની=અફઘાનિસ્તાન

નું મુખ્ય શહેર

ટક્કર લેવાનો=સામે

થવાનો

ઉર્ફ=ખીજો નામે; અથવા

પાણીપત=કુરુક્ષેત્ર (હાલ

ત્યાં નાનું ગામ છે તે

પાનપત નામથી ઓ

ળખાય છે)

થાણેશ્વર=જમના નદીપર

પંજાબમાં શહેર છે

મંગાણુ=તુટ; નાસાનાસ

મિટ્ટી દાણાદાણુ=તદન

પાયમાલી

(મિટ્ટી દાણાદાણુ કરી

નાખી=તદન પાયમાલ

કરી નાખ્યા; ધણીજ

નહારી દુખઃદાયક સિથ-

તિમાં આણ્યા

ધવાયો=ધાયલ થયો

લાહોર=રાવી નદી પર

પંજાબનું મુખ્ય શહેર

છે. (એમાં લેફ્ટેનન્ટ

ગવર્નર રહે છે)

મનમાં ખટક્યા કરતી=

મનમાંથી લુલાતી નહિ;

વારંવાર યાદ આવતી

હરણુ કરવું=બળાતકારે

લઇ લેવું

બેદીલ=નાખુશ

તુચ્છકારી=ધિકારી

જંગ=જબરી લડાઇ

બખતર=મોઢાની જાળી

વાળો અંગરખો	ખેશક=(ખે+શક)=નકકી	ક્યાંથી ક્યાં સુધી કેટલા
આશ્રિત=આશરો મેળવી	તેજસ્વી=પ્રકાશીત	વર્ષ ચાલ્યો ? ફિરોજ-
રહેનાર	હેરાનગતિ=દુઃખ	શાહની મા રજપુતાણી
શબ્દવેધ=શબ્દ ક્યાંથી	લખાણુ=લેખ; દસ્તાવેજ	હતી છતાં મુસલમાન
આવે છે તે પારખી	તગાવી=સરકારે ખેડુતોને	સાથે પરણવાનું શા
નિશ્ચાન તાકીને છોડ-	ધીરેલાં નાણાં	માટે કપુલ કયું ?
વવામાં આવે છે તે	દસ્તાવેજ=લેખ; લખાણુ	ફિરોજશાહનાં લોકોપ-
સવાલ--મહંમદગીઝની	બંધ=પાણીનું રોકણુ ક	યોગી કામ ગણાવો.
ક્યાંનો પાદશાહ? એણે	રવાને બાંધેલા પુસ્તા	પાઠ ૬૦.
હિંદપર કેટલી સ્વારી	મહેસા=પાઠશાળા વિ-	તૈમુર=સમરકંદનો મોમલ
કરી ? સ્વારી કરવાનો	ઘાલય	પાદશાહ
હેતુ શોહનો? પૃથુરાજને	સરાઓ=વટેમાર્ગુઓને	પક્ષ=ત-ફેણુ
ઓળખાવો. ઇ. સ.	ઉત્તરવાનીધર્મશાળાઓ	પુત્રરેણુ=કતલ
૧૯૧૧ ને ૧૯૧૩ મા	પડતર=પડી રહેલી	સમરકંદ=રશિઆઇ તા-
શું બનાવ બન્યો? મહ.	ખેદાણુ=ખેતી	તરીમાં શહેર છે (એમ)
મહ ધોરીઓ હિંદુ-	બીનરોજગારી=(બીન=	તૈમુરની કપર છે.
સ્તાનપરસ્વારી કરી ત્યારે	વિના+રોજગાર+ઇ)	અરતવ્યસ્ત=છિન્ન ભિન્ન
રજપુતોના ક્યાં ક્યાં	નિરૂધ્ધમી	અતિશયોકિન=હોય તેના
મુખ્ય રાજ્યો હતાં?	દયાભાવ=રહેમ દીલી;	કરતાં અતિશય વધા-
પાઠ ૫૯.	દયાની લાગણી	રીને કહેવું તે
જડ=મૂળ	કનડનો=હેરાન કરતો	દરમિઆન=અરસામાં;
યશસ્વી=કીર્તિમંત; ના-	કાખેલ=હોશિયાર; પ્રવીણ	વયમાના વખતનાં
માકિત	સવાલ-તમલખ વંશ	દુચકરવી=લસકરનો મુકા-

મ હિંદવી આગળ જવું
 મીરત=આગ્રા ને અયો
 ધ્યાના સંયુક્ત પ્રાંતમાં
 લશ્કરી છાવણીનું જહેર
 હરદ્વાર=ગંગા નદીપર
 જત્રાનું ધામ છે
 અરાજ્ય=(અનરાજ્ય)=
 રાજ વગરનું અંધેર,
 સુવાલ-ઈ.સ. ૧૩૯૫
 ને ૧૩૯૮માં શું બનાવ
 બન્યો? તૈમુરની હુક
 હકીકત કહો.

પાઠ ૬૧.

યુદ્ધનીતિ=સલામ કરવાની
 રીત
 રાજનીતિ=રાજ ચલા-
 વવાની રીત
 અકબર=આબરનો પૌત્ર;
 હુમાયુનો પુત્ર (એનો
 જન્મ હમરકોટમાં
 ઈ. સ. ૧૫૪૨ માં
 થયો)
 ફેરફાર=ઠામઠામ

પઠાણ=મુસલમાનમાં
 જાત છે.
 અલગા=આધા
 બેદીલી=નાપુશી
 કાયમ=અચળ
 રાજ્યાધિકાર=રાજસત્તા
 લગામ=દોર; સત્તા
 આચકો ખાવો=પાછા
 હઠવું
 સન્માન=સત્કાર
 ધર્મમંદિર=દહેર; દેવ-
 સ્થાન
 દીર્ઘદૃષ્ટિ=લાંબી નજર
 ઝનની=હસ્તકેનાએલા
 બળ્યાવેરો=માથા વેરો
 માણસ દીઠ વેરો
 કાયસ્થ=હોંદુની એક
 જાત
 મહેસુલખાતું=જમાબંધી
 ખાતું
 આપન અકબરી=અક-
 બરના કાયદાનું પુસ્તક
 અબુલફઝલ=અકબરનો

વડો પ્રધાન
 વિધવાવિવાહ=પુનર્લગ્ન
 થળે પડ્યું=જ્ઞાત પડ્યું;
 અંધેર મટ્યું
 અનુપમ=જે બીજા કોઈ-
 ની સાથે સરખાવી ન
 શકાય તે; સર્વોત્તમ
 મીર અદલ=મુખ્ય ન્યા-
 યાધીશ

કાળ=કુરાન પ્રમાણે ઇ-
 ન્સાહ કરનાર

સુવાલ—અકબરની
 કાકિદીનું વર્ણન કરો.
 અકબરે કયા કયા પ્રાંતો
 જીત્યા? અકબરે કયા
 કયા સુધારા દાખલ કર્યા?

પાઠ ૬૨.

હલદીધાટ=અરવલી પ-
 વંતનું મેદાન
 તુંક=મુસલમાનની જાત
 બેટા=મેળાપ; મુલાકાત
 દેહરક્ષક=શરીરનું રક્ષણ
 કરનાર

વારસ=મરણ પછીનો
હકદાર
ઉન્મત્ત=તોફાની
કતક=કાપાકાપી
જખમ=ધા
એકત્ર=એકઠા
અણીનો વખત=આરીક
વખત
જમાવ=બીક; ટોળું
દાખવી=ખતાવી
ગાલિઅર=મધ્ય હિંદ
એબ્નિસમાં સિંધીઆ-
ની રાજધાનીનું શહેર
પદ્મપ્રષ્ઠ=(પદ્મ+પ્રષ્ઠ)=
ગાદી પરથી હઠાડી
મૂકેલો
રણુભૂમિ=લડાઈની જગા
સર્વત્ર=અંધે
તંગ=ઘોડાનો બંધ
પુંઠળ ફરી=પાછળ ફરી
અણુતરો=ચોતરો
સ્વામીભક્તિ=ધણીપરનો
પ્રેમભાવ

સવાલ-પ્રતાપની અ
હાફરીનું વર્ણન કરો
પાઠ ૬૩.
સરદામસરો=જહાગીરના
રાજ્યમાં ઇંગ્લાંડથી
આવેલા વકીલ
ધુટથી=મરણ મુજબ
જહાંગીર=(જહાં=દુનિ-
યા+ગીર=જીતનાર)=
દુનિયા જીતનાર
કોલકરાર=સરતપટા;
કરારનામું
આગતાસ્વાગતા=પરોણી
ચાકરી
જડતી=તપાસ
માનમરતબો=આખર
અને મોટાપ
ગણુના=ગણતરી
અરાનપુર=તાપી નદીને
કાંઠે મુસલમાની વ-
સ્તીનું શહેર. (અહીં-
ના શેત્રાં ને સાક્ષી
વખણાય છે)

ચિતોડ=મેવાડની જુની
રાજધાનીનું શહેર છે.
અજમેર=રજપુસ્તાનમાં
શહેર છે
અંદોઅસ્ત પડી બાંગવા
માંડયો=ગેરઅંદોઅસ્ત
થરા લાગ્યો
ઇમ્મરો=કંડાકટ
ધરવટ=પોતીકાવટ; ભાઈ
ચારો
ઠંઠા મસ્કરી=ટોળા ટપ્પા
સારા અંતઃકરણવાળો=
ચુક મનનો
તુલા=એક પાસે પુરષ
ને બીજે પાસે
કીમતી ધાતુ કે જ-
વાહીર મૂકી તોલ-
વાની ક્રિયા
કનાતો=તંજુની કાપડની
બોંત
ખટપટ=કપટ
તુરજહાં=(તુર=તેજ+
જહાં=દુનિયા)=દુનિ-

યાતું તેજ; જહાંગીરની
બેગમ (એતું નામ
પાડવાતું કારણ એ
ધણીજ ખૂબસુરત
હતી)

ફરમાન=હુકમ

સવાલ-સર ટોમસરને
ઝોળખાવો. સર ટોમ-
સરને જહાંગીરના રા-
જ્ય વિષે શું લખ્યું છે ?

પાઠ ૬૪.

મયુરાસન=(મયુર=મોર
+આસન=બેઠક)=મોર-

ના આકારની બેઠક,
(તખ્તે તાઉત) (એમાં
હીરા, માણેક; મોતી

વગેરે રત્નો જડાવ્યા
હતાં તેની કિંમત
ટેવનિઅર નામના યુ-
રોપી ઝવેરીએ સાડા
છ કરોડની કરી હતી)

ભવ્ય=મોટું; સુંદર

રાજચિહ્નન=રાજ તરી-
કેની નિશાની

દિવાની=લેણદેણ સંબંધી
ફાજદારી=ચોરી, ખુન.

મારામારીવગેરેસંબંધી

એલચી=વકીલ

હાજરી=તપાસ

તખ્તે તાઉત=મયુરાસન

ગજ=લોહાની સળીઓ

ચોપ્રલીઆં=ચાર ફુલ

બાથા=નીર રાખવાની
કાથળીઓ.

ઝાલર=ઝૂલતી કોર;
ઝૂલ

તાજમહેલ=મહેલનું

નામ છે. (એ મહેલ

શાહજહાંએ પોતાની

બેગમ મુમતાજ બેગ-

મની યાદગીરી માટે

આગ્રામાં બંધાવ્યો.

એના જેની સુંદર

ઇમારત દુનિયામાં

ખીજી નથી.)

વેનિસ=ઇટાલીમાં આ-

ર્ચિટક સમુદ્રપર

બંદર છે.

સવાલ—શાહજહાંને ઝોળખાવો, ટેવનિઅરે શાહજહાં પાદશાહ
ની જહોજલાલીનું વર્ણન કર્યું છે તે પરથી આપણને શું જ્ઞાન થાય
છે ? મયુરાસન અને તાજમહેલ વિષે જે જાણતા હો તે. લખો
મયુરાસન કોણ લૂટી ગયું ?

પાઠ ૬૫.

શિવાજી=મરાઠી રાજ્યનો

સ્થાપનાર (એ શાહજી

ભોંસલેનો પુત્ર. એનો

જન્મ પુના પાસેના

જુનર ગામમાં ૧૬૨૭

માં થયો હતો)	રસ=ઉમંગ; મઝા	રહેનાર
અડરંગજીવ=જાહજહાં	કુંડો=ધણીજ	સર કયો=તાબે કયાં
નો ત્રીજો પુત્ર;	છુટકારો=છુટકો	ધર્માધ=(ધર્મ+અધ)
આલમગીર	કિતકા=ધમ્મ; મરજી	=પોતાના ધર્મ પરથી
અતુન=જુસ્સો; આવેશ	અહમદનગર=મદારાજી	પર ધર્મની નિંદા કર-
વિષમ=ઉછાટાં; નઠારાં;	માં સીનાનદીપરશહેરએ	નાર
કઠણુ	છાપો મારી=હલ્લો કરી	નજરકેદ=આસનકેદ
કુમક=મદદ; આશરો	કિલ્લેદારો=ફિલાની ચો-	કટો=ખરો
ધકકો=હાનિ; તુકસાન	ડી કરનારાએ	અણુવિશ્વાસ=અપતીજ
પ્રસંગ=સંજંધ; ઓળ	વિષ્ટિ=સલાહનું કહેણુ	મંત્રી મંડળ=પ્રધાન
ખાણુ	ખાખુલ=દરવાજો	મંડળ
વિજાપુર=દક્ષિણ મહા-	ખાખુલમકકા=મકકાનો	નિષ્ઠા=આરથા; શ્રદ્ધા
રાજદ્ર પ્રાંતમાં શહેર છે.	દરવાજો; સુરત શહેર	વિચ્છેદ=જડાઇ; અમડો
સામેલ=દાખલ	ચુસ્ત=આચકથી વળગી	

સવાલ—મરેહી રાજ્ય સ્થાપનાર કોણ ? શિવાજી દીલ્હીથી કેવી યુક્તી કરી નાસી ગયો ? શિવજીનું કુંડ વૃત્તાંત લખો ?

પાઠ ૬૬.

ધન=નકકર	ગતિ=શક્તિ	દુરખીન=આથેથી વસ્તુ
શોધ=તપાસ; ખોળ	ધરી=પૃથ્વીના મધ્ય	જોવાનું કાચનું ચંત્ર
ઉપગ્રહ=નાનો ગ્રહ; સુ-	ચિંદુમાં ચંદ્રને ઉત્તર	સૂર્યમાળા=સૂર્ય, નાના
ખ્ય ગ્રહની આસપાસ	દક્ષિણ જે કદિપત રેખા	મોટા ગ્રહો, તેમના
કરનારો	જન્ય છે તે	ચંદ્રો. ખરતા તારા
નરી=એકલી; ખુલ્લી	કક્ષા=ગ્રહોને સૂર્યની આ-	અને ધ્રુમકેતુઓ મળી
	સપાસ ફરવાનો માર્ગ	થએણું મંડળ

સવાલ—સૂર્યની આસપાસ કેણુ કેણુ ફરે છે ? સૂર્યમાં કેટલી ગરમી છે? સૂર્ય જે પદાર્થો ગરમી તથા તેજ આપે છે તે પદાર્થો કેવા રૂપના હોય છે ? અહુ ઓટલે શું ? અહુ સાથી સાથી ઓળખાય છે ? બધા મળી મુખ્ય અહુ કેટલા છે અને તે કયા કયા ? સૂર્યથી ઘણો પસં તેમજ ઘણોજ આધે કયો અહુ છે ? સૂર્યથી પૃથ્વી કેટલી દૂર છે ? દુરબીનની મદદથી કયા અહુ શોધી કાઢ્યાં છે? કયા અહુનું તેજ વધારે છે ? કયા કયા અહુને ચંદ્રો છે અને તે કેટલેટલા છે ? બધા અહુમાં સૌથી મોટો તેમ સૌથી નાનો અહુ કયો છે? મુખ્ય અહુ સિવાય બીજા નાના કેટલા અહુ અને તેઓ કયા છે ? અહુની કેટલી ગતિ છે અને તે કઈ કઈ ? અહુ કઈ દિશામાંથી કઈ દિશામાં ફરે છે ? સૂર્યની આસપાસ અહુને ફરવાના માર્ગને શું કહે છે ? બુધ અને નેપ્ચ્યુન કોની આસપાસ ફરે છે ? અહુ તથા ચંદ્રોને પોનાનુંજ તેજ છે કે નહિ ? અને નથી તો ક્યાથી પ્રકાશે છે ? કલકત્તાના સંઅહસ્થાનમાં કેવા તારા રાખ્યા છે ? ખરતા તારા કોની આસપાસ ફરે છે ? તેમનો ફરવાનો કાળ કહો. સૂર્યમાળા ઓટલે શું ?

પાઠ ૬૭.

ધ્રુવને તારો=સ્થિર તેજનો તારો	ગએલો દેખાય તેજગા	મંડળ
તેજસ્વી=પ્રકાશીન	ગોળાર્ધ (ગોળ+અર્ધ)=	લુપ્ત=અતિ તેજસ્વી
અર્ધાદા=હદ; સીમા	અર્ધગોળ	તારો
ક્ષિતિજ=જે દેકાણે આ-	નક્ષત્ર=તારામંડળ (નક્ષત્ર રાહ છે)	ધ્રુવ=જે કદપેલી ધરી ઉપર પશ્ચિમથી પૂર્વ તરફ પૃથ્વી ફરે છે તે ધરીનો ઉત્તર દક્ષિણ
કાંઈ અને પૃથ્વીને મળી	બુધખાં=જથા	
	અખપિ=સાત તારાનું	

છેડો. કાશમાં પ્રકાશની ઘોળી ધુમસ=ધુમાડા જેવી
આકાશગંગા=રતને આ- પટી દેખાય છે તે વરાળ

સવાલ—તારા અને ગ્રહનો તફાવત કહો. ક્ષિતિજ એટલે
શું તે સમજવો. તારાઓ કઈ દિશામાંથી કઈ દિશામાં જાય છે ?
ધ્રુવ તારા કેટલી જાતના છે ? દક્ષિણ ધ્રુવ તારો આપણને કેમ
દેખાતો નથી ? અસલ કોકોએ તારાને ઓળખવા માટે શું કીધું ?
ધ્રુવનો તારો શોધી કાઢવાની સહેલી રીત કહો. તારાના વર્ગ શા
આધારે પાડ્યા છે ? છેક પહેલા વર્ગમાં અતિ તેજસ્વી તારો કયો
છે ? તારાના રંગ કેવા હોય છે ? નરી આંખે કયા નક્ષત્રો દેખી
શકાય છે ? છેક પાસેનો તારો કેટલો દૂર છે ? આકાશગંગા એટલે
શું તે સમજવો.

પાઠ ૬૮.	પ્રત=નકલ	દક્ષિણ જે આડી
અક્ષાંશ=વિષુવવૃત્તથી ઉ-	કલ્પના=અટકળ; ધારણા	લીટીઓ દોરેલી હોયને
તર કે દક્ષિણમાં કોઈ	વિષુવવૃત્ત=પૃથ્વીના ઝો	વર્તુળ=ગોળ
જગાતું જે અંતર તે	જાપર મધ્યભાગે જે	રેખાંશવૃત્ત=વિષુવવૃત્તને
રેખાંશ=કોઈ મુકરર	પૂર્વ પશ્ચિમ ફરતી	કાટખુણે છેદીને બને
કરેલા રેખાંશવૃત્તથી	આડી લીટી દોરેલી	ધ્રુવમાં થમને જાય
પૂર્વ પશ્ચિમમાં કોઈ	હોય છે તે	એવું મહદ્ વર્તુલ.
જગાતું જે અંતર તે	અક્ષાંશવૃત્ત=વિષુવવૃત્તથી	
મિંદુ=ઝીણું ટપકું	સરખે અંતરે ઉત્તર	

સવાલ—કોઈ પણ મિંદુ સપાટીના કયા ભાગમાં છે તે
આકૃત કાઢી સમજવો ? નક્ષામાંથી આડી ઉભી લીટીઓ શા માટે
દોરેલી હોય છે ? એક નક્ષા વિષયથી બીજો પાઠવાનો સુગમ વિષય

કહો. ગોળાપર નકશો પાડવાની રીત સમજવો વિષુવદ્વત, અક્ષાંશવૃત્ત, અક્ષાંશ અને રેખાંશની વ્યાખ્યા આપી સમજવો. અક્ષાંશ વધારેમાં વધારે અને ઓછામાં ઓછા કેટલા હોય છે ? અક્ષાંશના પ્રકાર કેટલા છે અને કયા કયા ? પૃથ્વીના ગોળા પર અમદાવાદ કયે સ્થળે છે એ નક્કી કરવામાં કમ કમ બાબતો જાણવી જોઈએ ? રેખાંશ અને રેખાંશવૃત્તની વ્યાખ્યા કહો. રેખાંશ કેટલી જાતના છે ને તે કયા કયા ? સૂર્યનો પ્રકાશ દર કલાકે કેટલો આગળ વધે છે અને તે તમે શાથી જાણ્યું ? અમદાવાદ અને મુંબઈમાં સૂર્ય કયારે ઊગે છે એ આપણે જરાજર જાણતા હોઈએ તો એ બે જગ્યાં વચ્ચે કેટલાં રેખાંશનું અંતર છે ને શી રીતે જાણી શકાય ? અક્ષાંશ અને રેખાંશનો ઉપયોગ કહો.

પાઠ ૬૯.	તોફાન	પેટે કુંડાળા કરતો જો-
ત્રાંસો=તિરકસ	આધી=જો પવનથી આ-	રમાં છુટેલો પવન
નિયમિત=મુકરર	કાશ ધુળ વડે છવાઈ	વ્યાપારવાયુ=વેપારને
મોન્સુન=મોસમ	જાય તે પવન	ઘાટે અનુકુળ આવે
વાવાઝોડું=પવનનું	વટોળીઓ=જમરાની	એવો પવન

સવાલ—ધુમાડો સીધો ન જતાં ત્રાંસો જાય છે, આગ લાગે ત્યારે પવન છુટે છે તેનું કારણ શું તે સમજવો. સૂર્યના તાપથી પવન ઉત્પન્ન થાય છે તે દાખલો આપી સમજવો. દરીઆ નિકારે રોજ નિયમિત વા કેટલા પ્રકારનો વાય છે ? જમીન તપે છે તેટલું પાણી તપનું નથી તેનું કારણ શું ? સમુદ્ર તરફથી જમીન તરફ અને જમીન તરફથી સમુદ્ર તરફ વા કયે વખતે વાય છે અને તેનું કારણ સમજવો. વ્યાપારવાયુ વિષુવદ્વતની ઉત્તર તથા દક્ષિણમાં

તેનું કારણ સમજવો. વ્યાપારવાયુ વિશુદ્ધતરી ઉત્તર તથા દક્ષિણમાં કેટલા અક્ષાંશ સુધી વાય છે અને તેનું કારણ કહો. મોન્સુન વા કયા કયા દેશોમાં વાય છે ? હિંદુસ્તાનમાં ધણે તાપ ક્યારે પડે છે અને તે પડવાનું કારણ સમજવો. હિંદુસ્તાનમાં વરસાદ કયા ખુણામાંથી આવે છે અને તે ખુણામાંથી આવવાનું કારણ કહો. શિયાળામાં વા કયા ખુણામાંથી વાય છે અને તેનું કારણ સમજવો. અનેક જાતના વા ઉત્પન્ન થવાનું કારણ શું ? અને તે વા કયા કયા ને કહો.

પાઠ ૭૦.	અનેલી	છેડે કોડકણી ગામ
રંદો=લાકડા સાફ કરવાનું હથિયાર	નદીનું પાત્ર=નદીને વહેવાનો માર્ગ	પાસે આ ઘોષ છે
કંઠ=આકાર	અખોત=ગુફા; ખોલ	માગંશ=(માર=મતલબ + અંશ=માગ) મુખ્ય
મુરમ=એક જાતના કાંકરા; મરડીઆ કાંકરા	ઝેરસપા=કાનડા ગિરજા	મતલબ
રેતાળ=રેતીના પથ્થરની	નાંહોનાવર તાલુકામાં ગામ છે ત્યાંથી ૮૨ મૈલ	

સવાલ—પૃથ્વીપર કયા કયા રંદા હંમેશાં ફર્યા કરે છે કે જોથી જમીન ધસાઈ જાય છે ? ખડકનો ભુકો શી રીતે બને છે તે સમજવો. ચુનાના પથ્થર તથા આરસપાદાણ જલનીથી શા કારણથી ધસાઈ જાય છે ? જમીન, ખડક, અને ડુંગરા શાથી ધસાઈ જાય છે ? રેતાળ, ઘોળી અને રાતી જમીન થવાનું કારણ કહો. મુંબઈ ઇલાકામાં લાલ માટી ક્યાં ધણી જોવામાં આવે છે ? રેતી શી રીતે બને છે ? નદીના પાણીમાં જમીન ખોદવાની શક્તિ શા કારણથી વધારે છે ? મુંબઈ ઇલાકામાં કયા કયા પ્રખ્યાત ઘોષ છે ? સમુદ્રમાં ખડક શી રીતે બનતા હશે ?

પાઠ ૭૧.	ફતુ' ઠેકાણું	કદાવર=ચરીરે પુષ્ટ
જૂતળ=દેશની 'સપાટી	નદ=મોટી નદી	ભિનાશ=ભેજ; ચરદી
નદી, નાળાં, પર્વતો	રણુ=રેતીનું મેદાન	કસરીઆ=કરકસરથી
વગેરે સંબંધી હકીકત	ખાળે=અટકાવે	કામ કરનાર
જૂતળ'રચના=દેશની સ-	અટકાવ=રોકાણ	કસ=રસ
પાટીની તથા નદી	સમઘાત=સરખી; મધ્યમ	કમજોર=નબળા
નાળાં પર્વતો વગેરેની	સર; ધણી ગરમ તેમજ	ખાનપાન=ખોરાક ને
રચના	ધણી ઠંડી નહિ એવી	પાણી
હિમાલય=(હિમ+અરફ+	માફકસર=જોષ્ટ એ તેવી	નળિએરી=નળિઆના
આલય=ઠેકાણું)=અર-	સાહસિક=હિંમતવાન	પ્રમાણુ=માપ

સવાલ—હિંદુસ્તાનની લંબાઈ પહોળાઈ ક્યાંથી ક્યાં યુધી કેટલી છે? દુનિયામાં સૌથી ઉંચો પર્વત કયો છે? હિમાલય નામ પડવાનું કારણ શું? હિંદુસ્તાનમાં જ્યાં પર્વતોની હાર ગણાવે. હિંદુસ્તાનમાં મોટામાં મોટી નદી, રણ અને જંગલો ક્યાં છે અને તે ક્યાં ક્યાં છે? હિંદુસ્તાનમાં તાપ વધારે પડવાનું કારણ કહો. ઉત્તરના ઠંડા ને સૂકા પવનને કોણ અટકાવે છે? દક્ષિણના ગરમ અને ભેજવાળા પવનને એવો અટકાવ છે કે નહિ? કોકણમાં વરસાદ વધારે અને ઘાટની પેઠી તરફ ઓછો ચવાનું કારણ શું? ગરમી ક્યાં ઓછી લાગે? કોઈપણ પ્રદેશની હવા જાણવા માટે ક્યા ચાર કારણો ધ્યાનમાં રાખવાં? ગુજરાતના દક્ષિણ ભાગની હવા તથા તેની લોકો પર કેવી અસર છે તે કહો. ઉત્તર ગુજરાત, સિંધ અને રજપુતસ્તાનની હવા તથા તેની લોકો પર અસર કહો. પશ્ચિમઘાટ, મદ્રાસ ઇલાકા બંગાળા પ્રાંત, મધ્યહિંદ અને પંજાબની જૂતળ રચના તથા તેની

લોકોપર શી અસર છે તે કહો. જુદા જુદા ભાગોની હવા જુદી જુદી છે તેથી ત્યાંના લોકોમાં શી આગતમાં ફેર છે તે કહો. અને તે ફેરફાર ગણાવો.

પાઠ ૭૨.	સરાય	અને વેપારી મથક
વહેવારના=આવવા જવાના	ખુલ્લો મુકાબલો છે= વપરાસમાં આવે છે	ખેતર ખાટને નાકે આવેલું છે.)
અમલ=સત્તા, રાજ	પેસાવર=વાયવ્ય સરહદ	અનુક્રમે=એક પછી એક
લોહાની સડક=રેલવે	પ્રાતનું મુખ્ય શહેર	દૂર=ભાવ
ગવર્નર જનરલ=બાહ્ય-	(એ મોટું લશ્કરી	ઉપજાણે=ઉપજી આજુએ

સવાલ—હિંદુસ્તાનમાં વહેવારના મુખ્ય કેટલા રસ્તા છે અને તે કયા કયા ? કઈ કઈ મોટી કેટલી સડકો ક્યાંથી નીકળી કયા મોટા શહેરમાં થઈ જાય છે તે કહો. હિંદુસ્તાનમાં લોહાની સડક કયા સનમાં નંખાઈ અને તે વખતે ગવર્નર જનરલ કોણ હતા અને તે ક્યાંથી ક્યાં સુધી નંખાઈ ? હાલ કેટલા મૈલની રેલવે બંધાઈ છે ? મુખ્યથી પેશાવર, દિલ્હી અને મદ્રાસ કેટલા દૂર છે ? આગમાંડીને રસ્તે ઉપજા શહેરોમાં જતાં કેટલા દિવસ લાગે ? સાદી સડકની મુસાફરી કરતાં આગમાંડીની મુસાફરીમાં શા શા ફાયદા છે તે કહો. હિંદુસ્તાનના પશ્ચિમ તથા પૂર્વ કિનારાનાં મોટા બંદરો ગણાવો, કરાંચી અને રંગુન વચ્ચે સમુદ્ર વાટે કેટલા મૈલનું અંતર છે ? હિંદુસ્તાનની કઈ કઈ મોટી નદીઓમાં આગમાંડ તથા વહાણો જઈ શકે છે ? ગંગા નદીમાં ક્યાં સુધી આગમાંડ તથા વહાણો જઈ શકે છે ? કાચીન, ત્રાવણકોર અને મલબાર કાંઠાની જગ્યામાં કેવાં સરોવર છે ?

પાઠ ૭૩.	વગરનો.	ગખતરી=હિસાબ
પરમસ્તેહી=ધણીજ	કાયો=નાગિએરની છાલ	કચલપાથલ=આપ લે
પ્રાંતિનાગ	માંડવી=કચ્છ પ્રાંતમાં	વટાવી=ઓળંગી
રા.રા.નરાજમાન રાજેવી	ખંદર છે (અહીં આ	અનુકુળ=માફક
નમસ્કાર=પ્રણામ	દીવાદાંડી છે)	પોટુંગલ=પુરોષ ખંડની
વિશેષ=ખીચું; વધારામાં	પોરખંદર=સુદામાપુરી;	પશ્ચિમમાં દેશ છે
સુખરૂપ=લે=કુશળ	(કાઠીઆવાડમાં ખંદર છે)	મહારતી કાટ=મહારત
જલાળો=મેટાં વહાણો	પ્રસિદ્ધ=જાણીતા	ખાંધવામાં વાપરવામાં
ડકકો=મલ ચઢાવના	આયાત=પરદેશથી આ	આવનુ લાકડું
હિતારવા માટે ખાંધેલો	વતો માલ	કાચીન=મદ્રાસ છલાકામાં
લાકડાનો ધાટ	નિકાસ=ખીજે દેશ જતો	દેશી રાજ્ય છે.
વેરાન=કિજ્જડ; વસ્તી	માલ	મિતિ=તિથિ

સવાલ—કરાંચી, માંડવી, પોરખંદર, મુંબઈ, રતનાગીરી, ગોવા, કારવાડ, માંગલોર અને કાચીન એ શું છે અને ક્યાં છે અને ત્યાંથી કયો કયો માલ આયાત તથા નિકાસ થાય છે તે કહો. કરાંચીથી કોલોએ જતાં રસ્તે ક્યાં ક્યાં ખંદરો આવે છે તે અનુક્રમે ગણાવો.

પાઠ ૭૪.	કિયનાઇન બનાવે છે	કમાવેલાં=પકવેલાં
રંગુન=મલદેશનું મુખ્ય	માફક=અનુકુળ	છાછર=ધણો ઉડો નહિતે
શહેર છે	જળન=કાંટા	નેગાપટ્ટણ, મછલીપટ્ટણ,
અર્થે=વાસ્તે; માટે	પોંડેચરી=મદ્રાસ છલા-	વિજગાપટ્ટણ=મદ્રાસ
મિંકોના=એ નામનું જાડ	કામાં ફેંચની રાજધાની	છલાકામાં કેરો મંડળ
છે એની છાલમાંથી	નું શહેર છે.	કાંઠાપર ખંદર છે.

ગંભીર=મદ્રાસ હલાકામાં	અલ્પદેશના પશ્ચિમ	ચિલ્કા=મદ્રાસ હલાકામાં
બંદર છે	કિનારા પર બંદર છે	ખારા પાણીનું સરોવર
ઠાઠું=નદીકાંઠાની	ખતીજ તેલ=જમીનમાં	તેણી=માલની ઘણી
રેતાળ જમીન	થી નીકળતું તેલ;	આવ જ થાય તે
ચિતેગામ, આક્રિઆમ=	કેરેસીન તેલ	

સવાલ—કાલંબોમાં બધા દેશોની આગમોટો શા માટે આવતી હશે ? કાલંબોના આવાત તથા નિકાસ માલ કહો. પોટેયરી કોને તાબે છે અને તેમાં શેના કારણનાં છે ? મછલીપટ્ટણના નિકાસ માલ કહો. ત્રિજગાપટ્ટણથી કયો કયો માલ નિકાસ તથા આવાત થાય છે ? ચિલ્કા શું છે, ક્યાં છે અને શાને માટે પ્રખ્યાત છે ? કલકત્તા કદ નદીના કાંઠાપર છે અને શાને માટે પ્રખ્યાત છે ? કલકત્તા નામ પાડવાનું કારણ શું ? ચિતેગામ અને આક્રિઆમ બંદર ક્યાં છે ? અને લાંથી કયો કયો માલ નિકાસ તથા આવાત થાય છે ? તથા શું વધારે પાકે છે ? એની હવા કાના જેવી છે ? રંગુન ક્યાં છે, શું છે અને અહીંથી કયો માલ નિકાસ થાય છે ?

પાઠ ૭૫.

વહીવટ=કારભાર	કામ કરવાને નિમાયલો	મંજુરી=પરવાનગી
સંસ્થાન=દેશી રાજનું	અધિકારી; એબંટ;	હસ્તક=તાબે; હાથમાં
રાજ્ય	મુખત્યાર	મંડીઆ કોલ્લેસ=હિંદ
ક્ષેત્રફળ=લંબાઈ પહો-	સેક્રેટરી=કારભારી	ની કચેરી
ળાઈનો ગુણુકાર	સંયુક્ત=જોડાયેલા	વાઇસરોય=રાજાને બદલે
પ્રતિનિધિ=પ્રેતાને બદલે	હાઇકોર્ટ=મોટી અદાલત	નીમડલે અધિકારી
	નીમજુક=ગોઠવણ	

સવાલ—હિંદુસ્તાનમાં નાનાં મોટાં સંસ્થાનો કેટલાં છે ?
 ખ્રિષ્ટિય હિંદુસ્તાનના પ્રાંતો શ્રી માટે કયાં છે. ખ્રિષ્ટિય હિંદુસ્તાનના
 પ્રાંતોનાં નામ દો. સર્વથી મોટાં દેશીરાજ્યો ગણાવો. હિંદુસ્તાનનો
 મુખ્ય અધિકારી કોણ અને તેની નીમણુંક કોણ કરે છે ? વાઇસરાયને
 મદદ કરનારી સભામાં કેટલા સભાસદો હોય છે ? અને દરેક સભાસદો
 કયા કયા ખાતાપર દેખરેખ રાખે છે ? કયા કયા કામપર ગવર્નર
 જનરલ પોતે દેખરેખ રાખે છે ? દરેક ખાતાનું કામ કરવા માટે કયા
 અધિકારીઓ નિમેલા છે અને તે કોના તાબામાં રહી કામ કરે છે ?
 ગવર્નર, લેફ્ટનન્ટ ગવર્નર, મુખ્ય કમિશનર, અને રેસિડેન્ટ,
 ખ્રિષ્ટિય હિંદુસ્તાનના કયા કયા ભાગપર છે ? મુખ્ય કમિશનર અને
 કમિશનરને કઇ સત્તા નથી ? શહેનશાહના પ્રધાનની સત્તા નીચે
 કયાં કયાં કામો છે ? હિંદના વજીરની ઓફિસ કયાં છે અને તે
 ઓફિસને શું કહ્યું છે.

પાંચમી ચોપડી ભાગ ૩ જાના અર્થ.

પાઠ ૭૬,	લીધે ઉઠી આવતા પુકક.	કામ=વાસણ
વાતાવરણ=(વાત=વાન	અવકાશ=ખાલી જગા;	અવરથા=સ્થિતિ; હાલત
આવરણ=ઢાંકણ) પૃથ્વીની	માર્ગ	પ્રાણુવાયુ=કાલસામાંથી
આજુબાજુ વીંટા	વાયુશીપક=વા ખેંચી	નીકળતો વાયુ
થતો વા	લેનાર	
ગળે નહિ ઉતરે=મમ	સિદ્ધ=સાબિત નકકી	કાબોનિક એસિડ ગ્લાસ=
જમાં ઠસે નહિ	દળ=કદ; જાડાઈ	કાબોન અને ઓક્સિ-
પરપોટા=પાણીમાં વાને	ટન=મુંગમનો ૮૦ મણ	જન મળવાથી થયેલો
	૨૦ હંદ્રેટ	વાયુ (એ ઝેરી છે)

સવાલ—હવા વિષે શું જાણો છો ? વાતાવરણ એટલે શું તે સમજાવો. ખાલી વાસણમાં શું હોય છે ? હવા હોય તો તે સાબિત કરી બતાવો. હવામાં બાર છે એ વાત સાચી સાબિત કરી શકશો ? આપણા દરેકના માથાપર વાતાવરણનો કેટલો બાર છે છતાં આપણે છુંદાઈ જતા નથી તેનું કારણ શું ? હવા કેવો પદાર્થ કહેવાય ? હવા ધન નથી તેમજ પ્રવાહી નથી તે સમજાવો. હવામાં મુખ્ય કયા કયા બે વા છે ? દ્વિતી દેવતા બળવાને અને શ્વાસ લેવાને કયો વા ઉપયોગી છે ? ઓકિસજન બે વધારે ઉપયોગી છે તો તેમાં બીજો વાયુ શા માટે બેળ્યો છે ? કોલગ્યાસ એટલે શું અને તે શી રીતે ઉત્પન્ન કરી શકાય ?

પાઠ ૭૭.	પડધો=સામે અવાજ	ધડો=દાખલો
અનુરૂપ=આબેહુત; નકલે નકલ	ધોર=અવાજ; ધ્વનિ	તોછડાઈ=હલકાઈ;
અડખે પડખે=આજુ-બાજુમાં	પડખમ=એક વાજાંત્ર	અવિચેક
ખુંદી વલ્યો=ફરી વલ્યો	પ્રતિધ્વનિ=(પ્રતિ+ધ્વનિ)	સમ્યતા=સલુકાઈ; વિચેક
	=સામે અવાજ;	જડ=નિજીવ
	પડધો	અદખ=માન; વિચેક

સવાલ—પડધો એટલે શું ? પડધો શી રીતે થાય છે તે પ્રયોગથી સમજાવો. પડધા ઉપરથી આપણે શું શિખામણ લેવી ?

દુનિયામાં જડ વસ્તુ પણ આબેહુત જવાબ આપે છે, કે ગરીબ હોય અથવા રાજા હોય તો પણ તેઓ જંબુ બોલે તેવું જ સાંભળે.

પાઠ ૭૮.	તરંગ=તરં	ટાર=કોલસામાંથી નીકળતો પ્રવાહી ડામર
જુનાજીભાનાં=અસલી	ગાદનિદ્રા=ભર હંધ	કોલસાવાયુ=કોલઆસ;
વિચારનો	વિચિત્ર=નવાધ જેવી	જેના દીવા ચામ છે
ગોદી=વહાણુને લાંગરવાની જગા; ખાંધેલી ખાડી;	ખીજેયુગ=ત્રેતાયુગ(યુગ ચાર છે સત, ત્રેતા; દ્વાપર, કળિ)	તે ગ્યાસ
અજાયબ=તાજુઅ	ફર્ન=નેતરના જેવો ભેજ	કાળાંતરે=વખત જતાં
ડામર=ખનીજટાર; જાડું	વાળીજમીનમાંથતોછાડ	ખાણીઆ=ખાણુમાં કા-
કાળુ પેટ્રોલ્યમ	છાંદી લખ=ખંધ કરી	મ કરનાર મજૂર
		ધાડ=આફત

સવાલ—ખનીજ કોલસો શું શું ઉપયોગમાં આવે છે? કોયલા શી રીતે જળ્યા હશે? કોલઆસ શી રીતે બનાવે છે? ખનીજ અને સાધારણ કોયલાનો મુકાબલો કરો.

પાઠ ૭૯.	ચક્રલી=ચાવી	સવેળા=વેળાંસર
ટગરટગર=એકી નજરે	સેર=પાણીની હંચે	
ધારીધારીને	ગિડતી ગ્રીણી ધાર	

સવાલ—લવણએ પુવારે હંચે હડે છે એ કેવી રીતે છોકરાને સમજાવ્યું તે તમે કહો. પાણીના કયા ગુણને આધારે પુવારો હડે છે?

પાઠ ૮૦.	માપવાનું યંત્ર; ચ-	એકત્ર=એકઠા.
પારો=એક જતની	મેંમીટર	વિસ્તાર પામે=ફેલાય
સફેદ રંગની પ્રવાહી	હિમખિંદુ=એ ખિંદુપર	આંકો=નિશાન
ધાતુએ ઠંડા મુલકમાં	પારો આવે ત્યારે	માર્ગ=અવકાશ
ધનરૂપે હોય છે	પાણી ઠરી જાય છે	
ગરમીમાપક યંત્ર=ગરમી	ધટ=ગટ	

સવાલ—પારો શું છે ? પારાનું રૂપ કેવું છે ? પાણીથી કેટલા ગણો ભારે છે ? એવા વાસણમાંથી બીજા વાસણોમાં ક્યા ગુણને લીધે રેડી શકાય છે ? હરકોષ વસ્તુપર ગરમી અને ઠંડીની શી અસર થાય છે ? પાણી ગરમી અને ઠંડીની એકજ અસર થાય છે કે જુદી જુદી ? થર્મોમીટરમાં પાણી ન ભરતા પારો ભરવાના ખાસ કારણ સમજાવો. થર્મોમીટરની કૃતિ સમજાવો. થર્મોમીટરમાં પારો શી રીતે ભરે છે ? હિમખિંદુ ને ઉકળતા પાણીનું ખિંદુ શી રીતે નક્કી કરે છે ? થર્મોમીટર યંત્ર કેટલી જાતના છે ? અને તે ત્રણમાં ફેર શું છે ? તથા એ શું ઉપયોગમાં આવે છે ? (થર્મોમીટર યંત્ર ત્રણ જાતના છે. સેન્ટીગ્રેડ, ફારનહાઇટ, અને રોમર, સેન્ટીગ્રેડમાં ૦ થી ૧૦૦, ફારનહાઇટમાં ૦ થી ૩૨ અને ૩૨ થી ૨૧૨, રોમરમાં ૦ થી ૮૦ અંશ હોય છે. ફારનહાઇટ વધારે ઉપયોગી છે કારણકે હિમખિંદુ કરતાં ઓછી ગરમી એનાથી જાણી શકાય છે.)

પાઠ ૮૧.

રૂપરૂપ=ખુલ્લું
હાડો=હાથો

પડદો=પડ; આંતરો

અંબો=પાણી ઉંચું ઉંડું
ડવાનો સંચો

બાગ=તક

સવાલ—નીચેની હવાના ક્યાણથી પાણી નીચે પડતું નથી તે પ્રયોગથી સાબીત કરો. પાણી ભરેલા સીસામાંથી હવા શોષી લઈએ છીએ ત્યારે પાણી શા કારણથી મોમાં આવે છે તે કહો. પીચકારી ને અંબાની રચનામાં શું તફાવત છે ?

પાઠ ૮૨.

ઉપયોગ=વાપર

વાયુભારમાપકયંત્ર=વાનુ

દયાણુ જાણવાનો સાંચો

એશ=સારો

છટાલિ=ધુરોપખંડની

દક્ષિણમાં દેશ છે

કોશીશ=પાન; મહેનત

ગૂઢ=અધરો

પ્રવીણ=મહિતગાર	પ્રત્યેક=(પ્રતિ+એક)=	પારાની ઊભી દડી
અનુમાન=અટકળ;	દરેક	સંભવ=આશા; બરોસા
ધારણા	સ્તંભ=કાચની નળીમાં	ચેતવણી=અગર; સૂચના

સવાલ—હવાના દયાણુનો ઉપયોગ બંધાના કામમાં જ થાય છે કે બીજા કોઈ કામમાં થાય છે? કયા નિયમને આધારે વાયુ-ભારમાપક યંત્રો બનાવ્યા છે? વાયુભારમાપક યંત્રની બનાવટ કહો. જેમ ઉંચે જઈએ તેમ હવાનું દયાણુ ઓછું થવાનું કારણ કહો. સમુદ્રની સપાટીએ પારો કેટલા ઇંચની ઉંચાઈએ હોય છે? કેટલા ફુટની ઉંચાઈએ પારો એક ઇંચ હેઠે ઉતરે છે? વાયુભારમાપક યંત્રથી વરસાદ ક્યારે થશે અથવા તો તોફાન ક્યારે થશે એ જણાવાનું કારણ સમજાવો. આપણા હિંદુસ્તાનમાં વાયુભારમાપક યંત્રમાં થતા ફેરફારની નોંધ કયાં રાખવામાં આવે છે? અને તેથી શો લાભ છે? પારાનો ઉપયોગ કયા કયા કામમાં થાય છે? બેરોમિટરમાંના તમામ પારો નીચે ઉતરી ન પડતાં પારાની સપાટીથી ૨૮ ઇંચની ઉંચાઈએ રહેવાનું કારણ શું?

પાઠ ૮૩.	ઢાંકણ	શય)=બીજને રહેવાનું
એકદળ=દાળ વગરના	વજ્રપત્ર=ફૂલનાં ઢાંકણના	ઠેકાણું
દ્વિદળ=બે દાળવાળાં	નાનાં પાદડાં	ઢાંડી=દીડું
આડકતરાં=વાંકાંચુંકાં	લાગુ=બંધ બેસેલો	રેસા=તાંતણી
ફૂલમણી=ફૂલના ગોટાનું	બીજમણ= (બીજ+આ-	

સવાલ—વનસ્પતિના મુખ્ય કેટલા વર્ગ પાડી શકાય? અને તે કયા કયા તે દાખલા આપી સમજાવો. ફૂલવાળી વનસ્પતિના કેટલા ભાગ પડે છે અને તે કયા કયા? એકદળ અને દ્વિદળ

વનસ્પતિનાં ખીમાંજ ફેર છે કે ખીજ કશામાં ફેર છે ? મૂળ, થડ ઉપરથી એકદળનું કે દ્વિદળનું શી રીતે જાણી શકાય ? એકદળ અને દ્વિદળ વનસ્પતિના થડમાં શો તફાવત હોય છે ? બંનેનાં પાંદડાંમાં શો ફેર છે ? એ બંને વનસ્પતિના ફૂલમાં શો ફેર છે ? એકદળ અને દ્વિદળ વનસ્પતિના મૂળ, થડ, પાંદડાં, ફૂલ અને ફળનો તફાવત ગણવો; અને એવી વનસ્પતિના દાખલા આપો.

પાઠ ૮૪.	ખાંચ=ખોખાણુ	મરજી
વજ્ર=ફૂલનું ઢાંકણુ	પરાગકોશ=પરાગનો	સંયોગ=(સં=સાથે+યો
પુષ્પકોશ=પાંખડીવાળો	જથો	ગ=જોડાવું)=મેળાપ;
ભાગ	સમાંતર=(સમ+અંતર)	મેળા થવું તે
ઢાંકણુ=પડ; અસ્તર	=સરખે અંતરે	
કેસર=તાંતુ; તાંતણુ	આતુરતા=હિંમેદ; ઇચ્છા;	

સવાલ—ફૂલમાં કયા બે ઢાંકણુ છે ? સ્ત્રીકેસર અને પુરુ-
કેસરને અવશ્યની ઇંદ્રિયો શા માટે ગણવી ? પુરુકેસરમાં કયા કયા
બેભાગ છે ? પરાગકોશની રચના સમજવો. દ્રિ સ્ત્રીકેસરના કેટલા
ભાગ હોય છે અને તે કયા કયા ? બધા ફૂલમાં સ્ત્રીકેસર અને
પુરુકેસર હોય છે ? પુરુકેસરમાંથી સ્ત્રીકેસરમાં પરાગ લાવવામાં કોણ
મદદ કરે છે ? પરાગની રજકણને કેટલા ઢાંકણુ હોય છે અને તે કયા
કયા ? ખીજાશયમાં શું બરેલું છે ? એક ઇંડાંમાં શું હોય છે ? ફળ
શાથી બંધાય છે ? ખીજાશય પકવ થઈ તેનું શું થાય છે ? ઇંડાંનું
શું થાય છે અને તે કયા રહે છે ? ખીજને રોપવાથી શું થાય છે.

પાઠ ૮૫.	ખ્ય=ફૂલ) ફૂલ વગ-	મુખપાત્ર=ધણું કરીને
અપુષ્પ=(અ=નહિ+પુ-	રની; અદળ	પૂરપકવ=પુરા પાકા

સપુષ્પ=(સ=સાથે+પુ- ષ્પ=ફૂલ)=ફૂલવાળી	તળાવ, કુવા, વાવ વગેરે	પંક્તિ=ખત; વર્ગ
જળાશય=(જળ=પાણી+ આશય=ઠેકાણું)=પાણી	અદળ=અપુષ્પ; ફૂલ વગરની	સમૂળગાં=ખીલકૂલ; મુદ્દલ
નું ઠેકાણું જેમકે નદી.	પાધરો=લાગલોજ પિંડ=ગોળો	સમાવે=સમાવેશ પાન=ઝીણું પાંદડાં વિચિત્ર=નવાધ જેવી

સવાલ—હંસરાજ શું છે ? અને તેને લોકો શા માટે રોપે છે ?
હંસરાજ ધણું કરી ક્યાં ઊગે છે ? હંસરાજ ક્યાં મુલકમાં મોટા
થાય છે અને ક્યાં મુલકમાં મોટા થતા નથી ? હંસરાજને પાંદડાં
હોય છે કે નહિ અને પાંદડાં જેવું દેખાય છે તે શું ? હંસરાજની
નસો કોના જેવી હોતી નથી અને કોના જેવી હોય છે ? અપુષ્પા
વનસ્પતિના દાખલા આપો. અપુષ્પ વનસ્પતિને કેવી વનસ્પતિ
કહે છે ? હંસરાજનો છોડ શી રીતે ઉત્પન્ન થાય છે ? સેવાળને
પાન હોય છે કે નહિ અને હોય છે તો કેવાં હોય છે ? સમૂળગા
પાંદડાં વગરની વનસ્પતિના દાખલા આપો. ડુગ કેવી જગામાં થાય
છે ? બેક્ટરીઆ નામનાં ઝીણાં જંતુ એ શું છે ?

પાઠ ૮૬.	સાવરણી=ઝાડું; વાસીડું	પુનશ્ચયોળી=વેઢમી
મંજરી=માંજર; ફૂલને	ઠાઢવાનું સાધન	ઠ્ઠપૃક્ષ=છંદેલું આપે
ઠેકાણું એસે છે ત	મશાલ=મોટો કાકડો	એવું સ્વર્ગનું ઝાડ
મોખમધરની વચમાંનો	દામણા=પથુને પગે	શૂળ=કાંટા
આડો ચાંબલો	બાધવાના દોરડાં	પરડા=આવળની શીંગ
પરનાળ=પાણી ઝીલવાનું	ડોયો=લાકડાની ઢાંડીનો	ટીશી=ખીલ્યા વગરના
કે તેને એક ઠેકાણેથી	મોટા પળો	પાંદડાંનો જથ્થો
ખીજે ઠેકાણે પહોંચ્યા	તાસક=ઢાંકણું	
જવીનું સાધન	સૌંદરિય=સ્વૌંદરવાળું	

સવાલ—નાળિએરીનું થડ કેટલું ઉંચું હોય છે ? મંબરી પુટયા પછી કેટલા વખતમાં નાળિએર બંધાય છે ? સારી જમીનમાં જોગલી નાળિએરી પરથી વધારામાં વધારે કેટલા નાળિએર ઉતરે છે ? નાળિએરી કેટલાં વરસ સુધી ફળે છે ? નાળિએરના ઝાડનો દરેક ભાગનો ઉપયોગ કહો. આવળની છાલ, પરડા, આવળ, ગુંદર અને કાંટાનો ઉપયોગ જણાવો.

પાઠ ૮૭.

હિંદી શહેનશાહત=
અટિશ હિંદુસ્તાન
ધેર=ધેરાવો
પાલાં=અપેડાની ટટી
અસ્તર=માહેતું પડ
ઝોપ=ચળકાટ
ટકાઉ=ધણો વખત ચાલે
ઝેવું

અઘાપિ=હાલ સુધી
અણીશુદ્ધ=જેવું ને તેવું
રોગાન=રંગવામાં વપ-
રાતું તેલ
ઉધક=કાગળ, લુગડાં
વગેરેમાં પાકે છે તે
જવું
સળતું=કોહી જવું
ટેટા=વડના ફળ

હગાર=ભીંડી
સમીધ=અગ્નિ સળગા.
વવાની લાકડી
વડવાધ=વડની ડાળી-
માંથી પુટેલી દોરી
જેવાં ફાંટા
કખીરવડ=થુકલતીર્યની
સામે ગંજવર વડ છે
ધટા=ઝાડનો ભરાવ

સવાલ—સાગ ક્યાં ક્યાં જોગે છે ? અને ત્યાં ધણો જોગવાનું કારણ શું ? સાગના પાંડાનું વર્ણન કરો. એ શું ઉપયોગમાં આવતાં હતાં ? સાગનું ઝાડ વધારે ટકાઉ શા માટે છે ? ઝેમાંથી તેલ નીકળે છે તે શા ઉપયોગમાં આવે છે ? સાગના લાકડાનો વધારે ઉપયોગ થવાનાં કારણ કહો. વડનું વર્ણન કરો અને તેનો ઉપયોગ કહો. કખીરવડ ક્યાં છે અને તેને માટે શું જાણો છો ?

પાઠ ૮૮.

થોમ્સ=લાયક; જોધએ

તેવા; અંધએસ્તા
અધવચ=વચગાળે

સતેજ=વધારે જાગૃત
જંજળ=ખટપટ

ફણુજો=ખંડુર	સુગંધીદાર કેસરીઆ	ટમેટા=વિલાયતી વેગલ
પ્રસંગ=તક; વખત	દાંડીવાળું સફેદ પાખ-	કલમ=રોપવા માટે ઝા-
પારિજાતક=એક જાતનું	ડીનું ફૂલ	ડની કાપેલી ડાળી

સવાલ—સમજી માયાપો અને અણસમજી માયાપો શું કરે છે ? માયાપોએ છોકરાની અવલોકન શક્તિ તથા જ્ઞાન મેળવવાની ઇચ્છાને દબ કરવા માટે શા શા ઉપયોગ લેવા ? નિશાળના બગીચાથી શા શા લાભ થાય છે તે કહો. આ પાઠમાં જે છ વર્ગ પાડ્યા છે તે દાખલા સાથે કહો.

પાઠ ૮૯	ખોળીઆ=શરીર	કાશેટો=લાંબી ગોળ દડી
રેશમ=હીર	સંજોગ=અનાવ, પ્રસંગ	મરાઉ=પુટ
રૂપાંતર=આકારમાં ફેર-	પુટ=જેરાવર	પરિપૂર્ણ=સંપૂર્ણ; સારી
ફાર; જુદાં જુદાં રૂપ	ખાલ=ચામડી; ત્વચા	પેઠે

સવાલ—પ્રાણીઓને ખોળીઆ શા માટે બદલવા પડે છે ? રેશમના કીડાનાં રૂપાંતર કહો. આ પાઠમાંથી શું શિખામણ મળે છે ?

પાઠ ૯૨	પોલ=પોતાંણ	સેવે છે=હુકાળી રાખે છે
ધડું=ખેડું	પોષ્ટ=પુષ્ટિકારક	શિરા=રક્તવાહિની; રગ;
ધાઆ=ડાધા	જરદી=ઈંડાની દાળ;	નસ
કોટલું=કોચલું; ઢાંકણ	ઈંડાની સફેદી વચ-	અદ્વય=અલોપ; દેખાતું
રોગાન=એક જાતનું	માંતો પીળો ભાગ	બંધ; ગુમ
મિશ્રિત તેલ	સમનોલ=સમ+નોલ	
ત્વચા=ચામડી	સરખું વજન	

સવાલ—કયા કયા પ્રાણીઓ ઇંડા મૂકે છે ? શાહમૃગનું ઇંડું કેવડું હોય છે ? પોલમાં શું હોય છે ? નખગા માણસોને ઇંડાને

કયો ભાગ ખવડાવવામાં આવે છે અને તે શા કારણથી ? સફેદીની વચમાં શું હોય છે ? ઇંડું આમ તેમ ફેરવ્યા છતાં અચ્ચાને ધકકો કેમ નથી લાગતો ? ઇંડામાં ગર્ભી ક્યાં હોય છે તે ખતાવો. ગર્ભનો ખોરાક શું છે ? મરઘી કેટલા ઇંડાં મૂકે છે ? મરઘીના ઇંડા સેવવાની હકીકત કહો. ઇંડાનું ચિત્ર કાઢી ખતાવો.

પાઠ દર.	છલંગ=ફાળ	અળિએલ=ખારીલો
લંગુર=વાંદરા	તૂલ=ઉભા હોડ	ગંધ=સોડમ [પાંખર]
નીલ=આખે ડીસે કાળા	કપિઓ=પુછડો વગરના	હાડપિંજર=હાડકાનું
વાંદરા	એ પગે ચાલનાર વાંદરા	અનુમાન કરે છે=ધારે
દેકડા=કુદકા	વાંદર=વાનરો; વાનર	છે; અટકળ કરે છે

સવાલ—વાંદરાં કેવા દેશોમાં જોવામાં આવે છે ? વાંદરાના કેટલા વર્ગી પાડી શકાય અને તે કયા કયા ? પુછડી વગરના વાંદરાની હકીકત કહો. ઇરાંગજંટાંગનો અર્થ શો ? અને એ વાંદરાં ક્યાં થાય છે ? વાંદરા અને કપિને શા માટે મનુષ્યનાં નજીકનાં સગાં કહીએ છીએ ? કપિ અને માણસમાં શું ફેર છે ?

પાઠ દર.	પત્થર	મુકરર=નક્કી
બેડાળ=(બે=નહિ+ ડાળ=	તણખા=ચીજીગારીઓ	શિલ્પશાસ્ત્ર=કાતરકામ-
ધાટ વગરના;) કદરૂપા	ગરમાલો=ગરમી; હુંફ	ની વિધા
કસેદું=ઠીકરાની તાવી	ઓપેલાં=ધસીને ચળકતાં	શ્રેષ્ઠ=ઉત્તમ; સૌથી
ચક્રમક=એક જાતનો	કરેલાં	સરસ

સવાલ—માણસોમાં પ્રથમ કેવી રીતે સુધારો થયો તે ટુંકામાં કહો.

પાઠ ૯૩.

મગજ=મેજુ; માયાની
અંદરનો ભાગ
ધડી=પડ
ખોપરી=મગજનો દા-
ખડો

તાલકુ=ખોપરી ઉપરનો
પટ્ટ=ભાગ [ભાગ
ગ્નાનતંતુ=ગ્નાન કરાવ-
નાર તાંતણા મગ-
જને ખચર પહોંચા-
ડનારી ઝીણી તાર

જેવી નસો
કલેજુ=કાળજી; પિતાશ્રમ
રજ્જુ=તાંતણો; તાર; દોરી
આરંભ=શરૂઆત
મગજતંતુ=માંસના
સત્વની નસ

સવાલ—મગજનું ઢાંકણ શેનું બનાવેલું છે અને તેને શું કહે
છે ? મગજના કેટલા ભાગ છે અને તે કયા કયા ? મગજના કયા
બે અડધીમાં છે ? માણસની બુદ્ધિનો આધાર શા પર છે ? મગજના
ભાગનાં મુખ્ય સ્થાન કયા કયા છે ? મગજના મુખ્ય સ્થાનોમાં
ધકકો લાગે અથવા રોગ થાય ત્યારે શું થાય છે ? મગજનો નાનો
ભાગ કયાં છે ? બતાવો. મગજના નાના ભાગનું કામ શું છે ?
આ પાઠમાં આપેલા ચિત્રનો નમુનો કાઢો અને મગજ તથા ગ્નાનતંતુ
વિષે સમજાવો.

પાઠ ૯૪

શ્વાસોદ્વાસ=દમ દેવો
ને દમ મૂકવો તે
અસ્વચ્છ=(અ+સ્વચ્છ
=મેલ

પોલ=વકાશ, ખાલી
જગા
અંડ=ભાગ
શ્વાસવાળી=શ્વસ લેવાની
નળી

હૃદયોદાસ=દમ મૂકવો તે
અખોલ=પોલ
ધમણુ=વા ફુંકવાનો
સાથો

સવાલ—હૃદય અને ફેફસાં કયાં આવેલ છે ? ફેફસાં કેટલાં
ને કયાં કયાં છે ? ફેફસાં કયાં આવેલ છે ? ફેફસાંમાં કયાં ગુબ્બ છે કે
તે લાંબું ટુંકું થાય છે ? ફેફસાંમાં લોહી શી રીતે સ્વચ્છ થાય છે તે
મજાવો. ફેફસાં ફૂલવાનું તથા સંકોચવાનું કારણ સમજાવો. ફેફસાંની

ક્રિયા કોને મળતી છે ? ફેફસાંની ક્રિયા ચાલતી બંધ થાય તો શું થાય ? શ્વાસ નળી અને ફેફસાંનું ચિત્ર પાડો.

પાઠ ૯૫.	બપક=બપકો	ખે=ખરાબ વાસ
જરદી=પિળાશ પડતો	કસુંખી=કસુંખાના રંગનું	છીપા=લુમડાં છાપનાર
નિચોવી=પાણી ઠાઠી	લાલ; રાતું	ઝેર=લાલ માટી
નાખી	કીરમજી=કીરમજના	હરડાંએડાં=એક જાતનાં ફળ
પાપડખાર=સંચોરો	જેવો રંગ; ગુલબાસી	એલીઝરીન=કાલટારમાં
કાજી=લાઠી, ખેળ	સુરંગી=રાતો રંગ	થી કાઢેલો એક
સુરંગી=તેજ	મિશ્રચુ=મેગ; મેળવણી	જાતનો રંગ

સવાલ—રંગરેજે કસુંખીના લુપાનો રંગ શી રીતે બનાવ્યો અને તેમાં ફોટો કેવી રીતે રંગ્યો ? રંગ્યા પછી મડેના ભોટની કાજી અને લીંબુના રસમાં બોળી રાખવાતું કારણ શું ? ગદલમાં લીંબુનો રસ મેળવવાથી કયા કયા રંગ બને છે ? ગદલમાંથી કેસરી રંગ તથા અખાસી. જીરમજી રંગો શું મેળવીને બનાવે છે ? અસલ દેશી પાકા રંગો શી રીતે બનાવતા હતા ? ગળી કયાં બને છે ? ગળીને પકવવાની રીત કહો. છીપાએ કયા કયા બે મિશ્રણો લુમડાં છાપવા માટે તૈયાર કરી રાખ્યા હતા ? એલીઝરીન શું છે તે તે રોમાંથી બનાવવામાં આવે છે તે તથા તેનો ઉપયોગ કહો.

પાઠ ૯૬.	ચુંદે છે=કસણું છે	ચાક=કુંભારનું ચક્ર
લાદ=ધોડા ગધેડાના	મુલાવમ=નરમ	પેટું=વચ્ચે ભાગ
લોંડા	ગારો=પલાળીને કસણું	કાયકો=કાયકીનું ફળ
ફદવાળે છે=નવાઈ જોડી	મટાડું	ટપેર=ટીપે
કારીગરી કરે છે	ખીલડો=ખુંટો	

અવાલ—કુંભાર મટોડી ક્યાંથી લાવે છે ? ગારો કેવી રીતે તૈયાર કરે છે ? કુંભારના ચાકની રચના કહો. કુંભાર વાસણો શી રીતે બનાવે છે ? કુંભાર વારંવાર હાથ શા માટે પલાળે છે ? વાસણને ટીપવાથી શો ભાલ ? બટ્ટીમાં વાસણો ગોઠવ્યા પછી શું કરે છે ? કમાંનું કુંભારકામ વખણાય છે ? કુંભારના ચાકનું ચિત્ર પાડો.

પાઠ ૯૭.	કોણી=હાયની વચમાંનો	ટેકો=ટેકણ
બુધું=લાંબો ને લાંબો	સાંધો	
સાકટીનો કટકો	ઉચ્ચાલન=ઉંચું કરવું તે	

અવાલ—ઉચ્ચાલનમાં મુખ્ય કેટલા ભાગ હોય છે અને તે કયા ? ઉચ્ચાલનના પ્રકાર કેટલા છે અને કયા કયા તે દાખલા આપી સમજાવો. ઉચ્ચાલનથી શા ફાયદા થાય છે (યાંત્રિકશક્તિ છ છે ઉચ્ચાલન, રેંટ, ગરગડી; ઢોળાવ, ફાયર, ફેર અથવા પેચ)

પાઠ ૯૮.	રેંટ=ગિલ્ડસ	પાટો જડે છે તે
ગરગડી=ધરેડી	આરા=દાંતા	ગાળામાં=ખાલી જગામાં
રેંટ=પાણી કાઢવાનું ચક્ર	ખોખાણુ=ખાડો	
નમુનો=ચિત્ર	વાટ=પૈંડાપર લોઢાનો	

અવાલ—ગરગડી વડે કુવામાંથી પાણી કાઢીએ છીએ ત્યારે ઉંચે ખેંચવાને બદલે શા માટે નીચે ખેંચીએ છીએ ? ગરગડીનો ઉપયોગ શો છે ?

કવિતાના અર્થ.

પાઠ ૭.

ઋષિ=મુનિ

નરપતિ=(સ) (નર+પતિ)

=પુરુષોનો ધણી; રાજા

સુદામા=કૃષ્ણના ભક્ત

દ્વારામતિ=દ્વારકા નગરી

કનક=સોનું; હેમ

મણિમય=મણિવાળા

કાંગરે=કોટનીટોચે

દુર્ગે=કિશ્કિપર

ધન=નિજાન

દુર્ગ્ભી=નોખત

સંગમ=(સં+ગમ)=

મેળાપ

વર્ષુ=જાત

ચારે વર્ષુ=પ્રાણધન;

ક્ષત્રિય, વૈશ્ય, શૂદ્ર

પુર=શહેર

ભગવાન=(સં)(ભગ=ન-

સીત+વાન=વાળો)

નસીબવાળો; પવિત્ર

મહાપુરુષોને ભગવાન

કહેવાનો રિવાજ

રૂપ=રૂપાવ

પળે=જાળ; દોડે

જાલવ સ્ત્રી=યાદવોની

બાયડી

ધન્ય=શાખાશ

વ્રત=નિયમ

તપ=તપશ્ચર્યા

અપાર=(અ=નાહિ+પાર

=છેડો)=ધણીજ

ભરચાર=ધણી; વર

હાલિ=મિહામણો

વિકરાળ=ભયંકર

ચેષ્ટા=મસ્કરી; મજાક

પુઠળ=પાછળ; વાસે

ભાખે=ખોતે; કહે

વળગડે=અગવે

ગાલ વળગે=ગાલ વ-

ગાડે; હાસ્ય કરે

પુઠે=પાછળ

ઋષી=મુનિ; ઋષિ

સુણી=સાંભળી

સાધુ=સંતપુરુષ; પવિત્ર

માણસ

દષ્ટિ=નજર

સમાચાર=ખબર; અંતર

કૃપાનાથ=(સં)(કૃપા=મ-

હેરખાની+નાથ=ધણી)

=મહેરખાનીવાળા;

દયાળુ

મયા=માયા; મહેર

પ્રતિ=સામે

પ્રતિઉત્તર=સામે જવાખ

દર્શન=ભાવથી જોતું તે

મન=મન; મરજી

હાટ=દુકાનો

ચોટા=અગર

ચોક=ખુલ્લા મેદાનમાં

ભરાતો અગર, ગુ-

જરી

છળ=ખારીઓ આ-

મળ રવેશથી બહાર

પડતાં જે પાટીયાં

જુદાં હોય છે તે

જોખ=વરના આગલા
 માળની રવેસ ઉપ-
 રથી બહાર નીકળતી
 કહેરાવાળી બગ્યા
 ઝરખા=ખારી આગળનો
 જોખ
 અટારી=ઉંચી મેડી;
 ઉંચો માળ
 મેડી=માળ
 બડિત્ર=જડેલાં
 કહેડા=કહેરા
 ઝાકઝમાળ=ઝગઝગતા;
 ચમકતા
 મિનાકારી=(મિના=કાચ
 ના જેવા પથ્થુ રાતા
 લીલા વગેરે રંગવા-
 જો એક પદાર્થ+કાર
 =કામ+ક=વાજો)=
 મિનાની કારીગરીવાળું
 અમરાપુરી=દેવની નગ-
 રી, ઉદ્દપુરી
 જોવારી=માથાપરથી ઉ-

તારી; લુલાવી
 સ્ફટિકમણી=એક જ-
 તનો ચળકતો પથ્થર
 થંબ=થાંભલો
 નાટારંભ=ખેલ:નાટકનો
 આરંભ; તમાસો
 રમકઝમક=રમઝુમ થતો
 અવાજ
 હેમ=સોનું; કનક
 અછોડા=રાસ
 મૃદંગ=પખાવ
 ઉપંગ=એક જાતનું વાજું
 ડોલે=હાલે
 મદગળતા=પ્રમારી વાળા
 મસ્તીના જોરમાં આ-
 વેલા
 મદ=હાથીના માથામાંથી
 પરસેવાના જે ઝરણુ
 છુટે છે તે
 માતંગ=હાથી
 ગજશાળા=(ગજ=હાથી
 +શાળા=ઠોકાણું)=

હાથીખાનું
 નવલો=નવીન; નવી
 જાતનો
 રંગ=શોભા
 ચોદા=છડવૈયા
 પ્રતિહાર=પોળીઆ;
 ચોખીદાર
 શામળીઆ=શ્રી કૃષ્ણ
 દ્વાર=ખારણું
 સંકલ્પવિકલ્પ=તરંગ;
 મનના યુદ્ધ
 ગહન=અચાંચ; છુપી;
 કળી ન શકાય એવી
 દોસે=દેખાય
 કરમની ગતિ=નસીબનું
 જોર
 પૃથ્વીપતિ=(સં) (પૃથ્વી
 =દુનિયાનો+પાતળ્યણી)
 =દુનિયાનોધણી રાજા
 રજ=સારા; રજકણુ
 જોડુળ=જમના નદીપર
 પવિત્ર ધામ છે,
 મોકડાં=રાતા મોંનાં વાંદરાં

સિંહાસન=(સિં)=સિંહ | હના આકારની બેઠક; | તુંબડીવતું બડીના વેળાનું
+આસન=બેઠક)=(સિં- | રાજગાદી | ફળ

સુનિ (શુક્રદેવ) કહે છે હે રાજા (પરિક્ષિત) તું સાંભળ. સુદામાએ દારકા નગરી જોઇ, તેનો સોનાનો કોટ ચમકારા કરી રહ્યો હતો અને તેનાં કાંઠરા ઉપર જિંચી જાતના રતનો જડેલાં હતાં. (૧) કિલ્લાપર ધણી નિશ્ચાનો ઊડતાં હતાં; અને ત્યાં નોખત નગારાં વાગી રહ્યાં હતાં, જ્યાં જોમતી સમુદ્રને મળે છે, ત્યાં ચારે જાતના (બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય, અને શૂદ્ર) લોકો આવીને નહાય છે, (૨) તે જોમતીમાં સુદામા ઋષિ નાભાં ને પછી પોતે શહેરમાં ગયા. તેમનો દેખાવ જોઇને બધા લોકો જોવાને માટે એકઠા થયા તેમાં નાનાં છોકરાઓ તેમની પાછળ દોડે અને તેમને ખીજવે. (૩) યાદવોની બાચડીઓ માંદો માંદો તાળી આપીને હસતી હતી અને કહેતી હતી કે જ્યાં આવો પુરુષ રહે છે તે શહેરને પશુ ધન્ય છે ? જે સ્ત્રીએ ધણીજ નિયમ અને તપશ્ચર્યા કાઢી હશે તેજ સ્ત્રી આ ધણીને પામી હશે ? (૪) કોઇ કહે છે કે બિહામણો હાઉં આવ્યો. (એને) બાળકને દેખાડો કે તેઓ રડતાં રહી જશે; એમ પાછળથી તેમની ધણી મળક થતી હતી, તે સાંભળીને સુદામા હસતા જતા હતા. (૫) તેમની પાછળ છોકરાઓ કાંકરા નાખતા, (પણ) સુદામા તો મોટેથી હરિ હરિજ બોલતા હતા, નાનાં છોકરાઓ તેમની પાછળ ફરી વળીને તાળીઓ પાડતા હતા અને હાસ્ય કરતાં હતાં. (૬) કોઇ ધરડા યાદવે ઋષિને જોયા, અને તેમણે એ પવિત્ર માણસની નજર પારખી; (મતલબ કે સંતપુરુષ છે એમ જાણ્યું) તેથી તેણે છોકરાઓને કાઢી મૂક્યા અને સુદામાને હાથ રાખીને

તેમની ખપર અંતર પૂછી (૭) (પછી જાહેરે કહું કે) હે મહેર-
 આનીના ભંડાર ? તમે ક્યાંથી ખપાર્યા છો અને આ શહેર ઉપર
 તમે કેમ મહેરબાની કરી છો ? પછી ઋષિભૂષણે સામે જવાખ
 આપ્યો કે મને શ્રી કૃષ્ણનાં દર્શન કરવાની ઇચ્છા છે. (૮) તે જાહેરે
 રાજમહેલનો દરવાજો દેખાડીને ઉપકાર કર્યો, તેથી કરીને સુદામાજી
 શ્રી કૃષ્ણના મહેલ આગળ આવ્યો; તે રસ્તે એટલી તો બીડ કે સીધા
 ચાલ્યા જવાયું નહિ (૯) શહેરના હાટ, ચૌરા અને ચોક તેમજ
 ધરોનાં છબ્બાં, ઝરખા, ખારી અને ગોખ, અટારી, જાળીઓ અને તેને
 જડેલાં કંદેરાઓ ઝગઝગતા શોભી રહેલાં હતાં તે જોયાં. (૧૦) ત્યાં
 દેવલોકાની નગરીને પણ ભુલાવે એવું મિનાકારી કામ ચળકી રહ્યું
 છે; સભામાં સ્થાવરમણિના ચાંબલાઓ છે અને ત્યાં ખેલ થઈ રહી
 છે. (૧૧) પખાજ ને હપંગમાંથી મધુરા તાલ નીકળે છે. તેમજ પંજે
 બાધેલી ધુધરીઓ રમઝુમ થાય છે. તે સુદામાજી જોતા જાય છે;
 ગુણીજન રસ પડે એવાં ગીત ગાય છે, (૧૨) ત્યાં ઘોડા સોનેરી
 અછોડાથી બાંધેલા ફરતા હતા; તેમજ હાથીખાનાની નવીન શોભા
 હતી અને તેમાં ખુમારીવાળા હાથીઓ ડાલતા હતા. (૧૩) ચોકીદાર
 તરીકે અનેક લાડવૈયા ઊભા હતા, શ્રી કૃષ્ણનો દરવાજો સાચવતા
 હતા, ત્યાં સુદામાજી ફેરા ફરતા મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યા, (૧૪)
 કે અમે એક ગુરના નિશાળીઆ છીએ, પણ નસીબતું જોર કળી
 ન શકાય એવું છે તે (શ્રી કૃષ્ણ) રાજા થઈ બેઠા છે, અને મારા
 ધરમાં આવ્યાને એક દણો પણ નથી; જે ગોકુળમાં વાંદરાં રમાડે
 હતા અને ગુરુને ઘેર લાકડા લાવતા હતા, તે આજે રાજગાદીપર
 ચઢી બેઠા છે અને મારી પાસે ફક્ત તુમડી (જળપાત્ર) ને લાકડી
 છે. (૧૫)

પાઠ ૧૨.

કેરુંનું
વિખુટુંનજીવું; છુટું
ઉચ્ચ=ઉચ્ચ
ગિરિ=પર્વત
શૃંગ=શિખર
સંગ=સાથે
સમ=અરાઅર; જેવું
સોહાય=શોભે; સાઈ
દેખાય
શિલા=પથર
સ્થામ=ઠાળું
કરજી=કયા ઉપજે એવો
રવ=સાદ; અવાજ
મંદ=ધીમે
સહજ=પોતાની મેળે;
કુદરતી

પડમા=સામા અવાજ
ભમાય=હેતરાય
મોરી=મારી
માય=મા
અધિક=વધારે
અઠળાય=ગભરાય
હંચો=મોટો; ખારે
નાદ=અવાજ
ધરતું=રાખતું
યાદ=રમરથ; ફામ
ધવળ=ધોળી
સુહાય=શોભે
ગાદ=ખિચે ખિચ; ગીચ
ધોર=ભયંદર; બિહામથ
સાવજ=વાધ
શોર=અવાજ
થું=કેવું

સોડ=પાસું
લપાય=દખાઈ જાય
ધર=રાખ
વા'લા=ખ્યારા
તરઠાળ=તરતજ
વેળ=વેળા; વખત
સે'લ=સહેલાઈથી
ગોડ=પાસું; સોડ
અજ=અકરી
ચુંબન=અચ્ચી; બોકી
કઠણુ=અધરી; મુરકેલ
મીઠું=વહાલું
શાવ=અચ્ચું
તૂસ=તરપત; ધરાયલું
શિશુ=અચ્ચું
ઉછરંગ=ઉમંગ
નાચું=ઉછળ્યું

પેલું અકરીનું અચ્ચું આ વખતે તેની માથી છુટું પડેલું છે; તે હંચા પર્વતની ટોચે ઉભેલું છે, અને એની પાસે કોઈ નથી. (૧) અરજના જેવું સફેદ રંગનું (તેથી) સાઈ દેખાય છે અને તેની પાછળ ઠાળા રંગનો પથર જણાય છે, તે પોતાની કુદરતી મળ લુધી જઈને કયા ઉપજાવે એવો ધીમો અવાજ કરતું. (૨) તેના પર્વતની અંદર સામા અવાજ થાય, તે સાંભળીને તે બહારથી હેતરાય

છે, કે જાણે મારી મા બોલી, પણ તેને નહિ દેખાવાથી તે વધારે
ગભરાય છે, (૩) તેથી વધારે મોટો અવાજ કરતું અને માતું સ્મરણ
કરતું; તે બચ્ચું ચારે તરફ જોતું જાય તે વખતે તેની ધોળી વાંકી ડોક
શોભે છે. (૪) નીચે ધણી ગીચ અને બચકર ઝાડીમાં વાધતો અવાજ
થતો તે સાંભળીને બચ્ચું કેવું ગભરાય ! અને જાણે કે માની
સોડમાં શી રીતે દબાઈ જાય ! (૫) હે ! વહાલા બચ્ચા તું ધીરજ
રાખ, આ હું હમણા આવું છું. એમ બોલી મેં તે વખતે ટેકરીની
ટોચ પર સહેલાઈથી બંધને કહ્યું. (૬) તે બકરીના બચ્ચાને સોડમાં
લીધું, અને દસમાર બચ્ચી મો કીધી; પછી પર્વતનો અધરો રસ્તો
હતરીને જ્યાં તેની મા હતી ત્યાં બચ્ચાને ચૂકવ્યું. (૭) માઈં વહાણું
બકરીનું બચ્ચું તરતજ ધાવવા લાગ્યું. અરે જો ? નદીમાં બકરીનું
બચ્ચું માંને હેતથી ધાવે છે. (૮) ધાવી ધાવીને ધરાયું એટલે એ
છુટું પડ્યું, અને તેનું ઉજળું શરીર વધારે દીપી રહ્યું; પછી તે
બચ્ચું હમંગથી નાચ્યું અને તેની સાથે માઈં અંતઃકરણ પણ
(હમંગથી) જીંછણ્યું, (૯)

પાઠ ૧૯.
કશ્યપ=મરિચી પ્રજ-
પતિના પુત્ર
કુમાર=માળ
હિરણ્યાક્ષ, હિરણ્યકશ્યપ=
પૂર્વ જન્મે એઓ
વિષ્ણુ પરમાત્માના

જય અને વિજય
નામના જે પોળી આ
હતા, ઋષિ સનકાદિક
ના આપથી એઓ
રાક્ષસ થઇને કશ્યપની
ત્રી દિતીને પેટ જ-
ન્મ્યા હતા.
બળવંત=જોરાવર

નીરંધાર=નકી; ખચીત
પીડે=દુઃખ દે
આંગણે=આરણે
અનુમાન=આશ્ચર્યઃપુમારે
સાહી=પકડી; ઝાલી
સહિત=સાથે
વિમાન=દેવની પાલખી
આભ=આકાશ

ત્રાસ=ખીક; ભય
 ત્રાસ પમાડે=ખીવડાવે
 નીરખતાં=જોતા
 દિગપાળ=દિશાનું રક્ષણ
 કરનાર દેવો (એ દસ છે)
 ડાલે=હાથે; ધૂળ
 ભોગ=પૃથ્વી
 ખળખળે=ટળતળે; ઉચ્ચલ
 પાથલ થાય
 ખંડ=પૃથ્વી
 મહી=પૃથ્વી
 મેલે=મૂકે; છોડે
 માન=મોટાઇ; ગુમાન
 દાનવ=રાક્ષસ
 પ્રાઠા=મોટા
 ચરચરે=કંપે
 પાતાળ=પૃથ્વી નીચેનો
 ભાગ (એ સાત છે.
 અતલ, વિતલ, સુતલ,
 નહાતલ, રસાતલ
 તલાતલ, પાતાલ)
 પરવરે=ગમ
 દેવ=કીનો; અદેખાઇ; વેર

પૂછ=પૂછકું
 પત્રગ=શેષનાગ; સાપ
 શેષ=પૃથ્વીને ધારણ કર-
 નાર મોટો સાપ
 વરણ=પાણીનો દેવ
 અધોર=ઉંચે
 નીર=પાણી
 કર=ના
 નાથ=ધણી
 અસુર=રાક્ષસ
 ભોગ=અળિદાન
 અમર=દેવતા; મરે
 નહિ તે
 આચડે=લહે; વહે
 સખળો=જોરાવર
 કોષ=ગુસ્સો; રીસ
 જગન=યમ; હોમ
 પ્રબોધ=(પ્ર=ઉલટો+
 બોધ)ઉલટી શિખામણ
 અદાવત=વેર; દુશ્મનાવટ
 ઈશ્વર=સ્વર્ગનો રાજા
 સુર=દેવ
 શું=સાથે

ભુવન=પૃથ્વી
 ગદા=આંકડાના કૂલના
 ધાટનું બારે પત્થરનું
 હથિયાર
 ગ્રહી=પકડી; ઝાલી
 ચૌદભુવન=સાત પાતાળ
 ને સાત સ્વર્ગ
 કોપવાન=ગુસ્સાવાળો;
 કેન્દ્રી
 કુખેર=મંડારના દેવ
 ત્રાહે ત્રાહે=તોઆ તોઆ
 રોક=રોકડા
 વાજઆણ્યું=તોઆ કરા-
 વ્યું; દુઃખી કીધું
 ત્રિલોક=ત્રણલોક (સ્વર્ગ
 મૃત્યુ, પાતાળ)
 વિશ્વ=બ્રહ્માંડ
 આધું=મધું; આખું
 દંત=દંત; દંતુશળ
 સહાય=પકડે; ઝાલે
 વારી=અટકાવી; રોકી
 કીડા=વિલાસ; મોજ
 લાતોલાત=લાતબાજી
 બેળાવે=બેળવે; કરે

બેળાં=એકઠાં	પુષ્ટ=જેરાવર	વીખે=વિષે; માં
ઉલટે=ચઢે	અચલ=પર્વત; ખસે	અળવે=પુષ્કળ; ધણું
ઉતપાત=તોફાન	નહિ તે	પરહરીને=છોડી દધને
દુર્ગતિ=નહારી બુદ્ધિ	ચોખ્ખું=ચારે દિશા	પ'ડે=પોતે
વાધીઆ=વધ્યા	જીભશું=જીભ વડે	આચરે=કરે; ચાલે

કશ્યપઋષિને ઘેર તે (જય વિજય) દુષ્ટ રૂપે છોકરા થઇને જન્મ્યા, તેઓ બહુ જોરાવર હતા તેમના હિરણ્યાક્ષ અને હિરણ્યકશ્યપ એવાં નામ નહીં પડ્યાં. તેઓ બહુ જોરાવર હતા. (૧) આશરે એક વર્ષ ના થયા એટલામાં તો બારણે આવી (લોકને) દુઃખ દે (ટેક) અને આકાશમાંથી દેવોની પાલખીને સુરજ સાથે પકડી લાવે. (ટેક) (૨) તેઓ વાદળને જઇ વળગે અને તારાઓને બીવડાવે. (ટેક) ચંદ્રમાને હાથમાં રાખે અને હૃદયે આકાશમાં ફરે (ટેક) (૩) તેમને જોતાં દિશાના દેવો કાપે, અને તેઓ પર્વતના શિખરો પશ્ચ પાડતા. (ટેક) પૃથ્વી ઉપર તેઓનો ભાર લાગતો. તેથી નવે ખંડ કંપી ઉઠતા (ટેક) (૪) નાનપણમાં તેમનું જોર એવું હતું કે પૃથ્વી પશ્ચ પોતાની મોટા-છ મુકી દેતી; (ટેક) તે રાક્ષસ હવે મોટા થયા ત્યારે આખી સૃષ્ટી ધ્રુજવા લાગી. (૫) રાક્ષસો પાતાળમાં જાય અને દ્રેષ વધારે; (ટેક) સાપનું પુછડુ તાણે અને સુતેલા શેષનાગને જગાડે; (ટેક) (૬) પાણી હંચું ઉઘાડીને પાણીનાં દેવ સાથે લડવાનું કરે, (ટેક) (એવી રીતે) વરણ પાસે તે રાક્ષસો બળિદાન માગે; (ટેક) (૭) દેવોની સાથે લડે અને તેમના પર ધણો ગુસ્સો કરે; (ટેક) યજ્ઞમાં (દેવોની પેઠે) હિરસો માગે અને બીજને એમ કરવાનો ઉલટો બોધ કરે. (ટેક) (૮) દેવોની સાથે વેર રાખે, અને ઇંદ્રની સાથે પશ્ચ દુશ્મનાવદ કરે; (ટેક)

ગદા પકડીને આખા બ્રહ્માંડમાં ચારે તરફ ફેરવે; (ટક) (૯) કુબેરની સાથે ગુસ્સે થઈને તેમની પાસે રોકડા રત્નો માગે; (એવી રીતે) આખી દુનિયાને હેરાન કાઢી, તેથી ત્રણે ભુવન (સ્વર્ગ, મૃત્યુ અને પાતાળ) ના લોક તોખા તોખા પોકારે, (ટક) (૧૦) દિશ્નાના દેવોના હાથી ઓના દંતુશળ પકડીને તાણે; (ટક) ને તેમની સંઢ પકડીને ફેરવે પણ તેમને કોઈ અટકાવી શકે નહિ, (ટક) (૧૧) ફરીઆમાં બંધને વિલાપ નરે અને લાતાલાતી રમે, (ટક) સાતે સમુદ્ર એકઠા મેળવે અને તેથી મહા તોફાન થાય. (ટક) (૧૨) એ નઠારી બુદ્ધિવાળા અને ધણા પાપી રાક્ષસો ઋષિઓ સાથે દુસ્મનાઈ કરે; (ટક) જ્યારે તેઓ મોટા ને જળરા થયા ત્યારે બ્રહ્માંડ (આકાશ) સુધી ઉંચા વધ્યા. (ટક) (૧૩) મોટા પવત ઉંચા ફરીને ચારે દિશાએ ફેરવે, (ટક) અને જેમ જાડને ઊંટ વળગે તેમ આકાશને જીભથી ચાટે (ટક) (૧૪) તેઓ મનમાં જરા ખીક રાખે નહિ અને પોતે પોતાના ધણા વખાણુ (આપવડાઈ) કરે; (ટક) આમ ધર્મનાં રસ્તા છોડી દઈને તેઓ પોતે પાપને રસ્તે ચાલે; (ટક) (૧૫)

પાઠ ૨૪.

ભાળ્યો=ગમ્યો; પસંદ

પડ્યો

મેહ=રસાહ

દેવતા=દેવ

વીજ=વીજળી

આબુ=ગુજરાતની ઉત્તર

રમાં પર્વત છે

ગિરિરાજ=પર્વતનો રાજા,

જેઠ

મોટા પર્વત

ઝૂકી=નમી; લચી

તિથિ=દહાડો; દિવસ

ઝૂંડ=જથો; ટોળું

ઠાણે=વખતે

સ્વાદુ=સ્વાદવાળો

ધંટ=કાંસાની વગાડવાની

મિટ્ટ=મીઠો

ધડિયળ

વસે=રહે

દીપે=શીમે

ઝરે=વહે; નીડળે

આખ ફાડી=ધ્યાન દઇ

ઝરણાં=ઝરણુ; વહેણા

શીખો=હંડો; ટાંટો	ઓપે=શીખો; સારો દેખાય	ગુહિત=તદબ્ધીર
સુગંધી=સારી વાસ;	વડાં=મોટાં	જણાવે=દેખાડે
પુશ્પો	દેવળ=દહેર	ધુણી=તાપણી
વહે=નય; ચાલે	દેવ=પરમેશ્વરના અંશના	ટેવો=અનુભવો; માનો
પ્રુલી=ખીલી	મૃતિ	સ્થાન=ઠેકાણું; જગા
ફૂલવાડી=જો વાડીમાં	અંગણા=વાડી વચ્ચે	ખ્યાત=પ્રખ્યાત; જા
ફૂલ થાય તે વાડી	ખાંધેલું ધર	છૂટી; નામીચી
વાવ=પીવાના પાણીને	પ્રસેવો=પરસેવો; પસીનો	દેવી=માતા
માટે ખોદેલા કુવામાં	પરાં=આધેનાં; દૂરનાં	અપુષ્ટા=આપુદેવી
ઉતરવાના પગથીઆ	પાસ=પાસે	કથા=વાત; હવ્યકત; ખીના
સુકયા હોય તેવો કુવો	વેંત=વાર	જોગ=સાયક

જેમ આકાશમાં વરસાદ ચઢી આવ્યો હોય તેમ (આપુ પર્વત) આધેથી જોતાં મનને ધણો સારો લાગ્યો, તે પરના કુંડમાંના અગ્નિ વીજળી જેવો દેખાય છે. (કુંડમાંના અગ્નિ તે જાણે ચઢેલા વરસાદમાં વીજળીનો ચમકારો થાય તેવો દેખાય છે) એવો પર્વતનો રાગ (પર્વતમાં શ્રેષ્ઠ) આપુ આજે જોયો. (૧) શોભીતી પુનમની સાંજને વખતે જાણે સૂર્ય અને ચંદ્ર બે ઘંટ બન્યા હોયની ? કાઠ કહે કેવો દેવના હાથી જેવો (આપુ પર્વત) શોભી રહ્યો છે; (ટેક) કદાચ તમે ઉપર જઈને નિહાળીને (ધારીને) જુઓ. તો જણાશે કે ઝાડના જથ્થાની ધણી ઝાડીઓ નમી રહી છે, અને ત્યાં સ્વાદિષ્ટ મીઠો મેવો જોઈએ તેટલો મળે છે, (ટેક) ત્યાં વાઘ, વાંદરા, સિંહ અને હરણો રહે છે. અને ચોકખા પાણીનાં ઝરણો હંમેશાં વહે છે; ને હંડો અને સુગંધીદાર પવન વાય છે, (ટેક) ત્યાં સારાં (પુશ્પોદાર) ફૂલોની

ફૂલવાડી ખીસી રહી છે, તેમજ ત્યાં આગળ કુવા, વાવ ને કુડ
 ધણી શોભે છે; મોટાં દહેરાંઓમાં દેવેનો વાસ છે. (ટેક) ત્યાં
 બંગલા બંધાયા છે ને બજારો થયાં છે. વેપારીઓ સારો (ધણો)
 વેપાર કરે છે, તેથી માલ લેનારને જેવો માલ લેવો હોય તેવો ત્યાં
 મળે છે. (ટેક) ત્યાં તેર ગાઉના ઘેરાવાના તળાવમાં ફરતા અગિઆર
 ગામના લોકો પીવાને પાણી લેવા આવે છે; ને જ્યાં જેઠ મહીનામાં
 પશુ પરસેવો દેખાતો (થતો) નથી (કારણ કે પર્વતપર ધણી ઠંડક
 રહે છે) (ટેક) અષાઢ મહીનામાં છેટેનાં વાઢળાં પાસે આવે છે, અને
 જતાં વારજ જેવાની ખુશી જતાવે છે; તે વખતે તમે વાઢળાંને
 ધુણીનો ધુમાડોજ ધારો (સમજો) (ટેક) જેમાં જૈનનાં અને હિંદુનાં
 જીનાં દેવસ્થાનો છે, અને તેમાં પ્રખ્યાત અર્જુન માતા છે; આ
 બંધી વાત જણુવા લાયક અને કામની હોવાથી કહી દે, આ સારા
 હંદ દલપતરામ કવિએ બનાવ્યા છે.

પાઠ ૩૦.	વહાલાં; નોકર ચાકર	હરિ=પરમેશ્વર
સમુદ્ર=(સ+પુત) સારો	વગેરે	અર્થ=માટે; વાસ્તે
છેલ્લો	દીન=ગરીબ	ચાડી=ચુગલી
તેલકો	દુઃખડાં=દુઃખ; આફત	નવ=નહિ
સીધો મારગ=પ્રમાણિક-	અરચીઆ=ભજવા	અપયશ=(અપનયશ=
પણ	દામ=પૈસા	અપકીર્તિ; ગેરઆબરૂ
અધર્મ=(અનધર્મ) પાપ;	પરમારથ=(પરમ+અર-	અવનિ=પૃથવી
દાખે=દૂર; કરે; મટાડે	થ)=પારકાનું બહુ	અવતાર=જિંદગી
સ્વજન=(સ્વ+જન) પો-	જોડે=મેળવે	સમસ્યા=ઉપાણુ; કાય-
તાનાં માણસ; સગા	ગર્થ=પદસો	ડા; ઉત્તર મેળવવાને

સંકેતવાળી ભાષામાં	પાણી ઉપર: નદીનું	ચંપક વન=ચંપાના ઝાડ
કહેવું તે	પાણી તેની ઉપર	ધણું હોય એવું જંગલ
ગોરી=સ્ત્રી	તીરે=કાંઠે	તમમાંથી=તમારામાંથી
ગોખ=ઝૂંખો, માળનો	ચોથ સવાયો=ચોથા	એથ=એક
આગળનો વધારેલો	ભાગનું સવાગણું	ગણુ=ગણતરી કર
ભાગ	કચરે=કાદવમાં	સંદેહ=વહેમ; શક
તળે=નીચે	અડીયાં=પહોંચ્યા; મરી	શાસ્ત્ર=ગણિત શાસ્ત્ર
નદીકરે=નદીના	સેવાલ=લીલ [ગયાં]	સાક્ષી=સાબિતી
નીરે=પાણી ઉપર	કામની=સ્ત્રી	દે=આપે
નદી કરે નીરે=નદીના	છત=સીલકમાં	સાચ=સાચી

જે પ્રમાણિકપણે ચાલે, તે સારો છોકરો કહેવાય, જે પાપને દૂર કરે તે સારો છોકરો કહેવાય, જે પોતાના સગાંવહાલાંને સુખ આપે છે તે સારો છોકરો કહેવાય, જે ગરીબોનાં દુઃખો મટાડે તે સારો છોકરો કહેવાય, વળી જેણે પરમેશ્વરને હેતની મજ્યા તેનું નામજ સારો છોકરો છે. શામળ કવિ કહે છે કે જેણે પારકાનાં બલાંને માટે પૈસા વાપર્યા હોય તેજ સારો માણસ કહેવાય. (૧) જે વેપારથી પૈસા મેળવે તેજ સારો છોકરો કહેવાય, જે પ્રભુને નામે દાન કરતો હોય તેજ સારો છોકરો કહેવાય, જે ગેરઆમરથી ખીતો હોય તેજ સારો છોકરો કહેવાય; જેતાં જેનામાં ધણાજ સારા ગુણો માલમ પડે તેજ સારા છોકરાને સ્વર્ગમાં સુખ છે, શામળ કવિ કહે છે કે આ દુનિયામાં તે માણસની (જેને સપુત છોકરો હોય તેની અથવા સપુતની) જિંદગીને ધન્ય છે. મતલબ કે તેજ ખરેખરો જીવતો છે.

ગણિત સમસ્યા. છપા.

નીચે નદીનું પાણી તેની ઉપર આવેલા ઝરખામાં એક સ્ત્રી બેઠી હતી; તેનો મોતીનો હાર તૂટી ગયો અને તે નદીના કાંઠાપર જઈ પડ્યો, જરા વારમાં અર્ધા મોતી પાણીમાં જઈને પડ્યાં. બધાં મોતીનો $\frac{૫}{૬}$ ભાગ અર્ધો કાઢવ અર્ધો કચરો એવામાં જઈને પડ્યાં; વળી છઠ્ઠા ભાગનાં મોતી લીલમાં ગળડી ગળડીને ગયાં અને તે સ્ત્રીના હાથમાં બે મોતી રહ્યા, ત્યારે કહો કે મોતી કેટલી હતાં ? જવાબ—સીલકમાં હતું મોતી હતાં, તેના ચોથા ભાગનું સવાયું કરીએ એટલે ૭૦, અને છઠે ભાગે એટલે ૧૬, અને હાથમાં બે મળી ૪૮; પ્રથમના અર્ધા એટલે ૪૮ જળમાં ગયાં તે મળી કુલ મોતી ૯૬.

પક્ષીનાં બે ટોળાં આકાશમાં ઊડતાં ઊડતાં ચાંપાના વનમાં આવ્યાં તે સૌને (એક બીજને) સારા ગમ્યાં (બે ટોળામાંથી) એક ટોળું બોલ્યું કે તમારામાંથી એક (અમારામાં) આવો, તો આપણે બંને ટોળાં (ટોળાંના પક્ષીઓ) સરખાં થઈએ તેથી બધાનાં મનને સારાં લાગે ત્યારે બીજું ટોળું બોલ્યું કે જો તમે અમને એક પક્ષી આપો તો અમે તમારાથી બમણા થઈએ. ત્યારે અમે પૂછીએ છીએ કે બે બંને ટોળામાં પક્ષી કેટલાં હતાં તે ગણીને કહો. જવાબ—એમાં વહેમ શો છે ? શાસ્ત્ર (ગણિતજ્ઞ) સાચી સાબિતી દે છે કે બધાં મળીને ૧૨ પક્ષી હતાં; એકમાં સાત અને બીજામાં પાંચ (પહેલું બોલ્યું તેમાં પાંચ અને બીજું બોલ્યું તેમાં સાત.)

પાઠ ૩૪.

અરજ=પ્રાર્થના; વિનંતી	નિરાશ=(સં) નિર=નહિ	હંમેશાં
અવિનાશી=(સં) અ=	+આશ=આશા)=આ-	પસરે=ફેલાય
નહિ+વિ+નાશ+છ=	શા વગરનો; નાઉમેદ	સુરાસ=સારી વાસ;
વાળા)=જેનો નાશ	શુભ=સારા	આખર
નથી એવા પરમેશ્વર	ક્રમાસ=ખામી; ખોડ	અંતર=મન
દયાળ=દયાળુ	મતિ=યુદ્ધિ	ઉગ્રસ=અજવાળું;
આશ=આશા; ધમ્મ	સમાશ=સમાવેશ; મેળાપ	નિર્મળપણું
લેશ=જરા	નિર્મળ=(સં) (નિર=	આધાર=આસરો; ટેકા;
હાસ=હીલગીર	નહિ+ગ્ન=મેલ)=મેલ	હાશ=નિરાંત; શ્વાંત
બેળાં=બેગાં	વિનાનો; ચોકખો	કુધારે=ખરાબ રિવાજ;
	નિશ્ચિત=રાતદહાડો	નહારી રીતભાત

હે પરમેશ્વર વિનંતી સાંભળો, હે નાશ વગરના પરમેશ્વર તમે અમારી પ્રાર્થના સાંભળો, અમે બાળક (ઓછી બુદ્ધિવાળા) છીએ, અને આપ તો દયાળુ છો, અમારી એક ધમ્મ છે. (હે નાશ વગરના પરમેશ્વર.) અમે હોકરાઓ તો ધણાએ ગુનાઓ કરીએ પણ તેથી તમે લગાર પણ દીલગીર થશો નહિ. (ટેક) અમે બધા વિદ્યા બહુવાને બેગા યજ્ઞએ છીએ તેમાં તમે અમને નાઉમેદ કરશો નહિજ, (ટેક) અમે બધા સમજીને સારા ગુણ લઈએ કે જેથી જરા પણ ખામી રહે નહિ; (ટેક) સારા ગુણોની સાથે અમને મારી બુદ્ધિ આપો કે જેથી કરીને અમે બધામાં મળી જઈએ, (ટેક) અને રાત દહાડો ચોકખા મનના રહીએ કે જેથી કરીને અમારી સારી આખર ફેલાય; (ટેક) અમે મોઢેથી એવું માંગી લઈએ છીએ કે અમારા મનમાં જ્ઞાનનો પ્રકાશ થાય; (ટેક) આપની મદદ મળવાથી

મનમાં નિરાંત રહે છે. (ટેક) કોઈપણ વખત અમારામાં બદાપણ નહારી
સાલ રહે નહિ અને સુખ જવું રહે નહિ (કાયમ રહે) (ટેક)

પદ ધન્યાશ્રી.	એવી	ને તારનાર; પ્રમેશ્વર
નિધિ=ભંડાર	આકાર=મૂર્તિ; ઘાટ	અભય=શ્રીક વગરનું
દયાનિધિ-દયાનો ભંડાર;	જર=પૈસો	અચળ=ચળે નહિ એવું;
પરમેશ્વર	સકળ=સધળી; બધી	કાયમ
અશરણુ=આધાર વગ-	વિકળતા=ગભરામણ;	યાયું=માયું; જાયું
રના; નિરાધાર	મુંઝવણ	તારવાર=વારે થીએ
શરણુ=આધાર	ટાળી=મટાડી; દૂર કરી	તારી=કમારી; બચાવી
અશરણુ શરણુ=આધાર	વીખ=ઝેર	પાર=છેડા
વગરનાનો આધાર	વાર=અટકાવ	લઠું=મેળવું
વાર=મદદ	જાનુ=નામ; નિમિત્ત	વિસ્તાર=વિસ્તારપણ;
લીલા=પ્રુખી; શૌભા	પત=ટેક	આત્માનુ મેહાપણું
અકળ=સમગ્રય નહિ	પતિનોદાર=(સં)(પતિતા	પદ=પદવી
એવી; જાણી ન શકાય	=પાપી+કેદાર)=પાપી-	

હે દયાના ભંડાર (પરમેશ્વર) તું મારો આધાર છે અને તારો
એકલાનોજ આશરો છે. તારું મારું નામ નિરાધારનો આધાર છે
માટે તું મને મદદ કર. (ટેક) હું જ્યાં જોઈ છું ત્યાં તારી ધણીજ
પ્રુખી જણાય છે. અને તારી શક્તિ ને રૂપ સમજી શકાય નહિ
એવા છે. (ટેક) આ દુનિયાના માણસોનું હૈત રૂપને લીધે તે રંગને
લીધે કે પૈસાના ભોભને લીધે છે. (ટેક) તું સધળી ગભરામણ મ
ટાડી દહને ઝેર રૂપી વિષયો (અન્ન, રૂપ, રસ, અને ગંધ)
થી દૂર રાખ; (ટેક) હે પાપીઓના તારનાર ધણી તું હૈતથી તારા
નામનો ટેક રાખ. (ટેક) તારું બીક વગરનું અને ચળે નહિ એવું
(કાયમનું) મારું ઠેકાણું (પદ) હું હરધરી માયું છું. (ટેક) જો કે તું

ધનસાધી છે છતાં પણ અમને માફ કરી (આ દુઃખરૂપ સંમારમાં-
થી) હુગારીને પર દતાર. મતબબ કે જન્મ મરણનો ફેરો ટાળ.
(ટેક) કહાન કવિ કહે છે કે હું તને પસંદ પડતાં કામ કરીને
આત્માની મોઢાધ મેળવું. (ટેક)

શિખરણી.

પરેશ=પરમાત્મા; મોઢા	હીસે=દેખાય	મણા=ખામી; ખોડ
ધણી; પરમેશ્વર	જળનિધિ=પ્રાણીનો ભં-	વ્યઘો=વાધ
વિશ્વેશ=વિશ્વનો સ્વામી;	હાર: સમુદ્ર	ગર્જન=ગર્જના
પરમેશ્વર	નૃત્ય=નાચ	ધાર=ભયંકર; બિહામણી
અકલિત=સમજાય નહિ	તરંગો=મોજાં	ભયભીત=ભયંકર; બિ-
ઝેવી	મધુર=મીઠાં	હામણી
ગતિ=શક્તિ	સૂર=અવાજ	અગણિત=અસંખ્ય
હિત ચે=લાભ માટે	અલપનો=ગાતો	વિરાજીત=શોભિતા
જગપતિ=જગતનો ધણી.	ખૂટી=નમી; ભચી	જંતુ=જીવડાં
પરમેશ્વર	હહેર=સપાટો; સુરખી	વૃક્ષ=ઝાડ
ભારી=મોટું [જોધ	નમન=નમસ્કાર	દીપસંભે=દીવા જેવા
નિરખી=ધારી ધારીને	પ્રતિ=તરફ	તરવર=મોઢાઝાડ
મર્થા=મહેનત કરી	રમણાં=પ્રુથકારક; શો-	મઢી=જડી
મર્થામર્થી=મહેનત કરી	ભિતાં	પોકારી=ખુમો પાડી
શો=કેવો	દર્શાવે=દેખાડે; ખતાવે	કે'=કહે
	કળા=યુક્તિ; તદખીર	વડી=મોટી

હે ? મોઢા ધનર, હે ? અલ્લાહના સ્વામી તારાં નામ અને
શક્તિ સમજાય નહિ ઝેવં છે. હે જગતના ધણી (પરમેશ્વર તેં આ
બધું માણસના સુખને માટે બનાવ્યું છે; તારાં ભારે કામ જોધને

માણસો (કામ સમજવાને) મહેનત કરી કરીને આધા ખસે છે, તારા ગુણો ગાવાને માટે માણસની ખુદિ જરા પણ ચાલતી નથી (મતલબ કે તારા ગુણોની ગત્તરી કરવાની શક્તિ માણસમાં નથી) (૧) અહો ? આ સમુદ્ર કેવો મોટો નાચ કરતો (હાલતો) જણાય છે મોજાંઓ ઉઠાળીને જણે મીઠા અવાજથી ગાનો હોયની ? બાજો અને વાડીઓમાં ફળ અને ફૂલથી ડાળીઓ ઘણી નમી રહેલી છે, તે જણે પવનના સપાટાથી પરમેશ્વરને નમતી હોયની ? (૨) ખુશ્કારક પક્ષીઓ વારંવાર મધુર ગાઇને ખુશ થાય છે વળી વાઘો અને સિંહો ભયંકર અવાજ કરીને ફરતા, ત્યાં પાસેના પદાર્થ ફરીને ભયંકર અપ્પેડો કરતા, (પડા પડતા) તે એમ બતવી આપે છે કે પરમેશ્વરની સમજાય નહિ એવી કળામાં કાંઈ પણ ખામી નથી. (૩) દીવાળતીને વખતે જોતાં ઊડતાં શોભતાં અસંખ્ય જીવો જીવડાંઓ ઝાઝપર દીવા જેવાં (ચળકતાં) દેખાય છે તે ચળકે છે તેથી જણે મોટાં ઝાડો શું દીરાથી જડી લીધાં હોયની ? માણસો ખુબ પાડી (આશ્ચર્ય પામીને) કહે છે કે અહા ! પરમેશ્વરનું કામ કેવું મોટું છે ! (૪)

પાઠ ૩૮.

શ્રી=સારા, શોભાયમાન	પાલતા=ચાલતા	ધૈર્યવાન
રઘુવીર=રામચંદ્રજી	લીલા=વિલાસ; ક્રીડા	પર્ણકુટી=છાલ ડાળાંની
રઘુ=એક કુળનું નામ	નૌતમ=નવીન	જુંપડી
વિરાજતાં=શોભતાં	રંગ=મગ્ન	વંદ=જયો; ટાળું
સંગે=સાથે	નિર્મળ=પવિત્ર; ચોક્કસ	ગમ } =ફૂલના વેલા
કુળનો ધર્મ=આપદાદાયી	મઠ=આશ્રમ	જુલ } =ફૂલના વેલા
ચાલતો ધર્મ	છાત=છવાઇ આવી	મદંદ=એક જાતનું ઝાડ
	ધીર=ધીરજવાળા	ખટપટ=સમરો;

ગુજો=મોલે;	જાતપત્રી=સો પાંદડાંની	વિદગ=પક્ષી; પંખી
મધુરમકરંદ=મીઠાં ફૂલને	વેલી	ભૂમિ=જમીન
રસ; મધ	કુંદ=એક જાતનો છોડ	કળા કરવી=પીછાં હંચા
ચંપકચંપાનું ઝાડ	મસમસતો=મધમધતો	પહોળાં કરવાં તે
હિંડેળા=હિંચકા	મે'કે=અહુકે; સારી વાસ	જય જયજય જે
કરેણી=કરેણીનાં ફૂલનું	આપે	ખગ=પક્ષી
ઝાડ	પુલ્યાં=ખીલ્યાં	બીજડી=બીજની બી
આખાંસાખ=આખાપરજ	અપાર=ધણાં	જૂથ=ટોળું
પાકપર આવેલી કેરી	તર=ઝાડ	વનજળ=વનમાં ચર્તા ફળ
જમફળી=જમફળી	શોહામણા=શોભતા	પડીયા=દડીઆ
કદળી=કેળ	અક=અગભો	જનકસુતા=જનકી;
મંડપ=માંડવો	પરાવત=કપ્પુતર	જનક રાજની પુત્રી;
લટકે=જૂલે; લખડે	મૃગ=હરણ	સીતા
ભૂમી=ભૂમ; ઝુમખા	કારંડવ=અતક	રૂપ=કાંતિ
દ્રાક્ષ=દરાખ	ચાતક=અપૈયા	ચક્રિત=દિંગ
નારિકેળ=નાળિયેર;	ચકાર=એક જાતનું પક્ષી	સૌમિત્રિ=સુમિત્રાનો પુત્ર;
શ્રીફળ	કાકિલ=કાવલ	લક્ષમણ
જંખીર=જંખુ	કપોત=હોભો	આરોગાવી=અવડાંવી
ફણસ=ચાંપાનું ઝાડ	ખંજન=એક જાતનું	વળતાં=પછી
કૌફળી=સોપારણ	પક્ષી	ગ્રાસ=કાળીઓ
સીતાફળી=સીતાફળનું	આદે=આદી; વગેરે	ગ્રાસ કરે=ખાય
ઝાડ	લલિત=સુંદર	

પંચવટીમાં શોભાયમાન રામચંદ્રજી રહેતા હતા, તેમની સાથે

સીતા અને લક્ષ્મણ હતા, તે સેવા કરતાં હતાં. એમ સૌ પોતપોતાના ધર્મ પ્રમાણે ચાલતાં અને હંમેશાં નવીન મઝા અને વિલાસ કરતાં હતાં, પંચવટીમાં શોભાયમાન રામચંદ્રજી રહેતા હતા. (૧) તેની (પંચવટીની) પાસે જોદાવરી નદીનું પવિત્ર પાણી વહે છે. અને ઠેકાણે ઠેકાણે ધૈર્યવાન ઋષિઓના આશ્રમે આવી રહ્યા છે, ઝુંપડીની પાસે સીતાજીએ વાડી બનાવી હતી, અને તેમાં તુલશીના છોડના જથ્થા વાળ્યા હતા; તેમાંના ફૂલનો મીઠો રસ-મધ બમરાઓ ચૂસતા અને ઝુંબવર (અવાજ) કરતા; (ટેક) (૨) વળી તેમાં (વાડીમાં) ગુલાબ, ચંપો, ડમરો, ચપેલી અને માલતી હતાં, કરેણી અને આંખા પર પાકવા આવેલી કેરી (પવનથી) હાલતી હતી, અને જમરૂખી, દાડમડી, નારંગી, અને કેળ પળ હતી તેમજ દરાખના માંડવા ઉપર તેની લૂમે લચી રહી હતી; (ટેક) (૩) વળી તેમાં નાળિયેરી, જાંબુડી, ફણસ અને સોપારણુ તેમજ સીનાફળ. શતપત્રી, ફૂંદ, કલ્હારના ઝાડ હતાં; કેવડા ચારે તરફથી સારી વાસ આપતા હતા, એમ જાત જાતનાં ઘણાં ફૂલો ખીલ્યાં હતાં. (ટેક) (૪) ઝાડોપર બગલા, કપ્પતર ચક્રવા ચકતી, હંસ, ચકોર, ખપૈયા, કોયલ, હોલા, ખંબન, બતક, વગેરે સુંદર પક્ષીઓ અને જમીનપર હરણુ વગેરે પશુઓ મધુર અવાજ કરતાં હતાં. (ટેક) (૫) જમીન ઉપર મોર કળા કરીને નાચતા હતા, અને મેના તથા પોપટ જયરામ જયરામ બોલતાં હતાં; શાંભિતાં પક્ષીઓ સારા મીઠા શબ્દો બોલતાં હતાં, એવાં પક્ષી અને હરણુને જોઇને સીતાજી મનમાં ખુશ થતાં હતાં, (ટેક) (૬)

સારંગ.

રામ પંચવટીમાં રહ્યા છે અને તેમના દિવસ ખુશીમાં જાય છે;

લક્ષ્મણ અને સીતાજી રામચંદ્રની સેવા હોંસથી કરે છે. (૧)
 બીજીઓનાં ટેળા મળીને સીતાજીને જોવા આવે; અને જાત જાતના
 વનમાં થતા ફળના તથા મેવાના દડી આં બરી બરીને લાવે (૨)
 સીતાજીની વાડીમાં હરણોનાં ટેળાં ચરવા આવે, અને તે (ટેળાં)
 બધાં સીતાજીની કાંતિ જોઇને ત્યાં દિંગ ચર્ધ જાય. (૩) હંમેશાં
 લક્ષ્મણ ફળ લાવીને સીતાજીની પાસે મૂકે, અને (સીતાજી) શ્રીરામને
 (ફળ) ખવડાવીને પછી પોતે ફળ ખાય. (૪)

પાઠ ૪૪.

હિતનાં વચનો.

હિત=મહુ
 અધિર=અદેશ
 સ્વાધીન=તાબે; વશ
 સમ=સરખો; જેવો
 સાઈ=મીઠું; મધુર
 ગૂંગ=મૂંગો
 નીત=હંમેશાં
 પરકેપકારી=પરોપકારી
 ધીર=ધીરજવાળો
 રણે=લડાઈમાં
 નિર્ભય=નીડર; બીક વગર
 ભારી=ધણ
 મનનો સુખી=સંતોષી
 સ્તુતિ=વખાણ; તારીફ

ખતા=ઠોકર
 પીડપાછળ=ગેરહાજરીમાં
 અનાદર=તિરસ્કાર, તુ-
 ઝકાર
 કાળે=વખતે; સમયે
 દશા=દાલત; અવસ્થા;
 રિયતિ
 સહી=નકકી; નિશ્ચય
 હિતુ=મહુ ઇચ્છનાર;
 હિતેચ્છુ
 શીખ=શિખામણ
 ભાષણુ=વાક્ય; બોલ
 નેાપણુ
 હિતકાર=મહુ કરનાર
 છાની=ગુપ્ત. છુપી
 સાચ=સાચો; ખરો

રોહી=પ્રીતીવાળો
 આંમદાની=આવક; પેદાસ
 સાવધ=હોશિયાર
 વહેવારે=વ્યવહારમાં;
 ખરી રીતે
 શરમ=લાજ
 હાનિ=તુકથાન
 હોરી લેછે=ખમે છે
 વારતા=વાત; શિખામણ
 પતે=પતી જાય; મટે
 ધર મેળે=માંહોમાંહે
 કાણુ=ન્યાયાધીશ
 કો=કોઈનું
 સર્વથા=સર્વ પ્રકારે અધી
 વૈરભાવ=દુસ્મનાવટ [રીતે
 કથા=વાત

ડાકી પા'ર ન કાઢી= પૂરું=સમાપ્ત, ખલાસ | વિચાર=અભિપ્રાય; મત
આગેવાન ન ચલું | હાથ ધાલવો=ચૂર કરવું | ખાલવો=આપવો

બહાને માટે કહીએ તે સાંભળે નહિ (મનમાં રાખે નહિ) તેને
બહેરા જેવો બાણીવો; જે માણસ ગુસ્સાને તાબે થાય (ગુસ્સો કરે) તેને
આંધળા જેવો સમજવો. (૧) જે માણસ મધુરં બોલી બાણીવો નથી
તેને ગુંગા જેવો સમજવો. સારું માફું નહિ સમજતો હોય તેને
ઢાર સમજીને કાઢી મૂકવો. (૨) જે હંમેશાં પારકાનું બહું કરનારો
છે તેનેજ મોટા (માણસ) સમજવો; જે સડામમાં ધણો નીડર છે;
તેનેજ ધીરજવાળો માનવો. (૩) જે માણસ પૈસા, જીવાની ને ઉંમર
પર ભરોસો રાખતો નથી; તેનેજ ડાહ્યો ને સંતોષી સમજવો. (૪)
આપણા વખાણુ સાંભળીને બોળામને છેતરાવું નહિ કારણકે મતભાવને
માટે હુમ્મ્યા લોકો ધણું જીડું બોલે છે. (૫) કોઈ આપણી બદમોહ
કરે તો તે સાંભળીને સડવું નહિ; કારણકે જે નીચ માણસ હોય તે
આપણી ગેરહાજરીમાં જીડું બોલે છે. (૬) કોઈને ગરીબ જોઈને તેનો
તિરસ્કાર કરવો નહિ, કારણકે કોઈ વખતે આપણા પણુ એવા હાલ
નકહી થાય. (૭) બહું ચાહનાર માણસની શિખામણું વાક્ય કડવું
હોય છે ખરું, તોપણુ તે બહું કરનાર છે માટે તેમની સાથે દુસ્મનાઇ
શા માટે કરવી ? (મતભાવ કે દુસ્મનાઇ કરવી નહિ (૮) આપણી ગુપ્ત
વાત હોય તે કોઈને વિશ્વાસ રાખી કહેવી નહિ. પણુ જે આપણો ખરો
પ્રીતિવાળો હોય તો તેને ભરોસે નક્કી કરવી. (૯) લોકો ઉપજાવે અને ખર્ચ
લખવામાં હોશિયાર રહે છે; પણુ જે વહેવારમાં (આપ લેના
સંબંધમાં) ચરમ રાખે છે તે નુકસાન ખમે છે. (૧૦) બાળકો
પાસેથી પણુ ઠગાપણુની વાત શીખી લેવી, જ્યાં સુધી કહ્યો

શેર મેળે પંતે ત્યાં સુધી ન્યાયાધીશ પાસે જવું નહિ, (૧૧) મુએમાં માણસનું નક્કી કોઈ દિવસ પણ લુટું બોલો નહિ. કોઇની સાથે લડાઇ રાખવી નહિ અને કોઇની છાની વાતો ઉઘાડી પાડવી નહિ. (૧૨) ગળ્યું ખાવાંને માટે જીભને ધણો મહાવરો પાડવો નહિ (મતલબ કે ગળ્યું ખાવાની ધણી ટેવ રાખવી નહિ.) બીજનો કજીઓ માથે લેવાની આંગેવાની કરવી નહિ. (૧૩) એક કામ પુરું થાય ત્યાર પછીજ બીજનું કામ શરૂ કરવું; બે જણની વાતમાં ત્રીજા માણસે (આપણે) (સમજના વગર) તરત અભિપ્રાય આપવો નહિ.

પાઠ ૪૮.

કાકા=કાકડા

પપૈયા=ચાતક; બપૈયા

ઝંખે=જોવાને ઇચ્છે

પીયુ પીયુ=પાણી પાણી

વડશાખા=વડની કાળી-

ઓ; વડના ફાંટા

ટાકાર=મધુર અવાજ

ઢેલ=મેરની માદા

વીણે=ચાટે

પલાશ=ખાખર

કોયલડી=કોયલ

ટહુકે=ટહુકા કરે

સ્વર ઝીણે=ઝીણા રાગથી

મંદ=ધીમે

સુવાસિત=સુન્વાસન

ઈત)+સારી વાસવાળો;

સુગંધીદાર

ટાલ=વખતે

અકૂર=શ્રી કૃષ્ણના કાકા;

શ્રી કૃષ્ણના ભક્ત

મેર=મળસકું; સવાર

નરસહ્યાનો સ્વામી=શ્રી

કૃષ્ણ ભગવાન

વિણુ=વિના; વગર

સોર=અવાજ

મહારે=જયારે

ખટ=છ

સાધુ=શાની

પરહરી=છોડી

સમરથા=યાદ કરવા

શ્રી હરિ=શ્રી કૃષ્ણ

જોગીઆ=જોગી

જોગ=પરમેશ્વર સાથે

મન જોડવું તે

ભોગ=વિલાસ, મોજ

સદગ્રંથ બાંધવા=સારી

કવિના રચવી

પતિવ્રતા=ધણીના હુકમ-

માં રહેનારી

કંથ=સ્વામી

ચિતધરવું=મનમાં બાવવું

મર્મ=મેદ; હુપું કારણ;

બાવાથ

અવતરે=જન્મે

સવાર પડી એમ સમજીને પક્ષીઓ જગ્યાં; ત્યાં કાગડા કા કા કરે છે; અપૈયા પક્ષી તો પીયુ પીયુ (વરસાદ) જોવાને તલપે છે વડની ડાળીઓપર સુડા કૈા કૈા કરે છે (ટેક) મોર પીછાં ઉંચા ને પહોળાં કરીને ટીહુક ટીહુક બોલે છે, (તે વખતે તેની) આંખમાંથી આંસુ પડે છે તે ટેલ ઝીલે છે; (તેથી તેને ગર્ભ રહે છે.) ખાખરના (ઝાડ) પર શોભિતા પોપટ બોલે છે, અને કાચલ ઝીણા સ્વરથી ટૌકા કરે છે. (ટેક) વાછરડાં બાં બાં શબ્દ બોલે, તે સાંભળી ગાયો બાં બાં શબ્દ બોલે (મતલબ કે બરાડે) ઠડો સુગંધી દાર પવન ધીમે વાય છે તે લુગડાં ઉરાડીને હાલે છે. (ટેક) તે વખતે સવાર પડી ગઇ એમ સમજીને અકુર જગ્યા, પશુ નરસ-પ્રયાના સ્વામી (શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન) સિવાય કોઇ જાણતું નથી કે ગોપીઓનો સાદ છે. (ટેક)

પ્રભાતીઉં

જ્યારે પાછલી છ ઘડી રાત રહે ત્યારે સાધુ માણસે જાંઘને છોડી ઇધને જોડતું અને પરમેશ્વરનું સ્મરણ કરવું અને તું એક છે તું એક છે એમ બોલવું. (ટેક) જોગીઆ હોય તેમણે પરમેશ્વર સાથે મન જોડવું અને સંસારીઓએ ઉપભોગ છોડી દેવા. જે વેદીઆ હોય તેમણે ઇશ્વરી જ્ઞાન વિચારવું, જે વૈષ્ણવ હોય તેમણે શ્રીકૃષ્ણનું ભજન કરવું. (ટેક) સારા કવિ હોય તેમણે સારી કવિતા બનાવવી, અને જે દાતાર હોય તેમણે પુણ્ય કરવું; સતી સ્ત્રીએ ધણીને પુછવું અને ધણી કહે તે પ્રમાણે ચાલવું- (ટેક) આપણે આપણી ફરજો બજાવવી અને કામનો ઝીણો વિચાર કરી જોવો; નરસિંહના સ્વામીનું (શ્રી કૃષ્ણ ભગવાનનું) પ્રીતથી સ્મરણ કરે તો પુરુષ અથવા

ઘેરીને બીજો જન્મ લેવા પડે નહિ મતલબ કે મોક્ષ પામે. (૮૬)

પાઠ પઠ.	કળ=કળતર	કલ્યાણ
નિર્દોષ=બીનગુનેહગાર	ચણ્ણ=અનાવળે	પણા=પત્થર
હસ્ત=હાથ	ઉપવન=વાડી	સામ્ન=અરોબરી; સર-
ફાર=ધારકો	કુદરતી=કશ્મરી; રવા-	ખાપણું
કૂર=ધાતકી	બાવિક	સત્તા=અમલ
જખમ=ધા	ક્ષેમ=આરોગ્ય; કુશળ;	

તે નિર્દોષ પંખીડાની હિપર પથરા ફેંકતા તો ફેંકી દીધો પણ અરરર ! તે તો છુગ્રો તેથી મનમાં ધારકો પડ્યો. અરેરે તે (પથરા) તેના શરીરપર લગ્યો કે તરત આસ બંધ થઇ જતમાં પાંખ દીટી (કમતાકાત) ચલાયી તે ઝાડપરથી નીચે પડી ગયું (૧) જેને મેં પાણું તે આ મારાજ હાથથી તરફડીને મરે છે, એમ જાણી ધડકને દીસે તેનાપર પણી છાંટ્યું તો પણ તે ઊડી અક્યું નહિ. અરે ! પણ ધાતકી હાથે શરીરન જખમ કરેલો તે ક્યાંથી ઊડે ? ઝોહો એનું છેક કોમળ હૃદય તેથી તે ક્યાંથી ઊડે ? (૨) પણ અરેરે જો દુઃખ નરમ પડ્યું ને એ આંખ તો હધરી પણ એ મરી જશે કે જીવશે તે કોણ જાણી શકે ? પણ અહાહા ફરીથી આ વાડીના મીઠાં ફળો ખાવાને તેમજ ફરીથી મીઠાં (મનગમતાં) ગીત ગાવાને જીવ્યું. (૩) અરે પંખીડાં સુખેથી કંઈ ગીત અનાવળે અને ગાળે. શાને માટે મારાથી બીને આ રમત છોડી દઇને ઊડો છો ? પાસે જેવી ગાય ચરતી હતી તેવોજ હું (પામર પ્રાણી) છું. નહિ નહિ કોઇ દિવસ પણ તમારા શરીરને હું નુશ્વાન કરીશ નહિ. (૪) મેં માળીને પણ તમારા તરફ કંઈ પણ ફેંકવાની મના

કરી છે હંમેશાં મારી વાડી સર્વ પંખીડાને માટે ખુલી છે, પણ માણસોથી ખીવાની તમને (પક્ષીઓને) કુદરતી આદત મળેલી છે. અને તેમાંજ તમે બધાંએ કલ્યાણ માન્યું તો મારાથી પણ બધે ખીતાં (પ) ઊડો તો અહા ! કોઇ ઘાતકી હાથનો (ઘાતકી માણસોનો) નક્કી કર છે. તમારા તરફ ફેંકવો એ તો માણસોની રમત છે. કુદરતના સરખાપણાની સમજ બૂલી જઇને નિર્દય માણસો તમારાપર આવી સત્તા ભોગવે છે, તેથી હું હુખી છું. (મનમાં દીલગીર થાઉં છું. (૬)

પાઠવાર અઘરા શબ્દો તથા જોડાક્ષર.

અવશ્ય	સ્થિર	ઋષિ	સ્વર્ગ
બુદ્ધિ	યુદ્ધ	નિષ્ઠ	સ્થિતિ
સ્નાયુ	તંદુરસ્તી	કર્તવ્ય	પૂર્ણ
વિદ્વાન	પ્રસન્ન	અમૂલ્ય	શ્વેતાંબર
પ્રયત્ન	ધ્યાસ	સ્વછંદી	દિગંબર
ક્રિકેટ	ગ્યાસ	ઉંધણસી	સિદ્ધાંત
મુસ્તી	ઉત્પન્ન	ધ્વનિ	તુર્કસ્તાન
ઇંદ્રિયો	નૈરોજન	શોષાય	રતુતિ
બ્રહ્મચર્ય	ઓકિસજન	નિર્બળ	સુન્ની
દ્વેષ	શુદ્ધ	કુર્તી	જરતોસ્ત
નિશ્ચય	એસડ	મિષ્ટાન્ન	ખ્રિસ્તી
હુગુંજી	જવાંમર્દ	સૂર્યોદય	પૌષ્ટિક
મુખાધિ	આયર્લાંડ	પ્રાતઃકાળ	પ્રાદેશદંડ

આયુષ્ય	કોકેન	દ્રાવિડ	સંક્ષિપ્ત
અકસ્માત	પ્રાર્થના	ધર્મશાસ્ત્ર	સિક્ષા
અણુધાર્યું	અદ્વા	વિજ્ઞ	તાત્રપટ
સ્વસ્થ	વિદ્યાર્થી	ઘટ	વર્ણન
ગૃહસ્થ	શિષ્યવર્ગ	મત	અંદગુપ્ત
શ્રોકૃષ્ણ	વૈષ્ણવો	સાંદીપનિ	સંન્યાસી
સેદ્યુકસે	મેગસ્થિનીસ	આશ્ચર્ય	હસ્તનાપુર
સ્પેન	વ્યવસ્થા	ધામણ	કૃષ્ણા
આગણ	ન્યાયાસન	પ્રીત	તુંગભદ્રા
સપ્ટેમર	અવણ	દ્રવ્ય	કાઠિઆવાડ
ચિહ્નો	મૃગયર્મ	હિતેજન	જન્યુઆરિ
સ્પષ્ટ	જ્ઞાતિ	ક્ષાત્રય	સ પ્રકાય
વૃક્ષો	કગ્વેદસંહિતા	વૈશ્ય	કાર્પસ
સ્વાર્થ	વાસઘ	શુદ્ર	હિતેન્દ્રુ
હરિશ્ચંદ્ર	ભુજયુ	ધર્મપદેશ	પદ્ધતિ
સત્યવાદી	અર્ધાનકુમાર	કાવ્યશકિત	વિદ્યામિત્ર
બ્રહ્મદેશ	વિશેષ	વર્ણાસન	સર્વસ્વ
દ્વાલિન	સ્તેશન	ધાર્મિક	પુષ્પ
મૂર્છના	બુદ્ધ	વિદ્યાસધાતિ	ક્ષત્રયાણી
પ્રાસદ્ધ	મૂર્તિ	કોલગ્યસ	વૈધ્ય
બુદ્ધી	કાલી	ચુકિત	આમ્ર
અદ્ભુત	શિલ્પ	અત્યંત	મુદ્ધાં
ધાતુગર્ભ	ચકવર્તી	નિર્ધન	સ્તંભ

નિમિત્ત	સ્તબ્ધ	ભિક્ષુક	આશ્રય
અનંત	અડસદો	ક્ષણભંગુર	આકૃતિ
સ્લેટ	નિર્વાણ	પમકંભાવાસી	ગૃહસ્થાઇ
ભિક્ષાપાત્ર	શિક્ષણ	પ્રદક્ષિણા	વર્તણુંક
દિલ્હી	રિવાજ	અર્થ	સદાગ્રત
અદા	શ્રીમંત	આદિત્યેશ્વર	ભૂસ્તર
પ્રવેશ	કવિત્વ	ગરૂડેશ્વર	અગત્ય
માકવસ	શૂલપાણીશ્વર	સ્વાશ્રય	વૂર્ટર
મહામહ	અલૌકિક	ઉદ્યમ	જેમ્સ
પેગમ્બર	મૃગલા	ઈસ્પતાલ	સ્કોટલાંડ
શસ્ત્ર	નિર્ભય	ધનાઢય	ગ્લાસગો
ઓદો	બુદ્ધી	કીર્તિ	શાસ્ત્ર
વંશપરંપરા	પર્ણકુટી	અફગાનિસ્તાન	કલાઇડ
હમાસ્કસ	હૃદય	એશિઆઈ	કુદન
પ્રપ્રાત્ર	અતિથિ	માઈનર	જ્યોર્જ
જુદ્ધિ	પ્રિસ્તી	સ્ટીવન્સન	ધર્માધ્યક્ષ
આશિર્વાદ	પોર્ટુગાલ	ઈજનેર	મુરખમી
લુગડાંસતાં	ભૂશિર	પાંત્રસ	દષ્ટિ
સંકલ્પ	લિસ્ત્રન	સત્તરમા	સંન્યાસી
વાસ્કોડાગામા	શોષણ	શ્લોક	હાકતર
મોઝાંબિક	સંસ્કૃત	કૃપણ	સૂંઠ
ભિત્રતા	નાસ્તિક	સિંહલદ્વીપ	દ્રૌપદી
હુતર	કર્તા	મોથ્યુકા	શીખ

પુસ્તકાલય	સંરક્ષણ	સમૃદ્ધિ	નળાખ્યાન
સંગ્રહસ્થાન	ઉત્તમ	પિત્તળ	સુભદ્રા
કિલ્લા	બ્રહ્માંડ	મલાકા	સુધન્વાખ્યાન
દ્વેષીલા	પિંડ	અન્ધમેઘ	સદ્ગ્રંથ
શેષનાગ	પ્રકૃષ્ટતા	ધૃતરાષ્ટ્ર	મુવાસિત
ઉજ્જયણ	સ્વાર્થ	યુધિષ્ઠિર	અકુર
યગ્નજરદી	કૃત્ય	અર્જુન	ધર્મગ્રંથો
ધિક્કાર	દુર્યોધન	હત્યાક્રિ	શ્રીગોડ
બ્રહ્મકર્ત	સ્વાર્થી	વિદ્યાલય	વીરેન્દ્ર
ભૂષણ	નિષ્કળ	વૃત્ત	ઉર્મી
મીઠુમત્તી	સ્વયંવર	શસ્ત્રો	સિંહાસન
દ્વિંમત	મન્થવેદ	દર્શન	બત્રીસી
આશ્વન	ઈંદ્રપ્રસ્થ	આત્રેયી	ચિત્રવિદ્યા
છુટી	રાજસૂય	કંડાકાનલય	દુઃખભંજન
વૃદ્ધો	પ્રિય	સ્ફારિક	ગુપ્ત
વિષ્ણ	પ્રતિષ્ઠા	અષ્ટખુણ	દ્રોણાચાર્ય
વિદ્યાલ્યાસ	કીર્તિસ્તંભ	વર્ણાશ્રમ	વજ્રપાત
પ્રશ્ન	વાદમીકિ	સ્વરૂપ	ઋષ્યશૃંગ
મુદ્ગં	સુગ્રીવ	ભિન્ન	કૌશલ્યા
સ્મશાન	પત્નો	શ્વાસોન્મથવાસ	પૈકં
સંભાષણ	વિષ્ટિ	પ્રુષ્ટિ	કટુણુ
અર્ધુ	વિલીપણ	નિરર્થક	મહાત્મા
હીર્મસૂત્રી	ઈંદ્રજીત	સ્વપ્ના	મિમ

છિદ્ર	નિરંધમી	છટ્ટા	ગર્ભવંતી
નિસ્તેજ	સંવત્સર	મૂર્તિપૂજક	સદુપદેશ
થાણેધર	લૂટયું	મશ્કરી	તત્ત્વા
વિનતી	મિટ્ટી	નામાંકિત	ફર
જત્રાણુ	નિષ્કળ	મુશ્કેલી	ઓઢીઆ
ઉત્પતિ	મુતલીબ	પર્યંત	સંદેશો
શૌર્ય	જેસઘટ	પરિપૂર્ણ	યજ્ઞજઈ
આશ્રિત	દીર્ઘદષ્ટિ	મયુરાસન	બાહ્યાવસ્થા
સૂક્ષ્મદર્શક	શબ્દવેધ	સચ્ચતા	સમૃદ્ધિ
પુનર્લભ	અહુરમઝદ	પંકિત	સૂઠ
દેવનિઅર	કાષ્ઠપાપાણુ	અગિઆરી	હર્ષવર્ધન
સિસોદીઆ	ફરિઆઠ	સૃષ્ટિ	વરિઆવ
શિલાદિત્ય	હોદ્દા	બુધું	અનુયાયી
હાણીં	ધર્મિષ્ઠ	પદ્મજ	સૂંઠ
અગ્રેસર	જિહ્વો	મદ્રેસા	દાંચું
શાકુલીઆં	પ્રાસાદિક	ટક્કર	અરતવ્યસ્ત
પોદુંગીઝ	વેનિસ	નિર્ઘય	પૃથ્વીરાજ
મુડાં	પ્રતિધ્વનિ	ઝનુન	વિષમ
લૂટફાટ	ઉત્સાહ	તિરસ્કાર	ઉત્કંઠા
વિષ્ટિ	સિક્કા	ઢાંગ	કટ્ટો
મંત્રી	નિષ્ઠા	ક્ષિતજ	ગેરસંપા
ત્રાવણકોર	બિહુ	સાનાંશ	સ્નેહી
ધ્રુવ	નિરંતર	નમસ્કાર	ગોળાર્ધ

દ્રોપકદંપ	નિકાસ	સમેઝપિ	કન્યાકુમારી
રત્નાગીરી	લુબ્ધક	કલકતા	અનુકૂળ
તેજસ્વી	બ્રહ્માનંદ	મિતિ	બૃહત્લુબ્ધક
પુષ્કળ	પોષ	કૃતિકા	ધ્યાન
અક્ષાંશ	મધ્યમ	સિકેના	રેખાંશ
રજપુતસ્તાન	પ્રત્યેક	પાંડીચરી	પ્રત
વિજગાપદૃષ્ટ	વિષુવવૃત્ત	મદ્રાસ	વિતેગામ
શૂન્ય	આકિઆમ	યુરેનસ	વર્તુળ
આમા	અદિશ	નેપ્ચ્યુન	કદંબના
ગાલીઅર	ક્ષેત્રકળ	બૃહસ્પતિ	ત્રાંસો
લખનૌ	સંયુક્ત	પ્રકક્ષિણા	નિયમિત
મહાલીપદૃષ્ટ	વાયવ્ય	ધ્રુમકેતુ	લોહ
બલુચિસ્તાન	સૂર્યમાળા	સહ્યાદ્રિ	ડસહોત્તરી
કુર્ગ	નક્ષત્રો	સોલાપુર	બ્રહ્મપુત્ર
હૈદરાબાદ	પ્રકાશિત	શુભપાણી	ગોમરા
મહેસુર	નેગાપદૃષ્ટ	દારકું	કાશ્મીર
ત્રિચિત્ર	બેક્ટરઆ	શિવપશાત્ર	સત્તા
ગઠા	સ્વાદિષ્ટ	શ્રેષ્ઠ	પ્રતિનિધિ
પ્રકાશિત	કદંબવૃક્ષ	જ્ઞાનતંતુ	નીમણ્ડક
ચત્તો	મદિર	રજગુ	સેકેટરી
દ્વિતી	અઘાપિ	લેક્ટેનન્ટ	વજ્રપત્ર
અણીશુદ્ધ	કમિશનર	કલમણી	સમાધ
રૈસડંટ	પુષ્પકોશ	સંપૂર્ણ	અખખાસી

હસ્તક	શ્રીકેસર	મિશ્રણ	ઈડિઆ
પુકેસર	ધયળ	ચિકારા	ઓકિસ
અમ	ઈકું	ચિત્ત	વાયુશોષક
સંયોગ	દરમિઆન	ઉચ્ચાક્ષન	સિદ્ધ

અપૂર્ણાકના કેટલાક ધ્યાનમાં રાખવા જોગ નિયમો.

(૧) અપૂર્ણાકમાં અંશ એ ભાજ્ય અને છેદ એ ભાજક છે. (૨) કોઈ પણ પૂર્ણાક સંખ્યાને અપૂર્ણાકમાં લખવી હોય તો છેદમાં એક મૂકવો. (૩) સમ અપૂર્ણાકની કિંમત હંમેશાં એક કરતાં ઓછીજ હોય છે કારણ કે એમાં અંશ (ભાજ્ય) કરતાં છેદ (ભાજક) વધારે હોય છે. (૪) વિષમ અપૂર્ણાકની કિંમત હંમેશાં એક અથવા એક કરતાં વધારે હોય છે કારણ કે એમાં અંશ અને છેદ સરખા હોય છે અથવા અંશ કરતાં છેદ ઓછો હોય છે. (૫) વિષમ અપૂર્ણાકના અંશને છેદે ભાગી પૂર્ણાક કાઢી શકાય છે. અને તેને ભાગાનુબંધ અપૂર્ણાકનું રૂપ આપી શકાય છે. (૬) સમ અપૂર્ણાકને ભાગાનુબંધ અપૂર્ણાકનું રૂપ આપી શકાતું નથી. (૭) ભાગાનુબંધ અપૂર્ણાક પૂર્ણાક અને અપૂર્ણાક મળીને થએલું છે. (૮) ભાગાનુબંધ અપૂર્ણાકને વિષમ અપૂર્ણાકનું રૂપ આપી શકાય છે. (૯) અપૂર્ણાકના અંશ તથા છેદને એકજ રકમે ગુણવાથી અથવા ભાગવાથી અપૂર્ણાકની કિંમતમાં ફેર પડતો નથી માટેજ અપૂર્ણાકના અંશ અથવા છેદ ધાર્યા મુજબ લાવી શકાય છે. (૧૦) અપૂર્ણાકની કિંમત સરખાવવા માટે તેમને સમઝેદનું રૂપ આપવું કારણ કે છેદ સરખા થયા ત્યારે કયું અપૂર્ણાક મોટું છે કે નાનું તે જણી શકાતું નથી. (૧૧) અપૂર્ણાકના અંશ જુદા જુદા હોય પણ છેદ એક સરખાજ

હોય તો જે અપૂર્ણિકનાં અંશ વધારે હોય તે મોટું અને ઓછા
 હોય તે નાનું સમજવું. (૧૨) અપૂર્ણિકના છેદ જુદા જુદા હોય
 પણ અંશ એક સરખાજ હોય તો જે અપૂર્ણિકનો છેદ ઓછો
 તે મોટું અને વધારે તે નાનું સમજવું. (૧૩) સમ અપૂર્ણિકના
 અંશ તથા છેદમાં એકજ સંખ્યા ઉમેરવાથી અપૂર્ણિકની કિંમત
 વધે છે. (૧૪) વિષમ અપૂર્ણિકના અંશ તથા છેદમાં એકજ સંખ્યા
 ઉમેરવાથી અપૂર્ણિકની મૂળ કિંમત કાયમ રહેશે બચવા ઓછી થાય
 છે. (૧૫) જુદા જુદા છેદવાળા અપૂર્ણિકોના સરવાળા, બાદબાકી
 કરવા હોય તો તે બધાં અપૂર્ણિકોનો સમઝછેદ કરવો પછી સરવાળો
 કે બાદબાકી કરવા. (૧૬) જુદા જુદા અપૂર્ણિકોના સરવાળા,
 બાદબાકી એકઠા હોય તો તે બધાં અપૂર્ણિકોનો સમઝછેદ કરવો.
 પછી જેટલી વત્તાની રકમ હોય તેના અંશનો અને જેટલી ઓછાની
 રકમો હોય તેના અંશનો જુદો જુદો સરવાળો કરવો. પછી વત્તાની
 રકમના સરવાળામાંથી ઓછાની રકમનો સરવાળો બાદ કરી બાકી
 રહે તેટલા અંશમાં લખી લઘુત્તમ છેદમાં લખવો. જે જવાબ અતિ
 સંક્ષેપરૂપમાં નહિ હોય તો અતિ સંક્ષેપ રૂપ આપવું. (૧૭) અપૂ-
 ર્ણિકના દાખલામાં જ્યારે એક કરતાં વધારે પદો કૌંસમાં આપ્યા
 હોય ત્યારે હંમેશાં કૌંસમાંના પદોનું પહેલાં સાદું રૂપ કરવું. અને
 કૌંસની પહેલાં જે ચિન્હ હોય તે સાદા રૂપને લગાડવું. (૧૮) એક
 અપૂર્ણિકમાંથી બીજું અપૂર્ણિક બાદ કરવાનું હોય છે પણ બાદ
 કરવાના અપૂર્ણિકની કિંમત વધારે હોય તો તેમાંનું વત્તાનું અપૂર્ણિક
 બાદ કરી જવાબની પહેલાં ઓછાનું ચિન્હ મુકવું. (૧૯) જુદા જુદા
 અપૂર્ણિકોના સરવાળા, બાદબાકી, ગુણાકાર અને ભાગાકાર એકઠા

હોય ત્યારે ગુણાકાર ભાગાકારની રકમો કૌંસમાં છે એમ સમજીને
 પહેલાં તેને સાદું રૂપ આપવું પછીજ સરવાળો બાદબાકી કરવા.
 (૨૦) અપૂર્ણાંકો ગુણાકાર ભાગાકારના સંબંધથી જોડાયેલા હોય તો
 તે જે અનુક્રમમાં હોય તે અનુક્રમે ગુણાકાર ભાગાકાર કરવો. (૨૧)
 જે વિશેષ સંખ્યાનો ભાગાકાર કરતાં પહેલાં તેમને એક નામમાં
 આણવી પછી ભાગાકાર કરવો. (૨૨) વિશેષ સંખ્યાને વિશેષ સંખ્યાથી
 ભાગી શકાય પણ જવાબ સાદી સંખ્યા આવે. જેમકે ૨૫ રૂપીઆ
 ÷ ૫ રૂપીઆ જવાબ પાંચ. (૨૩) સાદી સંખ્યાને વિશેષ સંખ્યાથી
 ભાગી શકાય નહિ પણ વિશેષ સંખ્યાને સાદી સંખ્યાથી ભાગી
 શકાય અને જવાબ વિશેષ સંખ્યા આવે. (૨૪) અપૂર્ણાંકના દાખલામાં
 કૌંસની પહેલાં કાંઈ ચિહ્ન ન આપ્યું હોય તો ગુણ્યાનું ચિહ્ન
 સમજવું. (૨૫) અપૂર્ણાંકના દાખલામાં જે રકમો કૌંસમાં હોય તેની
 એક બનાવવી અને જેટલી રકમોની વચ્ચે ના, +, ÷, એ ચિહ્નો
 હોય તેટલી રકમની એક રકમ બનાવવી અને ત્યાર પછીજ સરવાળો
 બાદબાકી કરવા. (૨૬) અપૂર્ણાંકના દાખલામાં “નો” વાળી રકમને
 ભાજક સમજવી અને તેટલા માટેજ “નો” વાળી રકમને હલકાવવી.
 (૨૭) અપૂર્ણાંકનો દહભાજક કાઢવો હોય તો તેમને સંક્ષેપ રૂપ
 આપી અંશોનો દહભાજક કાઢવો અને તેને અંશમાં લખી લઘુતમને
 છેદમાં લખવો. (૨૮) અપૂર્ણાંકનો લઘુતમ સાધારણ ભાજ્ય કાઢવો
 હોય તો તેને સંક્ષેપરૂપ આપી અંશોનો લઘુતમ કાઢવો અને તેને
 અંશમાં લખી છેદનો દહભાજક કાઢી છેદમાં લખવો. (૨૯) જે
 રકમને “ને” લાગ્યો હોય તે રકમને બીજી રકમે ભાગવા: મનસપ
 કે “ને” વાળી રકમને ભાજ્ય સમજવી માટે તેને હલકાવવી નહિ.

(૩૦) અમુક રકમને કેટલાએ ગુણીએ તો આટલા આવે એમ કહ્યું હોય તો ભાગાકાર કરવો કારણ ગુણ્ય અને ગુણાકાર આપેલા છે તે ઉપરથી ગુન્નક શોધી મળવાનો છે. (૩૧) કદ રકમમાંથી આટલા બાદ કરીએ તો આટલા આવે એમ કહ્યું હોય તો સરવાળા; કારણકે બાધાક અને બાદબાકી એ પેલા છે તે પરથી અધીકાંક કાઢવાનો છે.

અંકમણિતમાં વપરાતા કાર્ય પ્રકાશક ચિહ્નોની સમજ.

+ (વર્તી) જે સંખ્યાની પહેલાં વર્તાનું ચિહ્ન હોય તે સંખ્યા તેની પહેલાંની બીજી કાંઈ સંખ્યામાં ઉમેરવાની છે એમ સમજવું પણ અપૂર્ણાકોના સરવાળા બાદબાકીમાં પહેલી રકમને વર્તાની રકમ સમજવી જેમકે $૧૫+૧૨=૨૭$.

—(ઝોછા) જે સંખ્યાની પહેલાં ઝોછાનું ચિહ્ન હોય તે સંખ્યા તેની પહેલાંની બીજી કે.મ સંખ્યામાંથી બાદ કરવાની છે એમ સમજવું જેમકે $૧૫-૫=૧૦$.

+ (ગુણ્યા) જે એ સંખ્યાની વચ્ચે ગુણ્યાનું ચિહ્ન હોય તે એ સંખ્યાનો ગુણાકાર કરવો જેમકે $૭×૫=૩૫$.

÷ (ભાગ્યા) જે સંખ્યાની પહેલાં ભાગ્યાનું ચિહ્ન હોય તે સંખ્યા વડે તેની પહેલાંની સંખ્યાને ભાગવી મતલબ કે જે સંખ્યાની પહેલાં ભાગ્યાનું ચિહ્ન હોય તે સંખ્યાને ભાજક સમજવી અને તેની પહેલાંની સંખ્યાને ભાજ્ય સમજવી. જેમકે $૧૮÷૯=૨$ આમાં ૧૮ એ ભાજ્ય અને ૯ એ ભાજક છે.

ના જે એ રકમની વચ્ચે “ના” હોય તે એ રકમનો ગુણાકાર કરવો, “ના” ના સંખ્યાથી જોડાયેલી સંખ્યાઓ

એકજ છે. મતજન્ય કે કૌંસમાં છે એમ સમજી લુટી
પાડવી નહિ જેમકે ઉનાડેના રૂડેના ૧૩૫૭-૭

(કૌંસ) { } [કૌંસ] કૌંસ પુરા જે રકમ કૌંસમાં હોય તેને પહેલાં
સાદું ૩૫ આપવું પહેલાં કૌંસને નાનો, બીજાનો વચ્ચો અને
ત્રીજાને મોટો કૌંસ કહે છે. પહેલાં નાના કૌંસને સાદું ૩૫
આપવું. પછી વચ્ચાને અને પછી મોટા કૌંસને આપવું.

$$\text{જેમકે } \left\{ \frac{૫ \times ૩}{૪} + (૧૩૫ના \frac{૩}{૪}) \right\} \frac{૫ \times ૩}{૪} = \frac{૩૩}{૪} = \frac{૫ \times ૩}{૪} = \frac{૧૫}{૪}, \frac{૧૫}{૪} +$$

$$\frac{૩૩}{૪} = - \frac{૭૫}{૪} + \frac{૧૪૭}{૪} = \frac{૩૩૩}{૪} = \frac{૧૧૧}{૧}.$$

= (અરાબર) જે એ રકમની વચ્ચે અરાબરનું ચિહ્ન હોય તે એ
રકમ સરખી છે એમ સમજવું. જેમકે ૧૩.૦૧૬ આના.

બ્રિટિશ હિંદના રાજકીય ભાગ.

હિંદના વાયસરોયની હકુમત નીચેના સંધગા મુજબને બ્રિટિશ
હિંદ કહે છે. બ્રિટિશ હિંદમાં ચાર તરેહના રાજ્ય છે. (૧) બ્રિટિશ
સરકારનો ખસસા મુલક. (૨) નેપાળ, જુતાનના સ્વતંત્ર દેશી સંસ્થાનો.
(૩) ફ્રેંચ ને પોર્ટુગીઝ જુતાનના સ્વતંત્ર દેશી સંસ્થાનો. (૪) હિંદ જાહેલા
ના ખંડીયા રાજ્યો.

બ્રિટિશ હિંદના ખાસસા મુલકના રાજકીય ભાગ.

ખાંતનું નામ. મુખ્ય શહેર. રાજ્ય વ્યવસ્થાનાર.

૧ મુંબઈ હલાકો	મુંબઈ	મલબાર
૨ મદ્રાસ હલાકો	મદ્રાસ	"
૩ બંગાળા હલાકો	કલકત્તા	"

૪ આસામ પ્રાંત	ગૌહતી	લેફ્ટનન્ટ ગવર્નર
૫ બહારને ઓરિસા	પટણા	"
૬ આસામ તથા અયોધ્યાના સંયુક્ત પ્રાંતો	અલ્હાબાદ	"
૭ પંજાબ પ્રાંત	લાહોર	લેફ્ટનન્ટ ગવર્નર
૮ વાયવ્ય તરફની સરહદનો પ્રાંત.	પેશાવર	ચીફ કમિશનર
૯ મધ્યપ્રાંતો ને વરાહ	નાગપુર	"
૧૦ અજમેર ને મેરવાડા	અજમેર	"
૧૧ કુર્ગ	મદ્રાસ	"
૧૨ બ્રિટિશ બ્રહ્મદેશ	રંગુન	"
૧૩ બ્રિટિ બમ્બુચિસ્તાન	કચેટા	"
૧૪ આંધ્રમાન બેટા	પોર્ટબ્લેર	"

હિંદ માટેલા દેશી રાજ્યોમાં નાનાં મોટા મળી ૮૦૦ દેશી રાજ્યો છે. મોટું દેશી રાજ્ય હૈદરાબાદનું છે. દેશી રાજ્યોના મુખ્ય બે વર્ગ થઇ શકે. (૧) વડી સરકારની સીધી હકુમતમાં રહેલાં રાજ્યો. (૨) પ્રાંતિક સરકારની હકુમતમાં રહેલાં રાજ્યો. દરેક વર્ગમાં બે પ્રકારના રાજ્યો છે. (૧) પાસે પાવન આવેલાં દેશી રાજ્યોનો સમુદાય (એન્જનિસ) (૨) છુટાં છુટાં આવેલાં જુદાં જુદાં રાજ્યો (સંસ્થાનો)

વડી સરકારના તાજામાં રજપુતાના, મધ્ય હિંદુસ્તાન, બમ્બુચિસ્તાન, વાયવ્ય સરહદ. એ ચાર એન્જનિસઓ અને હૈદરાબાદ, વડોદરા, કાશ્મીર, મદ્રાસ એ ચાર સંસ્થાનો છે. એ દરેકમાં વડી સરકાર તરફથી એજન્ટ રહે છે; એન્જનિસઓના ઉપરીને એજન્ટ કુલ ગવર્નર જનરલ ને સંસ્થાનોના ઉપરીને રેસિડન્ટ કે એજન્ટ કુલ ગવર્નર રહે છે.

સુઆસ.

મેસર્સ. સી. ડી. શાહ એન્ડ કો. તરફથી બહાર પડેલી.

લોકપ્રિય થઇ પડેલી અર્થની નોટો.

બાળવર્ગની નોટ	૦-૨-૦	છઠ્ઠીના અર્થ	૦-૯-૦
પહેલીના અર્થ	૦-૨-૬	સાતમીના	૦-૧૦-૦
બીજીના	૦-૪-૦	કન્યા ૧લીના	૦-૪-૦
ત્રીજીના	૦-૫-૦	કન્યા ૨જીના	૦-૫-૦
ચોથીના	૦-૭-૬	કન્યા ૩જીના	૦-૭-૦
પાંચમીના	૦-૮-૦	ત્રિવેદી વા. પુ. ૧	૦-૪-૦

ચોર્યાસી તાલુકાનો નકશો બે આના.

મુગી શહેરનો નકશો છપાય છે.

‘બાળ ગરબાવળી’ની નોટ બે આના.

સી. એમ. શાહ-શાહપોર-મુરત.

બીજી ચોપડીના “ડિક્ટેશન શિક્ષક” ત્રણ આના.

બીજી ઘોરણ માટે મુરત શહેર તથા ચોર્યાસી તાલુકાનો

“ભૂગોળ શિક્ષક” ત્રણ આના.

બીજી ઘોરણનો ‘મુખગણિત શિક્ષક’ અઢી આના.

મુરત જિલ્લાનો નકશો ચાર આના.

મુરત જિલ્લાનો ‘ભૂગોળ શિક્ષક’ ત્રણ આના.

ગુજરાતની સામાન્ય ભૂગોળની પ્રમોત્તરમાળા ૩ આના

ઘોરણવાર ‘મુખગણિત શિક્ષક’ તૈયાર છે.

